

TARTU
ÜLIKOO LI

PAUL ARISTE SOOME-UGRI PÕLISRAHVASTE KESKUSE ÜLLITISED

5

Niina Aasmäe
***KORTATANO
ERŽAKS***

Räagime ersa keelt

Õpik *Kortatano erzaks*. Räägime ersa keelt koosneb kümnest õppetükist, tekstides tutvustatakse ersa rahva minevikku ja tänapäeva. Grammatika ja muu õppematerjali esitamisel on silmas peetud ersa ja eesti keeles leiduvaid ühisjooni ja eripära. Raamatu lõpus paiknevad ersa–eesti ja eesti–ersa sõnasistikud on täiendatud sõnavara-ga, mida õppija saab kasutada iseseisval lugemisel.

Õpikus on kasutatud ladina tähestikku (soome-ugri transkriptsioonis). Sissejuhatavas osas on pööratud tähelepanu kirillitsa kasutamisele ersa kirjakeeles.

Ersa keele õpik on mõeldud eeskätt eesti ja teiste soome-ugri keelte õppijatele. Õpik sobib kasutamiseks nii õppejõu juhendamisel peeta-val kursusel kui ka iseseis-vaks õppimiseks.

PAUL ARISTE SOOME-UGRI PÖLISRAHVASTE KESKUSE ÜLLITISED

5

Niina Aasmäe

KORTATANO ERŽAKS

Räägime ersa keelt

Tartu 2012

Sarja toimetaja Tõnu Seilenthal

Toimetaja Tõnu Seilenthal

Korrektuur Kadi Sarv

Sarja kaanekujundus Loit Jõekalda

Kaanekujundus Aivar Täpsi

Kujundus ja küljendus Kaspar Riiberg ja Aivar Täpsi

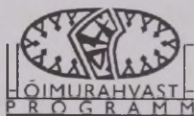
Esikaanel: Ersa naistesärgi rinnaesise tikand

(Murań, Kočkor-veľe, Mordva Vabariik)

Kortatano erzaks, Niina Aasmäe 2012

© Niina Aasmäe ja Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri
põlisrahvaste keskus

Väljaanne ilmub Hõimurahvaste Programmi ning Haridus- ja
Teadusministeeriumi toetusel

Haridus- ja Teadusministeerium

Estonian Ministry of Education and Research

Trükk Bookmill

ISBN 978-9985-4-0693-9

ISSN 1406-7706

SISUKORD

SAATEKS	7
ÜLEVAADE HÄÄLDAMISEST JA KIRJAKEELE	
TÄHESTIKUST	9
<i>Häälikud</i>	<i>9</i>
<i>Vokaalharmonia ja palatalisatsioon.....</i>	<i>11</i>
<i>Liht- ja liitkonsonantide jaotus sõnas.....</i>	<i>11</i>
<i>Häälikute vastastikune mõju.....</i>	<i>12</i>
<i>Vokaali kadu.....</i>	<i>13</i>
<i>Vokaali lisamine</i>	<i>14</i>
<i>Rõhk.....</i>	<i>14</i>
<i>Kirjakeeles kasutatavast tähestikust.....</i>	<i>15</i>
SÕNAVARA VALKS	17
ÜLEVAADE SÕNAVARAST JA SÕNAEHITUSEST	19
<i>Sõnavara.....</i>	<i>19</i>
<i>Sõnaehitus.....</i>	<i>21</i>
<i>Sõnamoodustusviisid</i>	<i>22</i>
SÕNAVARA VALKS	23
ESIMENE ÕPPETÜKK VAŠENČE PEĽKS	25
GRAMMATIKA.....	25
<i>Nimi- ja omadussõnad.....</i>	<i>25</i>
<i>Mitmuse tunnusest</i>	<i>25</i>
<i>Tegusõnad: ms-infinitiiv ja oleviku pöördvormid.....</i>	<i>26</i>
<i>Tegusõna ülems 'olla, olema' pöördvormid ja nende</i>	
<i>kasutamine.....</i>	<i>28</i>
VESTLUS JA LUGEMINE KORTAMO – LOVNOMA	29
<i>Tere! Šumbrat!.....</i>	<i>29</i>
SÕNAVARA VALKS	32
TEINE ÕPPETÜKK OMBOČE PEĽKS	34
GRAMMATIKA.....	34
<i>Käänamine. Määramata käändtüüp</i>	<i>34</i>
<i>Asesõnad.....</i>	<i>37</i>
<i>Määrsõnad.....</i>	<i>38</i>
<i>Liitvormid: käändsõna + ülems- pöördelõpp.....</i>	<i>39</i>
VESTLUS JA LUGEMINE KORTAMO – LOVNOMA	39
<i>Kes Sa oled ja kust Sa pärit oled? Kijat, kostoňat?</i>	<i>39</i>

HARJUTUSED <i>TEJEMAPELKST</i>	41
SÕNAVARA <i>VALKS</i>	43
KOLMAS ÕPPETÜKK KOLMOCE PELKS	45
GRAMMATIKA	45
<i>Arvsõnad</i>	45
<i>Arvsõnade käänamine</i>	47
VESTLUS JA LUGEMINE <i>KORTAMO – LOVNOMA</i>	47
<i>Mida Sa täna teed? Meze teči tejat?</i>	47
HARJUTUSED <i>TEJEMAPELKST</i>	50
SÕNAVARA <i>VALKS</i>	52
NELJAS ÕPPETÜKK NILECE PELKS	53
GRAMMATIKA	53
<i>Määrav käändtüüp</i>	53
<i>Omadus- ja määrsõnade võrdlusvormidest</i>	55
VESTLUS JA LUGEMINE <i>KORTAMO – LOVNOMA</i>	56
<i>Ersadest Erzätñede</i>	56
HARJUTUSED <i>TEJEMAPELKST</i>	58
SÕNAVARA <i>VALKS</i>	60
VIIES ÕPPETÜKK VE TECE PELKS	62
GRAMMATIKA	62
<i>Tegusõna infinitiivi vormid</i>	62
<i>Tegusõna oleviku ja mineviku (preteeritum I)</i>	
<i>pöördvormid</i>	63
<i>Põhi- ja järgarvsõnade käänamine</i>	65
VESTLUS JA LUGEMINE <i>KORTAMO – LOVNOMA</i>	66
<i>Maal ja linnas Velese – ošso</i>	66
HARJUTUSED <i>TEJEMAPELKST</i>	68
SÕNAVARA <i>VALKS</i>	70
KUUES ÕPPETÜKK KOTOCE PELKS	71
GRAMMATIKA	71
<i>Omastav (possessiivne) käändtüüp</i>	71
VESTLUS JA LUGEMINE <i>KORTAMO – LOVNOMA</i>	76
<i>Perekond Kudoraške</i>	76
HARJUTUSED <i>TEJEMAPELKST</i>	78
SÕNAVARA <i>VALKS</i>	80
SEITSMES ÕPPETÜKK ŠÍSEMECE PELKS	82
GRAMMATIKA	82

<i>Oleviku (tuleviku) ja mineviku (preteeritum I) eitavad vormid</i>	82
<i>Käskiv kõneviis (määramata pöördtüüp)</i>	84
VESTLUS JA LUGEMINE KORTAMO – LOVNOMA	85
<i>Elulood Eramothe</i>	85
HARJUTUSED TEJEMAPELKST	87
SÕNAVARA VALKS	90
KAHEKSAS ÕPPETÜKK KAVKSOČE PEŁKS	91
GRAMMATIKA.....	91
<i>Määrav pöördtüüp</i>	91
VESTLUS JA LUGEMINE KORTAMO – LOVNOMA	95
<i>Argielu Erva čin tevthe</i>	95
HARJUTUSED TEJEMAPELKST	97
SÕNAVARA VALKS	99
ÜHEKSAS ÕPPETÜKK VEJKSEČE PEŁKS	101
GRAMMATIKA.....	101
<i>Käskiv kõneviis (määrav pöördtüüp)</i>	101
<i>Tegusõnade infiniitsed vormid</i>	102
VESTLUS JA LUGEMINE KORTAMO – LOVNOMA	103
<i>Ersalastel külas Eržatneņ peļe</i>	103
HARJUTUSED TEJEMAPELKST	107
SÕNAVARA VALKS	109
KÜMNES ÕPPETÜKK KEMENČE PEŁKS	111
GRAMMATIKA.....	111
<i>Tingiv kõneviis</i>	111
VESTLUS JA LUGEMINE KORTAMO – LOVNOMA	114
<i>Saranis Saranso</i>	114
HARJUTUSED TEJEMAPELKST	117
SÕNAVARA VALKS	120
LISA 1. ÜLESANNETE JA HARJUTUSTE VASTUSED	121
LISA 2. ERSÄ–EESTI SÕNASTIK	128
LISA 3. EESTI–ERSÄ SÕNASTIK	164

SAATEKS

Käesolevas õpikus on esitatud lühike ülevaade ersa kirjakeele struktuurist ja õppemetoodiline materjal, mis aitavad õppijal omandada teadmisi ja oskusi lihtsamate tekstide lugemiseks ning suhtluskeele arendamiseks. Grammatika ja muu õppemetoodilise materjali esitamisel on silmas peetud ersa ja eesti keeles leiduvaid ühisjooni ja eripära.

Ersa keele õpik koosneb kümnest õppetükist, millele eelneb ülevaade hääldamisest ja sõnaehitusest. Igas õppetükis tutvustatakse grammatikareegleid ja näidatakse nende kasutamist kõnes. Inimese eluloo, perekonna, argielu, ajaviite ja reisimise teemalises tekstides tutvustatakse ersa rahva minevikku ja tänapäeva. Näidistekstid on varustatud ülesannetega, mis võimaldavad kontrollida tekstist arusaamist. Grammatikareeglitele ja tekstidele järgnevad harjutused, mille abil õppija saab korrata grammatika ja tekstide osas tutvustatud keelendeid ning arendada vestlust eespool mainitud teemadel. Iga õppetüki lõpus on loetelu kasutatud sõnavarast. Raamatu lõpus paiknevad ersa–eesti ja eesti–ersa sõnastikud on täiendatud sõnavaraga, mida õppija saab kasutada iseseisval lugemisel.

Õpikus on kasutatud ladina tähestikku (soome-ugri transkriptsioonis). Selline lahendus aitab selgemini välja tuua eesti ja ersa keeles leiduvaid ühisjooni sõna struktuuri tasandil. Sissejuhatavas osas on pööratud tähelepanu kirillitsa kasutamisele ersa kirja-keeles.

Ersa keele õpik on mõeldud eeskätt eesti ja teiste soome-ugri keelte õppijatele. Õpik sobib kasutamiseks nii õppejõu juhendamisel peetaval kursusel kui ka iseseisvaks õppimiseks. Ülesannete ja harjutuste iseseisval sooritamisel võib õppija kasutada enese kontrollimiseks lisas 1 olevaid vastuseid.

Autor on tänulik üliõpilastele, kes ersa keele kursustel osaledes aitasid kaasa õpiku loomisele. Tänu sõnad paljudele kolleegidele, kellelt autor on saanud abi raamatu kirjutamisel või selle kujundamisel.

Autor

Ülevaade hääldamisest ja kirjakeele tähestikust

Eesti keelega võrreldes on ersa kirjakeeles vokaalide arv väiksem (5) ja konsonantide arv suurem (28). Diftongid ja kaksikkonsonandid ersa keeles puuduvad ning vokaalide ja konsonantide pikkus ei ole sõnatähenduse jaoks määrav. Seevastu on tähtsal kohal konsonantide vastandus palataalsuse ja helilisuse tunnuse järgi.

Vokaalide esindatus allub sõna piires vokaalharmooniale (kas ees- või tagavokaalide eelistuse reeglile), millele avaldab mõju konsonantide palataalsus (palataliseeritud konsonandile järgneb tagasilbis eesvokaal vaatamata tagavokaalide esinemisele eelnevas silbis).

Häälikud

Vokaalid

Ersa kirjakeeles on kaks eesvokaali – *i*, *e*, kaks tagavokaali – *u*, *o* ja vokaal *a*, mida peetakse nii kesk-, kui ka tagavokaaliks. Vokaalide kasutamine, eriti järgsilpides, on mурdeti erinev. Mitmel murdealal esinevad eesvokaal *ä* ja redutseeritud vokaal *ə*.

<i>i</i>		<i>u</i>
<i>e</i>	(<i>ə</i>)	<i>o</i>
(<i>ä</i>)		<i>a</i>

Konsonantide *v*, *j* väljajätmisel kõnes võib kõrvuti olla kaks vokaali, nt. *ko(v)ol* ‘pilv’, *sa(j)ems* ‘võtma’. Esimeses silbis esinevad kõik vokaalid. Kirjakeeles on järgsilpides piiratud kõrgete vokaalide (*i*, *u*) kasutamine. Vokaal *u* esineb erandina järgsilpides sellistes sõnades nagu *narmuñ* / *narmoñ* ‘lind’, *salmuks* ‘nõel’. Vokaal *i* esineb sufiksites, liit- ja laensõnades, näiteks:

- tegusõna isikulõpuna: *jaki*, *jakiñ*, *jakiliñ* (*jakams* ‘käima’);
- nimisõnade deminutiivi tunnuse (*-ñe/-ne*) ees: *pariñe* (*paro* ‘hea’ + *-ñe*), *viškiñe* (*viška* ‘väike’ + *-ñe*);

- liitsõnades: *kudikelks* ‘esik’ (*kudo* ‘kodu, maja’ + *ikelks* ‘eesosa’);
- laenudes: *kartina* ‘pilt’, *magazin* ‘kauplus’.

Konsonandid

Konsonantidel on ersa keeles kaks olulist tunnust – helilisus ja palataalsus, mille abil eristatakse sõnade semantilist või morfoloogilist tähendust. Osa konsonantidest moodustavad vastanduspaare nii helilisuse kui ka palataalsuse tunnuste järgi (*t-t'*, *d-d'*, *t-d*, *t'-d'*, *s-s'*, *z-z'*, *s-z*, *ś-z'*), näiteks: *soks* ‘suusk’ – *śoks* ‘sügis’, *pize* ‘pesa’ – *piže* ‘sajab vihma’, *kise* ‘jaoks’ – *kize* ‘suvi’, *lovoś* ‘(see) lumi’ – *lovož* ‘loetud’. Teised konsonandid moodustavad vastanduspaare kas palataalsuse tunnuse järgi: *c-ć*, *l-l'*, *r-r'*, *n-ń* või helilisuse tunnuse järgi: *p-b*, *k-g*, *ś-ž*, *f-v*. Konsonandid *m*, *č*, *j*, *h* on ilma paarita.

klusiilid	<i>p b</i>		<i>t d</i>			<i>k g</i>
			<i>t' d'</i>			
afrikaadid			<i>c</i>	<i>ć</i>		
			<i>č</i>			
frikatiivid		<i>f v</i>	<i>s z</i>			<i>h</i>
			<i>ś ž</i>	<i>š ž'</i>		
vibrandid			<i>r</i>			
			<i>r'</i>			
lateraalid			<i>l</i>			
			<i>l'</i>			
nasaalid	<i>m</i>		<i>n</i>			<i>(ŋ)</i>
			<i>ń</i>			
poolvokaal					<i>j</i>	

Suurema osa konsonantidest moodustavad dentaalalveolaarsed *t*, *t'*, *d*, *d'*, *c*, *ć*, *s*, *ś*, *z*, *ž*, *r*, *r'*, *l*, *l'*, *n*, *ń*. Ülejäänud konsonantidest on: postalveolaarsed *č*, *š*, *ž*; palataalne *j*; velaarsed *k*, *g*, *h*, murdeti ka *ŋ* ning labiaalsed *p*, *b*, *m* ja labiodentaalsed *f*, *v*.

Helilised klusiilid *b*, *d*, *g* esinevad sõna algul vaid laenudes. Konsonandid *f* ja *h* esinevad ainult laenudes ja sedagi mitte alati, näiteks vene *фуфайка* > *kufajka* ‘puhvaika’, *хорошо* > *karašo*

‘hästi’. Labiodentaalne konsonant *v* muutub, eriti *o* järel, labiaal-seks konsonandiks või (pool)vokaaliks (*w*, *u*), nt. *lov* /-*w* /-*u* ‘lumi’. Mõnedes murretes esineb nasaalne konsonant *ŋ*: *kov* / *koŋ* ‘kuu’.

Vokaalharmoonia ja palatalisatsioon

Vokaalharmoonia avaldub ersa keeles järgmiselt: lihtsõna silpides esinevad kas ainult eesvokaalid (*i*, *e*), nt.: *pizesenze* ‘tema pesas’, või tagavokaalid (*u*, *o*), nt.: *kudosoŋzo* ‘tema kodus’; *a* võib esineda nii ees- kui ka tagavokaali sisaldava silbi järel, nt.: *piřeva* ‘läbi aia’, *modava* ‘läbi maa’. Vokaalharmooniale avaldab mõju konsonantide palataalsus. Kui sõna sees esineb palataliseeritud konsonant, võib eessilbis esinevale tagavokaalile järgneda järgsilbis eesvokaal, nt.: *muřkems* ‘pesu pesema’.

Vokaalharmoonia toimib ka tüvele järgnevates liidetes, kus sõna tüvevokaalist olenevalt esineb kas ees- või tagavokaal. Seetõttu võivad liited esineda kahes variandis, üks neist sisaldab eesvokaali, teine tagavokaali. Näidetena võib tuua kohakäänete tunnuseid *-so/-se* (inessiiv), *-sto/-ste* (elatiiv): *kudoso*, *-sto* ‘kodus, -st’; *piřese*, *-ste* ‘aias, -st’. Vokaali *a* sisaldavatel liidetel variante ei ole.

Liht- ja liitkonsonantide jaotus sõnas

Soome-ugri keeltes võib sõna algul tavaliselt olla üksikkonsonant. Kahest või enamast konsonandist koosnevaid liitkonsonante leidub sõna algul peamiselt laenudes ja helijäljenduslikes sõnades (näiteks eesti keeles: *plika*, *kräunuma*; ersa keeles: *pr̥aka* ‘pirukas’, *kravtoms* ‘eemale ajama’).

Liitkonsonandid sõna algul on ersa keeles tekkinud vokaali kao tõttu, nt. *pr̥a*, *piřa* ‘pea’, *kstij*, *kistij* ‘maasikas’. Sellised sõnad esinevad enamasti kahes variandis. Vokaali sisaldav vorm võib säilida arhaismina või murdesõnana. Vanadel laensõnadel (nt.: *kši* ‘leib’, *kšni* ‘raud’, *kšnav* ‘hernes’) vokaali sisaldav variant enamasti puudub.

Sõnatüves ilmneb avatud silbi (konsonant + vokaal) tendents (nt. *kudo* ‘kodu, maja’, *vele* ‘küla’). Ajaloolise vokaalikao tagajärjel esineb ersa keeles konsonandiga lõppevaid sõnu, nt.: *kal* ‘kala’, *kuz* ‘kuusk’. Tuletussufiksrite ja morfoloogiliste tunnuste

lisandumisel ning vokaalikao tulemusena tekivad sõna sees ja lõpus konsonantühendid (näiteks: *morams* – *moršekšņems* 'laulma'), mis raskendavad selliste sõnade silbitamist. Silpide arv võib sõnas olla võrdlemisi suur tänu sellele, et tüvele lisandub tuletussufikseid ja morfoloogilisi tunnuseid, näiteks: *moričatñeñtemestkak* '(nende) lauljatetagi'. Samas on kaheasilbiliste sõnade keskmine sagedus kõnes kõrgem kui pikematel sõnadel.

Kahe morfeemi liitmisel võib üks ja sama konsonant esineda kahekordselt, nt. *lomaññeñ* (*lomañ* 'inimene' + *-ñeñ*, datiivi tunnus), *sokso* (*soks* 'suusk' + *-so*, inessiiv), kuid fonoloogilisi geminaate (nagu eesti keeles nt. pikk, samm) ersa keeles ei ole.

Häälikute vastastikune mõju

Assimilatsioon palataalsuse tunnuse järgi

Hääldamisel toimuvad häälikute vahel mitmesugused assimilatsiooninähtused. Ersa keeles realiseerub assimilatsioon suurel määral konsonantide palataalsuse ja helilisuse tunnuste järgi. Konsonantide palataliseerimist soodustab eesvokaali ja teise, palataliseeritud konsonandi lähedus. Kõnes laieneb palataliseerumine ka nendele konsonantidele, mis ei moodusta ersa keele struktuuris vastanduspaari (*m, p, b, v, f, k, g*). Õppevahendis on selliste konsonantide palataliseerumine märgistamata (näiteks: *pe* 'ots', *kije* 'kes'). On võrdlemisi väike arv sõnu, milles eesvokaalid ei mõjuta palataliseerimata konsonante, näiteks: *kize* 'suvi', *sivel* 'liha', *sepe* 'sapp', *si* 'ta tuleb', *tiñ* 'teie', *siñ* 'nemad' jt.

Morfeemide piiril, näiteks sõna tüvele järgnevas morfeemis, oleneb palataliseeritud või palataliseerimata konsonantide kasutamine eelmises osas esinevatest segmentidest. Tagavokaalidele ja palataliseerimata konsonantidele järgneb palataliseerimata konsonant ning eesvokaalidele ja palataliseeritud konsonantidele palataliseeritud konsonant. Näiteid morfoloogiliste tunnuste variantidest:

- nimisõna mitmuse tunnus *-t/-t'*: *tumo* 'tamm' – *tumot*, kuid *umar* 'õun' – *umar't*;
- tegusõna oleviku mitmuse 1. pööre *-tano/-t'ano*: *jarsatano* 'sööme', kuid *šim'tano* 'joome';

– nimisõna deminutiivsufiks *-ne/-ñe*: *tolne* ‘tuuleke’ – *kedñe* ‘käeke’.

Samas on foneetilise assimilatsiooni toime palataalsuse järgi morfeemidevahelistes segmentides piiratud. On morfeeme ainult palataliseeritud konsonandiga, näiteks:

- definiitsuse tunnus *-ś*: *tejteřeś* ‘see tüdruk’, *tumoś* ‘see tamm’;
- *-des* kesksõna tunnus *-ž*: *moraž* ‘lauldes’, *tejež* ‘tehes’.

Konsonantide palataliseerumist eesvokaalide kõrval ei toimu näiteks illatiivi, inessiivi ja elatiivi tunnustes *-s*, *-se*, *-ste*: *śedejs*, *śedejse*, *śedejste* (*śedej* ‘süda’).

Assimilatsioon helilisuse järgi

Liitsõnades muutuvad helilised konsonandid *b*, *d*, *d'*, *g*, *z*, *ž*, *ž* morfeemide piiril helituks, kui neile järgneb helitu konsonant, näiteks: mitmuse tunnus *-t/-t'*: *vaz* ‘vasikas’ – *vazt* (> *vast*), *ked'* ‘käsi’ – *kedt'* (> *kett'*) või oleviku mitmuse 1. pööre *-tano* /*-t'ano*: *sodoms* ‘siduma’ – *sodtano* (> *sottano*). Liitsõnades toimub kahe sõna piiril progressiivne assimilatsioon – eelneva helilise konsonandi mõjul muutub järgnev helitu konsonant heliliseks, näiteks: *surbr'a* ‘sõrmeots’ (*sur* ‘sõrm’ + *p'r'a* ‘pea’), *kolmoŋgemeñ* (*kolmo* + *-ñ* genitiiv + *kemeñ* ‘kolmkümmend’).

Assimilatsiooninähtuste hulka kuulub ka frikatiivide *s*, *ś* muutumine afrikaatideks *c* (*ts*), *č* (*tš*) konsonantide *l*, *l'*, *n*, *ñ*, *r*, *r'* järel, nt.: *kals* > *kalc* ‘kalale’, *jarsams* > *jarcams* ‘sööma’.

Vokaali kadu

Tunnuste või sufiksiste lisandumisel sõna tüvele esineb morfeemidevahelise vokaali väljalangemine. Näiteks konsonandile järgnevatest *go-/ge-*, *ko-/ke-*, *do-/de-*, *to-/te-*, *mo-/me-* ühenditest (nt.: *pando* ‘mägi’, *śelme* ‘silm’) langeb vokaal välja järgmiste tunnuste ees:

- nimisõna mitmuse tunnus *-t/-t'*, nt.: *pando* ‘mägi’ – *pandt*, *śelme* ‘silm’ – *śelmt'* (> *śelt'*);

- sisekohakäänete lõpud -s, -so/-se, -sto/-ste, nt.: *śelme* – *śelms* – *śelmse* – *śelmse*;
- tegusõna käskiva kõneviisi tunnus -t/-t', nt.: *maksoms* 'andma, maksuma' – *makst*;
- mineviku 3. pöörde lõpp -ś, nt.: *śormadoms* 'kirjutama' – *śormadś*.

Vokaalide kadu esineb ka liitsõnades, kui vokaaliga algav sõna liitub vokaaliga lõppeva sõnaga: *kudazor* (< *kudo* 'maja, kodu' + *azor* 'omanik') 'peremees'; *urva* (< *urē* 'ori' + *ava* 'naine') 'minia'.

Vokaali lisamine

Morfeemide piiril võib kahe konsonandi vahele lisanduda vokaal, mis aitab eristada sõnade ning sõnavormide tähendust, näiteks:

- *ked'* 'käsi': *kedet'* (*ked'-e-t*) 'sinu käsi/käed', omastav deklinatsioon; kuid: *kedt'* (*ked'-t*) 'käed', määramata deklinatsioon;
- *kal* 'kala': *kalos* (*kal-o-ś*) 'kala, määratud deklinatsioon'; kuid *paloms* 'põlema': *palś* (*pal-ś*) 'põles', mineviku ainsuse 3. pöörde lõpp.

Sõnade piiril võib kahe *a* hääliku vahele tekkida konsonant *j*, näiteks: *a aśtēms* > /*ajaśtēms*/ 'mitte olla, seista (paigal)'.

Rõhk

Ersa kõnes on rõhu akustilised omadused võrdlemisi nõrgalt väljendatud ja rõhuliste silpide koht võib sõnas vahelduda. Mitmesilbilistes sõnades tekib kaasrõhk. Tavaliselt osutuvad rõhulisteks paaritud silbid nagu eesti keeleski. Näiteks sõna *śedejsenze* 'tema südames' hääldamisel asetatakse rõhk esimesele ja kolmandale silbile. Lause sees võib rõhk nihkuda (fraasi või lause rütmi mõjul) sõna teisele silbile ja kaasrõhk järgnevale paarissilbile. Kui sõnale eelneb näiteks ühesilbiline rõhutatud hüüdsõna, kandub järgmises sõnas rõhk üle teisele (ja neljandale) silbile: *vaj, śedejsenze* 'oh, ta südames'.

Rõhu koha vaheldus ei ole fonoloogiliselt tähenduslik, s.t. ta ei too kaasa sõna tähenduse muutumist. Tendents asetada rõhk

sõna esimesele silbile (või paaritutele silpidele mitmesilbilistes sõnades) väljendub ilmekalt laensõnades. Vene laenudes, näiteks: *vedra* < vene ведро 'ämber', *turba* < vene торба 'korsten', on rõhk esimesel silbil, kuigi vene keeles on ta teisel silbil. Rõhutus silbis vokaalide omadused oluliselt ei muutu, ehk reduktsiooni ei toimu.

Ülesanne 1. Hääldage sõnu, pöörates tähelepanu konsonantidele:

a) palataliseeritud – palataliseerimata:

kal 'kala' – *kaľ* 'paju', *śeske* 'kohe' – *śeske* 'säask', *mon* 'mina' – *moń* 'minu', *stams* 'õmblema' – *śtams* 'tõusma', *pize* 'pesa' – *piže* 'sajab vihma', *seń* 'sinine' – *śeń* 'seda', *praś* 'kukkus' – *prás* 'pähe';

b) heliline – helitu:

kize 'suvi' – *kise* 'jaoks', *koda* 'kuidas' – *kota* 'king', *užo* 'oota' – *ušo* 'välisruum, õhk', *tēze* 'siia' – *tese* 'siin', *ved* 'vesi' – *vet* 'öösel', *saž* 'tulles' – *saś* 'tuli';

c) frikatiivid ja afrikaadid:

či 'päev', *čize* 'päev, omastav deklinatsioon', *kši* 'leib', *kšni* 'raud', *ušo* 'välisruum, õhk', *užo* 'oota', *inže* 'külaline', *kize* 'suvi', *vaz* 'vasikas', *pize* 'pesa', *piže* 'roheline', *ožo* 'kollane', *kuz* 'kuusk'.

Kirjakeeles kasutatavast tähestikust

Ersa kirjakeele loomine algas 1920. aastatel. Sellest ajast tänapäevani on ersa kirjakeeles kasutatud vene tähti:

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Ее	Ёё	Жж	Зз
Ии	Йй	Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр
Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч	Шш	Щщ
Ъъ	Ыы	Ьь	Ээ	Юю	Яя			

Konsonantide tähistamiseks kasutatakse järgmisi tähti:

б	в	г	д	ж	з	й	к	л	м	н	п	р	с	т	ф	х	ц	ч	ш	щ
b	v	g	d	ž	z	j	k	l	m	n	p	r	s	t	f	h	c	č	š	šč

Vokaalide tähistamiseks kasutatavad tähed märgivad kaudselt ka eelneva konsonandi palataalsust. Viis allpool näidatud kirjatähe paari

и/ы	е/э	ю/у	ё/о	я/а
<i>i</i>	<i>e</i>	<i>u</i>	<i>o</i>	<i>a</i>

tähistavad eelnevat palataliseeritud ja palataliseerimata konsonanti (vt. järgnevaid eesnimede näiteid): Тюштя *Tušća*, Турпур *Turpur*, Паксая *Paksaj*, Сырнява *Sirñava*, Сюмерьге *Šumerge*, Ламзурь *Lamzuř*, Паруш *Paruš*, Пуреш *Puřeš*, Лёса *Łosa*, Охрем *Ohřem*, Литова *Litova*, Татю *Taťu*.

Palataalsuse märgistamiseks kasutatakse ka ь- ja ъ- tähte. Tähe ь abil märgitakse konsonandi palataalsust silbi (ka sõna) lõpus või kahe konsonandi vahel (ehk palataliseerimata konsonandi ees), nt. Сюмерьге *Šumerge* (eesnimi).

Tuleb märkida, et kahest palataliseeritud segmendist koosnevates liitkonsonantides märgitakse tähega ь vaid viimast konsonanti, näiteks: умарь ‘õun’ – умарть ‘õunad’. Erandiks on konsonant л – liitkonsonandis märgitakse nii eelneva kui järgneva konsonandi palataalsust, nt. кель *keľ*, кельть *keľť* ‘keel, keeled’. Täht ъ esineb üksnes vene laenudes, kus ta märgib kahe morfeemi piiril esinevat palataliseerimata konsonanti, näiteks: подъезд (prefiks pod- + -jezd) ‘trepikoda’.

Silbi algul tähistavad tähed и, е, ё, ю, я ka häälikute ühendeid *ji*, *je*, *jo*, *ju*, *ja*, nt.: якамс *jakams* ‘käima’, ваямс *vajams* ‘vaju-ma’, ёвтамс *jovtams* ‘ütleva’, юр *jur* ‘juur’, мии *miji* ‘müüb’, саемс *sajems* ‘võtma’. Tuleb märkida, et vokaalile järgnevas positsioonis võib *j*- konsonant *ji*- ja *je*- ühendist osaliselt või täielikult kaduda, nt. *mi(j)i* ‘müüb’, *sa(j)ems* ‘võtma’.

ji- ja *je*- ühendid ei esine sõna algul. Varasemates laenudes asendub *je*- ühend *e* või *o* vokaaliga (ka *jo*- ühendiga), nt.: *eščo*, *oščo* ‘veel’ (vene ещё, *ješčo*); *Olona*, *Ohrem*, *Jogor* (vene Елена, *Jeľena*; Ефрем, *Jeľrem*; Егор, *Jegor*). Kaasaegsetes laenudes võib *je*- ühend sõna algul säilida (*jedinstva*, vene единство ‘ühtsus’).

Foneemi *e* tähistatakse sõna algul э- tähega, nt. эрзя (*erža*) ‘ersa’ (teistes positsioonides märgib э- täht eelnevat palataliseerimata konsonanti). Seevastu foneemi *i* tähistatakse и- tähega, nt. инже *inže* ‘külaline’ (teistes positsioonides märgib и- täht eelnevat palataliseeritud konsonanti).

Seoses ülalpool mainitud iseärasustega asuvad *jo-*, *ju-*, *ja-*, *je-* ühendiga algavad sõnad sõnaraamatutes vastavalt ё-, ю-, я- (laenudes ka e-) tähtede all.

Ülesanne 2. Kirjutage järgmised ersa sõnad kirillitsas:

jarsams 'sööma', *jovtams* 'ütlemata', *šedėj* 'süda', *jakams* 'käima', *kije* 'kes', *kistij* 'maasikas', *muškems* 'pesu pesema', *piře* 'aed', *šormadoms* 'kirjutama', *sajems* 'võtma', *siře* 'vana', *sivel* 'liha', *tejems* 'tegema', *tejter* 'tüdruk, tütar', *urva* 'minia', *vajams* 'vajuma, uppuma', *umar* 'õun', *kize* 'suvi', *pra* 'pea', *pelks* 'osa'.

SÕNAVARA *Valks*

<i>a</i>	ei, mitte	<i>paro, -iše</i>	hea, -ke
<i>aštēms</i>	olema (paigal)	<i>pe</i>	ots
<i>ava</i>	naine, ema	<i>pelks</i>	osa
<i>či</i>	päev	<i>piře</i>	aed
<i>erža</i>	ersa(lane)	<i>pize</i>	pesa
<i>ikelks</i>	eesosa	<i>piže</i>	sajab vihma
<i>inže</i>	külaline	<i>piže</i>	roheline
<i>jakams</i>	käima	<i>pra, piša</i>	pea
<i>jarsams</i>	sööma	<i>praka</i>	pirukas
<i>jovtams</i>	ütlemata	<i>prams</i>	kukkuma
<i>jur</i>	juur	<i>sajems</i>	võtma
<i>kal</i>	kala	<i>sams</i>	tulema
<i>keđ</i>	käsi	<i>salmuks</i>	nõel
<i>kel</i>	keel	<i>sepe</i>	sapp
<i>kije</i>	kes	<i>sin</i>	nemad
<i>kise</i>	jaoks	<i>siře</i>	vana
<i>kize</i>	suvi	<i>sivel</i>	liha
<i>koda</i>	kuidas	<i>sodoms</i>	siduma
<i>kolmoŋgemen</i>	kolmkümmend	<i>soks</i>	suusk
<i>kota</i>	king	<i>stams</i>	õmblema
<i>kov</i>	kuu	<i>sur</i>	sõrm
<i>kovol</i>	pilv	<i>surbrā</i>	sõrmeots
<i>kravtoms</i>	eemale ajama	<i>šedėj</i>	süda
<i>ksnav</i>	hernes	<i>šelme</i>	silm

<i>kstij, kistij</i>	maasikas	<i>šeske</i>	kohe
<i>kši</i>	leib	<i>šeske</i>	sääsk
<i>kšni</i>	raud	<i>šimems</i>	jooma
<i>kudazor</i>	peremees	<i>šokš</i>	sügis
<i>kudikelks</i>	esik	<i>šormadoms</i>	kirjutama
<i>kudo</i>	kodu, maja	<i>štams</i>	tõusma
<i>kuz</i>	kuusk	<i>tiñ</i>	teie
<i>lomañ</i>	inimene	<i>tol</i>	tuli
<i>lov</i>	lumi	<i>tumo</i>	tamm
<i>lovo/ms,-ž</i>	lugema, -des	<i>tejems</i>	tegema
<i>magaziñ</i>	kauplus	<i>tejfer</i>	tüdruk, tütar
<i>maksoms</i>	andma	<i>umar</i>	õun
<i>mijems</i>	müüma	<i>urē</i>	ori
<i>moda</i>	maa, muld	<i>urva</i>	minia
<i>mon</i>	mina	<i>ušo</i>	õhk, välisruum
<i>moñ</i>	minu oma	<i>užo</i>	oota, hüüdsõna
<i>morams</i>	laulma	<i>vajams</i>	vajuma, uppuma
<i>moršekšñems</i>	laulma, korduv	<i>vaj</i>	oi, oh
<i>muškems</i>	pesu pesema	<i>vaz</i>	vasikas
<i>narmuñ/-o-</i>	lind	<i>ve</i>	öö
<i>ožo</i>	kollane	<i>vet'</i>	öösel
<i>paloms</i>	põlema	<i>vele</i>	küla
<i>pando</i>	mägi, kungas	<i>viškiñe</i>	väike

Ülevaade sõnavarast ja sõnaehitusest

Sõnavara

Ersa keelt õppides leiab lugeja palju sarnasust eesti ja ersa keele vahel. Mõlemas on säilinud suur osa soome-ugri keelte ühisest sõnavarast. Ühiseid jooni on fonoloogia, morfoloogia ja süntaksi aspektides. Samas on nii ersa kui eesti keeles ka iseseisvalt arenenud sõnavara ja erineva päritoluga laene. Ersa keeles esineb näiteks iidseid indo-euroopa laene (*kši* 'leib', *kšni* 'raud', *paz* 'jumal', *tarvaz* 'sirp'), kuid võrdlemisi vähe on laenude allikaks olnud eesti keelt oluliselt mõjutanud romaani-germaani keeled. Rohkelt on türgi laene (nt. *jarmak* 'raha', *alaša* 'hobune') ja eriti palju on eri aegadest pärinevaid vene laene (nt. *vedra* 'ämber', *kolca* 'rõngas', *šeřada* 'kolmapäev', *kapsta* 'kapsas').

Ersa-vene kakskeelsuse kiire levimise tõttu ersalaste seas XX sajandi teisel poolel hakkasid ersa keeles ilmnema koodivahetusi nähtused – omakeelse sõnavara ja morfoloogiliste vormide ning lauseehituse asendamine venekeelsetega. Nüüdisajal on alustatud oma keele struktuuri taastamist kõigepealt kirjakeeles. Paljud autorid taaskasutavad ununenud sõnavara ja loovad uut terminoloogiat.

Alljärgnevas osas on toodud näiteid soome-ugri päritoluga sõnavarast. Nagu näidetest võib järeldada, on mõned ersa ja eesti ühised sõnad foneetiliselt üsna sarnased.

Ülesanne 1. Tutvuge tabelis toodud soome-ugri ühissõnavara näidetega ja leidke vasted järgmistele ersa sõnadele:

kolmo, šelme, niile, vete, san, šedej, kemeñ, šisem, ej, molems, kavkso, kal, koto.

Eesti	Soome	Ersa	Mari
<i>süda, südä-</i>	<i>sydän, sydäm-</i>		<i>šüm</i>
<i>soon</i>	<i>suoni</i>		<i>šön</i>
<i>minna, min-</i>	<i>mennä, men-</i>		<i>mije-</i>
<i>kala</i>	<i>kala</i>		<i>kol</i>
<i>jää</i>	<i>jää</i>		<i>ij</i>
<i>silm</i>	<i>silmä</i>		<i>šinča</i>
<i>neli</i>	<i>neljä</i>		<i>nəlat</i>
<i>kolm</i>	<i>kolme</i>		<i>kumət</i>
<i>viis</i>	<i>viisi</i>		<i>wizət</i>
<i>kuus</i>	<i>kuusi</i>		<i>kuḁət</i>
<i>seitse</i>	<i>seitsemän</i>		<i>šəmət</i>
<i>kaheksa</i>	<i>kahdeksan</i>		<i>kandaš(e)</i>
<i>kümme</i>	<i>kymmenen</i>		<i>lu</i>

Ülesanne 2. Alljärgnevas tabelis on näiteid ersa ja eesti ühissõnavarast. Täitke tabel puuduvate eesti vastetega.

Kas tuleb tuttav ette?

Ilmaruum	<i>kov</i> <i>'kuu'</i>	<i>ve</i>	<i>lov</i>	<i>ej</i>	<i>tešte</i>	<i>šoks</i>
Ümbrus:	<i>ušo</i>	<i>kev</i>	<i>ved</i>	<i>kal</i>	<i>med</i>	<i>pize</i>
Inimene:	<i>tejter</i>	<i>čora</i>	<i>sazor</i>	<i>ure</i>	<i>uroz</i>	<i>lomañ</i>
Keha:	<i>ver</i>	<i>šedėj</i>	<i>ked</i>	<i>makso</i>	<i>sur</i>	<i>keneře</i>
Loomad:	<i>rivež</i>	<i>ovto</i>	<i>vaz</i>	<i>pursoz</i>	<i>piñe</i>	<i>šejel</i>
Taimed:	<i>lepe</i>	<i>tumo</i>	<i>pižol</i>	<i>ukštor</i>	<i>kuz</i>	<i>pešte</i>

Ülesanne 3. Pöörake tähelepanu (1) vokaalide pikkusele, (2) silpide arvule ersa ja eesti ühissõnavaras:

(1) lühike vokaal ersa keeles – pikk vokaal eesti keeles:

<i>ej</i>	jää	<i>nal</i>	nool
<i>jur</i>	juur	<i>pel</i>	pool
<i>kel</i>	keel	<i>sal</i>	sool
<i>keñeñe</i>	küünar	<i>san</i>	soon
<i>kenže</i>	küüs	<i>soks</i>	suusk
<i>koto</i>	kuus	<i>te, še</i>	see, too
<i>kov</i>	kuu	<i>vefe</i>	viis
<i>kuz</i>	kuusk	<i>ve</i>	öö

(2) erinev silpide arv ersa ja eesti sõnades:

a)

<i>kolmo</i>	kolm	<i>šelge</i>	sülg
<i>koso</i>	kus	<i>sepe</i>	sapp
<i>koto</i>	kuus	<i>šulmo</i>	sõlm
<i>lepe</i>	lepp	<i>šuro</i>	sarv
<i>makso</i>	maks	<i>tefe</i>	talv
<i>meže</i>	mis	<i>tešte</i>	täht
<i>ovto</i>	ott	<i>tumo</i>	tamm
<i>šejel</i>	siil	<i>uroz</i>	orb

b)

<i>kal</i>	kala	<i>señ</i>	sinine
<i>ked</i>	käsi	<i>sokś</i>	sügis
<i>kev</i>	kivi	<i>tol</i>	tuli
<i>lov</i>	lumi	<i>vaz</i>	vasikas
<i>med</i>	mesi	<i>ved</i>	vesi
<i>on</i>	uni	<i>ver</i>	veri

Sõnaehitus

Morfeemidevahelistes positsioonides toimuvad foneetilised nähtused, mida on käsitletud ülalpool. Osa tuletusliidetest ja tunnustest esineb mitmes variandis vastavalt eelnevale segmen-

dile. Näiteks lisandub mitmuse tunnuse kahest variandist (-t/-t') esimene palataliseerimata konsonandile ja tagavokaalile, teine aga palataliseeritud konsonandile ja eesvokaalile: *pižol* – *pižolt*, *ava* – *avat*; *rivež* – *rivežt'*, *vele* – *velet'*. Kuid on tuletusliiteid ja tunnuseid, milles olenemata eelnevast segmendist esineb kas ainult palataliseerimata või palataliseeritud konsonant (nt. määratud deklinatsiooni tunnus -š, gerundiivi tunnus -ž): *tejtéres* 'see tüdruk', *tumos* 'see tamm'; *tejež* 'tehes', *moraž* 'lauldes'. Rõhuliitel on eelnevale segmendile vastavalt kolm varianti: -gak/-kak/-jak 'gi/-ki'. Esimene nendest liitub helilise konsonandiga, teine helitu konsonandiga ja kolmas vokaaliga: *Mikoľgak*, *Toomaskak*, *Mařajak*.

Ülesanne 4. Lisage mitmuse tunnuse -t/-t' sobiv variant järgmistele nimisõnatüvedele:

<i>čora-</i>	<i>kuz-</i>	<i>sazor-</i>
<i>kal-</i>	<i>lepe-</i>	<i>šedej-</i>
<i>keď-</i>	<i>lomaň-</i>	<i>tejtér-</i>
<i>keľ-</i>	<i>pešte-</i>	<i>tumo-</i>
<i>kudo-</i>	<i>rivež-</i>	<i>vaz-</i>

Ülesanne 5. Lisage rõhuliite -gak/-kak/-jak sobiv variant järgmistele nimisõnatüvedele:

<i>ava-</i>	<i>lov-</i>	<i>tešte-</i>
<i>jarmak-</i>	<i>makso-</i>	<i>val-</i>
<i>keľ-</i>	<i>pešte-</i>	<i>ved'</i>
<i>kudo-</i>	<i>šedej-</i>	<i>vele-</i>
<i>kši-</i>	<i>šoks-</i>	<i>veř-</i>

Sõnamoodustusviisid

Ersa keele põhilised sõnamoodustusviisid on tuletus ehk derivatsioon ja sõnaliitmine ehk kompositsioon nagu eesti keeleski. Levinud on ka paarissõnade moodustamine. Tuletuse korral lisandub sõnale liide, näiteks: *ašo* 'valge' – *ašiňe* 'valgeke', *ašolga-doms* 'valgeks muutuma'. Osa tuletusliidetest pärineb morfoloogiliste vormide tunnustest, näiteks: *valks* 'sõnaraamat' (*val* 'sõna' + -ks translatiivi tunnus), *eřamo* 'elu' (*eřa-* 'ela-' + -mo nimisõnaliide, infinitiivi tunnus).

Liitsõnad sisaldavad rohkem kui üht tüve. Liitsõnade ühenduskohal võib toimuda häälikulisi (ja teisi) muutusi, nt.: *kolmonõgemen* 'kolmkümmend' (*kolmo* 'kolm' + *-n* genitiiv + *kemen* 'kümne'). Liitsõna tähendus muutub liitsõnas suuremal või väiksemal määral, nt.: *ava-loman* 'naisterahvas', *čora-loman* 'meesterahvas' (*ava-*, *čora-* + *loman* 'inimene'); *ved'gev* 'veski' (*ved* 'vesi' + *kev* 'kivi'); *šelved* 'pisar' (*šelme* 'silm' + *ved* 'vesi'). Liitsõnale on tunnuslik kokkuvormistus, mida kajastab näiteks rõhumall (kõnes) ja kokkukirjutus (ortograafias).

Liitsõnas samastuvad mõned liitsõnad tuletusliitega. Selliste sõnade hulka kuuluvad näiteks: *či* 'päev, päike' (*paro či* 'hea päev') – *-či* (*paroči* 'headus, õnn', *šumbrači* 'tervis', *teči* 'täna'); *peľ* 'pool, osa' (*peľ či* 'pool päeva') – *-peľ* (*lovnomapeľ* 'lugemis-pala').

Paaris esinevatel sõnadel on reeglina sama morfoloogiline vorm (või ka sama tüvi), nt.: *eřams-ařtěms* 'elama-asetsema', *jarsams-tějems* 'sööma-tegema; *tětat-čorat* 'isa pojaga', ka: *avat-tějterť* 'ema tütreaga', *lělat-sazort* 'vend õega' (kus *-t/-ť* on mitmuse tunnus), *těj-tov* 'siia-sinna', *peť-peť* 'tilkumise heli', *šolk-šolk* 'vee loksumise heli' jt.

SÕNAVARA *Valks*

<i>alaša</i>	hobune	<i>ovto</i>	karu
<i>ař/o, -ině</i>	valge, -ke	<i>paroči</i>	headus
<i>ařolgadoms</i>	valgenema	<i>paz</i>	jumal
<i>ava-loman</i>	naisterahvas	<i>peľ</i>	pool
<i>avat-tějterť</i>	ema tütreaga	<i>pešte</i>	pähkel
<i>avol</i>	ei, ei ole	<i>peť-peť</i>	tilkumise heli
<i>čora</i>	mees, poiss	<i>piňe</i>	koer, peni
<i>čora-loman</i>	meesterahvas	<i>pižol</i>	pihlakas
<i>či</i>	päev	<i>pursoz</i>	põrsas
<i>ej</i>	jää	<i>řivež</i>	rebane
<i>eřamo</i>	elu	<i>san</i>	soon
<i>eřams</i>	elama	<i>sazor</i>	õde, sõsar
<i>-gak/-kak/-jak</i>	-gi, -ki	<i>seň</i>	sinine
<i>jarmak</i>	raha	<i>šejel</i>	siil
<i>jur</i>	juur	<i>šelge</i>	sülge

<i>kavkso</i>	<i>kaheksa</i>	<i>šeľved'</i>	<i>pisar</i>
<i>keľ</i>	<i>keel</i>	<i>šišem</i>	<i>seitse</i>
<i>kemen'</i>	<i>kün...</i>	<i>šulmo</i>	<i>sõlm</i>
<i>keñeře</i>	<i>küünar</i>	<i>šuro</i>	<i>sarv</i>
<i>kenže</i>	<i>küüs</i>	<i>šolk-šolk</i>	<i>loksumise heli</i>
<i>kev</i>	<i>kivi</i>	<i>šumbrači</i>	<i>tervis</i>
<i>koda</i>	<i>kuidas</i>	<i>tarvaz</i>	<i>sirp</i>
<i>kolmo</i>	<i>kolm</i>	<i>tonavtoms</i>	<i>õpetama</i>
<i>kolmoñgemeñ</i>	<i>kolmkümmend</i>	<i>tétat-čorat</i>	<i>isa pojaga</i>
<i>koto</i>	<i>kuus</i>	<i>téči</i>	<i>täna</i>
<i>kov</i>	<i>kuu</i>	<i>tėj-tov</i>	<i>siia-sinna</i>
<i>leľat-sazort</i>	<i>vend õega</i>	<i>téle</i>	<i>talv</i>
<i>lepe</i>	<i>lepp</i>	<i>téšte</i>	<i>täht</i>
<i>lovnoms</i>	<i>lugema</i>	<i>ukštor</i>	<i>vaher</i>
<i>makso</i>	<i>maks</i>	<i>uro</i>	<i>orav</i>
<i>med'</i>	<i>mesi</i>	<i>uroz</i>	<i>orb</i>
<i>meže</i>	<i>mis</i>	<i>val(ks)</i>	<i>sõna(stik)</i>
<i>moľems</i>	<i>minema</i>	<i>ve</i>	<i>öö</i>
<i>nal</i>	<i>nool</i>	<i>ved'</i>	<i>vesi</i>
<i>ñi</i>	<i>naine, -kaasa</i>	<i>ved'gev</i>	<i>veski</i>
<i>ñiľe</i>	<i>neli</i>	<i>veř</i>	<i>veri</i>
<i>olgo</i>	<i>õlg</i>	<i>vet'</i>	<i>öösel</i>
<i>on</i>	<i>uni</i>	<i>veťe</i>	<i>viis</i>

Esimene õppetükk *Vašeńće pelks*

GRAMMATIKA

Nimi- ja omadussõnad

Nimi- ja omadussõnad, mis muutuvad arvus ja käändes nii ersa kui eesti keeles, võib tüvi lõppeda kas vokaali või konsonandiga, nt.: *kudo* 'kodu, maja', *kal* 'kala', *ašo* 'valge', *seń* 'sinine'. Omadussõna aluseks võib olla nimisõna, millele lisandub tuletus-sufiks (näiteks *-j*, *-v*): *mazi-j* 'ilu-s', *sal-o-v* 'sool-a-ne'. Omadus-või tegusõna vormile lisanduva sufiksi abil (nt.: *-ka*, *-či* < *či* 'päev', *-peľ* < *peľ* 'pool') moodustuvad nimisõnad, nt. *mazij-ka* 'kaunis-tus, pilt', *paro-či* 'hea-dus', *šumbra-či* 'tervi-s', *lovnoma-peľ* 'lugemis-pala'.

Mitmuse tunnusest

Mitmuse tunnusel on ersa keeles kaks varianti (*-t/-t'*). Palataliseerimata tüvekonsonandile järgneb *-t*, nt.: *kudot* 'kodud, majad', *ašot* 'valged'; *t'* lisandub palataliseeritud ja *j*-, *m*- konsonantidele ning eesvokaalile: *veľet'* 'külad', *viřt'* 'metsad', *šelmt'* (> *šelť*) 'silmad', *seńt'* 'sinised', *kelmt'* (> *kelť*) 'külmad'.

Mitmuse tunnuse *-t/-t'* ees kaob türevokaal (*-o* või *-e*) konsonantide *t*, *d*, *k*, *g* (ka *p*, *b*, *m*, *ž*, *č*) järel, kui nendele konsonantidele eelneb teine konsonant, nt.: *pando* – *pand-t* 'mäed', *šelme* – *šelm-t'* (> *šelť*) 'silmad', *kelme* – *kelmt'* (> *kelť*) 'külmad'.

Mitmuse tunnus *-t/-t'* esineb sellistes sõnapaarides nagu *tětat-avat* 'isa ja ema, vanemad, isad-emad', *tětat-čorat* 'isa pojaga', *Mařat-Mikoľt'* 'Mařa ja Mikoľ (eesnimed)'.

Omadussõnast täiend ei ühildu põhisõnaga arvus (erinevalt omadussõnast eesti keeles), näiteks:

ašo kilej 'valge kask' – *ašo kilejt'* 'valged kased',
od lomań 'noor inimene' – *od lomańt'* 'noored inimesed',

mazij *ava* 'ilus naine' – *mazij* *avat* 'ilusad naised'.

Tegusõnad: *ms*-infinitiiv ja oleviku pöördevormid

Tegusõna algvormiks on ersa keeles *a-*, *o-* või *e-* vokaaliga lõppev tüvi, millele lisanduvad infinitiivi tunnused (üks nendest on *-ms*; teiste tunnuste kohta vt. õppetükk 5) ja pöördelõpud. Tegusõnad esinevad oleviku/tuleviku ja mineviku (preteeritum 1 ja preteeritum 2) ajavormides. Oleviku vormid esinevad ka tuleviku vormidena. Allpool on näiteid tegusõnade *ms*-infinitiivi ja oleviku pöördevormidest koos isikulise asesõnaga (*mon* mina, *ton* sina, *son* tema, *miñ* meie, *tiñ* teie, *siñ* nemad).

Tegusõnade *ms*-infinitiivi vorm:

kortams 'rääkida, rääkima' (nt. *kortams eržañ*, *estonoñ kelse*; ka: *kortams eržaks*, *estonoks*);

lovoms 'lugeda, lugema; arvutada, arvutama' (nt. *lovoms jarmak*);

lovnoms 'lugeda, lugema' (nt. *lovnoms eržañ*, *estonoñ kelse*);

nejems 'näha, nägema' (nt. *nejems malasto*);

tonavtnems 'õppida, õppima' (nt. *tonavtnems parosto*).

Oleviku/tuleviku pöördevormid:

a) *kortams*, *lovoms*, *nejems*:

<i>mon</i>	<i>korta-n</i>	<i>lova-n</i>	<i>neja-n</i>
<i>ton</i>	<i>korta-t</i>	<i>lova-t</i>	<i>neja-t</i>
<i>son</i>	<i>kort-i</i>	<i>lov-i</i>	<i>nej-i</i>
<i>miñ</i>	<i>korta-tano</i>	<i>lov-tano</i>	<i>ne(j)-tano</i>
<i>tiñ</i>	<i>korta-tado</i>	<i>lov-tado</i>	<i>ne(j)-tado</i>
<i>siñ</i>	<i>kort-it'</i>	<i>lov-it'</i>	<i>ne(j)-it'</i>

b) *lovnoms, tonavtñems*:

<i>mon</i>	<i>lovna-n</i>	<i>tonavtña-n</i>
<i>ton</i>	<i>lovna-t</i>	<i>tonavtña-t</i>
<i>son</i>	<i>lovn-i</i>	<i>tonavtñ-i</i>
<i>miñ</i>	<i>lovno-tano</i>	<i>tonavtñe-tano</i>
<i>tiñ</i>	<i>lovno-tado</i>	<i>tonavtñe-tado</i>
<i>siñ</i>	<i>lovn-it'</i>	<i>tonavtñ-it'</i>

Kõigi tegusõnade ainsuse 1. ja 2. pöörde lõppudele (*-n, -t*) eelneb vokaal *a*. Tegusõna pöördevormides esineb tüvevokaali kadu. Tüvevokaalid *-o* ja *-e* kaovad üldjuhul mitmuse 1. ja 2. pöördes (*lov-tano, lov-tado; ñej-tano, ñej-tado*), kuid vokaali kadu ei esine tuletussufiksiti omavates tegusõnades (vt.: *lovno-tano, tonavtñe-tano*). Ainsuse ja mitmuse 3. pöördes kaob vokaal nii *a-* kui ka *o-* ja *e-* tüvevokaaliga verbidel.

Tegusõnade oleviku eitavad vormid koosnevad eitussõnast *a* ning sellele järgnevast tegusõna pöördevormist, nt.: *mon a kortan* (vt. ka *ms*-infinitiivi: *a kortams*). Erinevalt eesti keelest, kus tegusõnad esinevad muutumatul kujul, järgnevad ersa keeles eitussõnale *a* tegusõna isikulised vormid.

Tegusõna eitavad vormid (olevik)

kortams 'rääkida, rääkima':

<i>mon</i>	<i>a kortan erzaks</i>	mina	ei räägi ersa keelt
<i>ton</i>	<i>a kortat erzaks</i>	sina	ei räägi ersa keelt
<i>son</i>	<i>a korti erzaks</i>	tema	ei räägi ersa keelt
<i>miñ</i>	<i>a kortatano erzaks</i>	meie	ei räägi ersa keelt
<i>tiñ</i>	<i>a kortatado erzaks</i>	teie	ei räägi ersa keelt
<i>siñ</i>	<i>a kortit' erzaks</i>	nemad	ei räägi ersa keelt

Tegusõna *ulems* 'olla, olema' pöördvormid ja nende kasutamine

Ersa keeles, nagu eesti keeleski, tähistavad tegusõnade oleviku pöördvormid nii olevikus kui ka tulevikus toimuvat tegevust: *Mon molan kudov*. 'Ma lähen koju (täna/homme)'. Tegusõna *ulems* 'olema, olla' oleviku vormid (*ulan, ulat, uli, ultano, ultado, ulit*) esinevad predikaadina erinevalt.

Pöördvormid *ulan, ulat, uli, ultano, ultado, ulit* seostuvad eeskätt tulevikus toimuvaga: *ulan toso kotosto* 'olen seal kell kuus'. Eitavas vormis kasutatakse eitussõna *a*: *a ulan, a ulat, a uli, a ultano, a ultado, a ulit*, nt.: *Miñ a ultano še škasto kudoso*. 'Meid ei ole sel ajal kodus'.

Tähendust 'on olemas', mis seostub olevikuga, väljendavad 3. pöördde ainsuse ja mitmuse vormid *uli, ulit*. Käändsõnad esinevad sellistes lausetes nii määramata kui määratud ja omastava deklinatsiooni vormides (vt. õppetükid 2, 4, 6), näiteks: *uli ška, škaš, škam* (*ška* 'aeg': määramata, määrav, omastav deklinatsioon) 'on aega'; *ulit jalgat, jalgañe, jalgan* (*jalga* 'sõber': määramata, määrav, omastav deklinatsioon, mitmus) 'on sõpru'. Eitavas lauses kasutatakse sel juhul eitust *araš* (mitmus: *arašt*) 'ei ole, pole, puudub', nt.: *araš ška* 'ei ole (pole) aega', *škaš araš* 'aega ei ole', *škam araš* 'mul ei ole aega'.

Seost olevikuga väljendavad liitvormid, mis koosnevad käändsõnast ja tegusõna *ulems* pöördelõpust. Eesti keeles kasutatakse ka sel juhul tegusõna 'olla, olema' pöördvormi, mis esineb iseseisva sõnavormina, nt.: olen üliõpilane, oled üliõpilane jt.

Nimisõnatüvi + *ulems*- pöördelõpp

<i>lomañan</i> <	<i>lomañ</i> + (<i>ul</i> -)- <i>an</i>	olen inimene
<i>lomañat</i> <	<i>lomañ</i> + (<i>ul</i> -)- <i>at</i>	oled inimene
<i>lomañ</i> <	<i>lomañ</i> + (-Ø-)	on inimene
<i>lomañtano</i> <	<i>lomañt</i> + (<i>ul</i> -)- <i>tano</i>	oleme inimesed
<i>lomañtado</i> <	<i>lomañt</i> + (<i>ul</i> -)- <i>tado</i>	olete inimesed
<i>lomañt</i> <	<i>lomañt</i> + (-Ø-)	on inimesed

Omadussõnatüvi + *ulems*- pöördelõpp

<i>odan</i> <	<i>od</i> + (<i>ul</i> -)- <i>an</i>	olen noor
<i>odat</i> <	<i>od</i> + (<i>ul</i> -)- <i>at</i>	oled noor
<i>od</i> <	<i>od</i> + (-Ø-)	on noor
<i>odtano</i> <	<i>odt</i> + (<i>ul</i> -)- <i>tano</i>	oleme noored
<i>odtado</i> <	<i>odt</i> + (<i>ul</i> -)- <i>tado</i>	olete noored
<i>odt</i> <	<i>odt</i> + (-Ø-)	on noored

Eitavas vormis esineb ka sel juhul eitussõna *a*: *Mon a odan. Miñ a odtano*. Lisaks eitussõnale *a* on ersa keeles eitav liitsõna *avoľ*, mis koosneb eitussõnast *a* ja tegusõnast *ulems*: (*a* + *ul*-). Liitsõna hääldamisel tekkitab kahe vokaali vahel poolvokaal *w* (murdeti: *awoľ*, *awuľ*) või konsonant *v* (kirjakeeles: *avoľ*).

Eitussõnade *a*, *avoľ*, *araś* kasutamine:

1. *Mon a estonan, mon erzan*. Ma ei ole eestlane, olen ersalane.
2. *Mon avoľ estonan, mon erzan*. Ma olen mitte eestlane, vaid ersalane.
3. *Ton studentat?* – *Avoľ*. Kas sa oled üliõpilane? – Ei.
4. *Uľi škat?* – *Araś*. On sul aega? – Ei ole.

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Tere! *Šumbrat!*

<i>šumbrat!</i>	tere! (Sina)
<i>šumbratado!</i>	tere! (Teie)
<i>koda eřat?</i>	kuidas elad?
<i>koda eřatado?</i>	kuidas elate?
<i>parosto</i>	hästi
<i>sastiñeste</i>	tasakesi
<i>šuk-pra</i>	aitäh
<i>mon ľemem Ořa</i>	minu nimi on Ořa
<i>koda ľemet?</i>	mis su nimi on?
<i>ñejemazonok!</i>	nägemiseni!
<i>paro či!</i>	head päeva!
<i>šumbrači!</i>	ole (-ge) terve (-d)!
<i>erśik! erśide!</i>	ela /-ge (hästi)!

1. *Te auditorija. Netne studentt – kolmo tejtért, kolmo čorat. Merja finn, Pekkajak finn. Aniko vengra. Te Vaša, son ruz. Toomas eston. Anujak eston.*

– *Te kije? – Professor Tamm.*

– *Professor Tamm eston? – Eston.*

– *Anikojak eston? – Avol. Son vengra.*

– *Vaša ruz? – Ruz.*

– *Merjat-Pekkat finnt? – Finnt.*

– *Anujak finn? – Avol. Son eston.*

– *Siñ studentt? – Studentt.*

– *Tongak studentat? – Mongak studentan.*

– *Ton eržat? – Avol. Mon estonan.*

– *Koso Anu? – Son araš.*

– *Kosot Šomat-Mikołt? – Siñgak araš.*

2. *Professor Tamm korti estonoks, ruzoks, eržaks, finneks, vengraks. Son korti anglañ kelsejak. Aniko korti vengraks, lovni estonoñ, ruzoñ kelse, tonavtni eržañ keł. Merjat-Pekkat korti finneks, ruzoks, lovni vengrañ kelse. Siñgak tonavtni eržañ keł. Vaša korti ruzoks, estonoks, lovni vengrañ kelse, tonavtni anglañ keł. Evat-Toomast estont. Siñ korti parosto anglañ, ruzoñ kelse, tonavtni eržañ keł. Eržañ kelse siñ a korti.*

Ülesanne 1. Vastake küsimustele:

Kije korti estonoks /ruzoks /finneks /vengraks?

Kije korti anglañ /vengrañ kelse?

Kije a korti eržaks? Ton kortat eržaks?

Kije tonavtni eržañ keł? Tongak tonavtnat eržañ keł?

Ton lovnat eržañ kelse?

HARJUTUSED *Tejemapelkst*

1. Lisage mitmuse tunnus -t/-t' värvinimedele: ašo 'valge', raužo 'must', jakstéře 'punane', tuža 'pruun', ožo 'kollane', señ 'sinine', piže 'roheline'.

2. Leidke omadussõnaga sobivad nimisõnad, nt. *paro lomañ*.

<i>paro</i>	<i>alaša</i>	<i>pakša</i>	<i>keđt'</i>	<i>tejt'er</i>
<i>lembe</i>	<i>ava</i>	<i>pača</i>	<i>kudo</i>	<i>vele</i>
<i>ašo</i>	<i>čora</i>	<i>pize</i>	<i>lomañ</i>	<i>šelmt'</i>
<i>señ</i>	<i>čokšne</i>	<i>šeđej</i>	<i>kal</i>	<i>mastor</i>
<i>raužo</i>	<i>tešte</i>	<i>kši</i>	<i>moda</i>	<i>kšni</i>

3. Nimetage tegusõnade *erams* 'elama', *aštems* 'olema, asetsema, viibima', *nejems* 'nägema' oleviku jaatavad ja eitavad pöördvormid.

4. Kasutage tegusõna *ulems*- pöördelõppe sõnadega *eston*, *finn*, *nemeć*, *vengra*, *ruz*. Näide: *Mon estonan*, *avol' vengran*.

5. Täitke lüngad:

– *Kij...t?* – *Stuđenta...*

– *To... eržat?* – *Avol', m...n estonan. Ton eržat?*

– *Avol', mon finn...n.*

– *Ki...e te?* – *V...ngra.*

– *S...n stuđent?* – *Stuđent.*

6. Ühendage sobivad vormid vasak- ja parempoolsest tulbast:

<i>miñ</i>	<i>stuđentan</i>
<i>mon</i>	<i>stuđentt</i>
<i>ton</i>	<i>stuđenttado</i>
<i>siñ</i>	<i>stuđenttano</i>
<i>son</i>	<i>stuđent</i>
<i>tiñ</i>	<i>stuđentat</i>

7. Kasutage järgmisi keelendeid rühmakaaslas(t)ega tutvumiseks: *Šumbrat! Moñ lememe Mon eržan. Ton stuđentat? Nejemazonok! Koda erat? Mongak. Kijat ton? Stuđentan. Šumbrači! Sastiñeste.*

8. Kasutage alljärgnevat teksti "Rühmafoto" oma variandi loomiseks:

Te Merja. Son finn. Te Paavo. Paavojak finn. Kije te? Te mon. Mon eržan.

Te eston, Indrek. Te Ilona. Son avol eston, son vengra. Tejak vengra, Edit.

Kije še? – Olona. Son ruz? – Avol, kařel. Kijeřado tiň? – Mon erzan, son nemeć.

9. Tõlkige ersa keelde:

See on ülikool. Need on üliõpilased: kaks soomlast, üks ungarlane, üks venelane, kolm eestlast. See on professor Kask, ka tema on eestlane. Ilona ei ole eestlane, ta on ungarlane. Imre on ka ungarlane. Ann on hea üliõpilane. Ta räägib hästi inglise, vene, soome keelt, õpib ungari keelt. Me õpime ersa keelt. Nemađ räägivad ersa keeles.

– Tere! Kas teie olete üliõpilased? – Ei. – Tere! Kas teie olete ungarlased? – Ei, meie ei ole ungarlased. Oleme sakslased. – Kuidas elate? – Hästi. – Kuidas Sina elad? – Tasakesi. – Head päeva! – Nägemiseni.

SÕNAVARA *Valks*

<i>a</i>	eitus: ei	<i>nejemazonok</i>	nägemiseni
<i>anglaň keľ</i>	inglise keel	<i>nemeć</i>	sakslane
<i>ara/ś, -śt'</i>	ei; puudub, -vad	<i>od</i>	uus, noor
<i>aśo</i>	valge	<i>paća</i>	rätik
<i>auditorija</i>	auditoorium	<i>pakśa</i>	põld
<i>avol</i>	mitte	<i>parosto</i>	hästi
<i>ćokśne</i>	õhtu	<i>piże</i>	roheline
<i>eřa/t, -tado</i>	elad, -te	<i>pokś</i>	suur
<i>eston</i>	eestlane	<i>raužo</i>	must
<i>estonoň keľ</i>	eesti keel	<i>ruz</i>	venelane
<i>finn</i>	soomlane	<i>ruzoň keľ</i>	vene keel
<i>finneň keľ</i>	soome keel	<i>sal, -ov</i>	sool(-ane)
<i>francuz</i>	prantslane	<i>sastiňeste</i>	tasakesi
<i>jakśtere</i>	punane	<i>seň</i>	sinine
<i>jarmak</i>	raha	<i>siň</i>	nemađ
<i>kařel</i>	karjalane	<i>siře</i>	vana
<i>keľme</i>	külm	<i>son</i>	tema
<i>kije</i>	kes	<i>stuďent</i>	üliõpilane

<i>kilej</i>	kask	<i>še</i>	too
<i>koda</i>	kuidas	<i>šetne</i>	nood
<i>kortams</i>	rääkima	<i>šorma</i>	kiri
<i>koso</i>	kus	<i>šormav</i>	kirju, mustriga
<i>latiž</i>	lätlane	<i>šuk-pra</i>	aitäh
<i>lem</i>	nimi	<i>ška</i>	aeg
<i>lembe</i>	soe	<i>šumbra</i>	terve
<i>litov</i>	leedulane	<i>tiñ</i>	teie
<i>lovnoms</i>	lugema	<i>ton</i>	sina
<i>mastor</i>	maa, riik	<i>tonavtnems</i>	õppima
<i>mazij</i>	ilus	<i>toso</i>	seal
<i>mazijka</i>	kaunistus	<i>te</i>	see (siin)
<i>meže</i>	mis	<i>tese</i>	siin
<i>miñ</i>	meie	<i>tuža</i>	pruun
<i>moda</i>	maa(pind)	<i>ulems</i>	olema
<i>mon</i>	mina	<i>vengra</i>	ungarlane
<i>ne,-tne</i>	need	<i>vengrañ kel</i>	ungari keel
<i>nejems</i>	nägema	<i>vir</i>	mets

Teine õppetükk *Omboće pelks*

GRAMMATIKA

Käänamine. Määramata käändtüüp

Erinevalt eesti keelest muutuvad ersa keeles nimi-, omadus-, ase- ja arvsõnad vastavalt kolmele deklinatsioonile: määramata, määrav ja omastav. Deklinatsioonide ehk käändtüüpide tähendus väljendub järgmiselt:

määramata (ainsus, mitmus): *kudo*, -*t* 'kodu, -d'.

määrav (ainsus, mitmus): *kudoś*, *kudothe* '(see) kodu, (need) kodud'.

omastav (ainsus, mitmus): *kudom/-n*; -*t/-t*; -*zo/-nzo*; -*nok/-nok*; -*nk/-nk*; -*st/-st* '(minu, sinu, tema, meie, teie, nende) kodu, -d'.

Määramata käändtüübis on ainsuses 12 käänet, kuid mitmuses vaid üks kääne – nominatiiv (nimetav), mille tunnuseks on -*t/-t*. Määravas käändtüübis (vt. õppetükk 4) esinevad sõnad nii ainsuses kui mitmuses 10 käändes. Omastavas deklinatsioonis (vt. õppetükk 6) on käänete arv piiratud ning käändevormide esinemine sõltub olulisel määral sõna semantikast.

Määramata deklinatsiooni vormid (ainsus):

Kääne	Käände tähendus	Tunnus
Nominatiiv nimetav	<i>kije</i> , <i>meže</i> kes, mis	-Ø
Genitiiv omastav	<i>ki(je)ń</i> , <i>mežeń</i> kelle, mille (oma)	-ń
Daativ alaleütlev	<i>ki(je)ńeń</i> , (<i>mežeńeń</i>) kellele, millele	- <i>neń/-ńeń</i>
Ablatiiv alaltütlev	<i>ki(je)dě</i> , <i>mežedě</i> kellelt, millelt	- <i>to/-te/-te/</i> - <i>do/-dě/-de</i>
Inessiiv seesütlev	<i>ki(je)se</i> , <i>mežese</i> kelles, milles	- <i>so/-se</i>

<i>Elatiiv seestütlev</i>	<i>ki(je)ste, mežeste kellest, millest</i>	<i>-sto/-ste</i>
<i>Illatiiv sisseütlev</i>	<i>ki(je)s, mežes kellesse, millesse</i>	<i>-s</i>
<i>Latiiv (suunda tähistav kääne)</i>	<i>kov, kona pelev kuhu, mis suunas</i>	<i>-v</i>
<i>Prolatiiv (liikumis-ala tähistav kääne)</i>	<i>kuva, mežga mille kaudu /läbi</i>	<i>-va/-ga/-ka</i>
<i>Komparatiiv (võrdluskääne)</i>	<i>mežeska mille suurune</i>	<i>-ška</i>
<i>Abessiiv ilmaütlev</i>	<i>kije-, meževtēme kelleta, milleta</i>	<i>-vtomo/-vtēme /-tomo/-tēme</i>
<i>Translatiiv saav</i>	<i>kijeks, mežeks kelleks, milleks</i>	<i>-ks</i>

Käände vormid on seotud käändsõnade tähendusega. Sellistes käänetes nagu inessiiv, elatiiv, illatiiv, latiiv, prolatiiv esinevad enamasti ruumilise tähendusega nimisõnad. Datiivi saab harilikult moodustada olendeid tähistavatel nimisõnadel. Ka komparatiivi vorme saab moodustada vaid käändsõna semantika ja käände tähenduse sobivusel.

Näiteid

(*kudo* 'kodu, maja', *lomañ* 'inimene', *šedēj* 'süda'):

Nom.	<i>kudo</i>	<i>lomañ</i>	<i>šedēj</i>
Gen.	<i>kudo-ñ</i>	<i>lomañ-e-ñ</i>	<i>šedēj-e-ñ</i>
Dat.	–	<i>lomañ-ñeñ</i>	<i>(šedēj-ñeñ)</i>
Abl.	<i>kudo-do</i>	<i>lomañ-dē</i>	<i>šedēj-dē</i>
Iness.	<i>kudo-so</i>	<i>(lomañ-se)</i>	<i>šedēj-se</i>
Elat.	<i>kudo-sto</i>	<i>(lomañ-ste)</i>	<i>šedēj-ste</i>
Illat.	<i>kudo-s</i>	<i>(lomañ-s)</i>	<i>šedēj-s</i>
Lat.	<i>kudo-v</i>	–	–
Prol.	<i>kudo-va</i>	<i>(lomañ-ga)</i>	<i>šedēj-ga</i>
Komp.	<i>(kudo-ška)</i>	<i>(lomañ-ška)</i>	<i>(šedēj-ška)</i>
Abess.	<i>kudo-vtomo</i>	<i>lomañ-tēme</i>	<i>šedēj-tēme</i>
Transl.	<i>kudo-ks</i>	<i>lomañ-e-ks</i>	<i>šedēj-e-ks</i>

Mõnes käändes lisandub sõnatüvele enne käändelõppu vokaal (*o* või *e*, vastavalt tüves esinevale ees- või tagavokaalile), nt. *lomañ-e-ñ*. Sisekohakäände lõppude (*-s*, *-so/-se*, *-sto/-ste*) ees kaob konsonandile (*d*, *k*, *g*, mõningates sõnades ka *p*, *b*, *m*, *ž*, *č*) järgnev tüvevokaal (*-e* või *-o*), kui sellise konsonandi ees on veel üks konsonant (nt. *śelme* 'silm': *śel̥m-s*, *śel̥m-se*, *śel̥m-ste*). Prolatiivi tunnuse kolmest variandist (*-ga/-ka/-va*) liitub esimene variant helilisele konsonandile (*viř-ga*), teine helitule konsonandile (*kijaks-ka*) ja kolmas vokaalile (*kudo-va*).

Lisaks 12 käände eristatakse ersa keeles veel kahte käänat – komitatiivi ja akusatiivi, kuid neid saab käändesüsteemi kuuluvateks pidada vaid tinglikult.

Komitatiiv	<i>kije-</i> , <i>meže-ñek</i> <i>kellega</i> , <i>millega</i> (koos)	<i>-nek/-ñek</i> : <i>surnek</i> , <i>ked̥nek</i>
Akusatiiv	<i>kije</i> , <i>meže</i> keda, mida	= nominatiivi vorm

Erinevalt eesti keele kaasaütleva *ga*-käändevormist on komitatiivil (*-nek/-ñek*) tuletussufiksile omane tähendus ('koos, kokku, mitmekesi'), nt.: *studentnek*, *jalgañek* 'koos üliõpilas(t)ega, sõbraga (sõpradega)'. Kaasaütleva käände funktsiooni täidab ersa keeles nimisõnale (ka omadus- ja asesõnale) järgnev postpositsioon *marto* '-ga': *jalga marto* 'sõbraga', *lovso marto k̄ši* 'piimaga leib'. Akusatiivi vorm langeb kokku nominatiivi vormiga, kuid lauses esineb ta mitte subjekti, vaid objekti funktsioonis:

Mon moran moro (akusatiiv). 'Ma laulan laulu (partitiiv)'.

Nii ersa kui eesti keeles on nominatiivi mitmuse tunnuseks *-t* ja sisekohakäändete lõppudeks *-so/-se*, *-sto/-ste*. Mõned käanded ja nende kasutamine on kahes keeles siiski erinev (vt. alljärgnevat tabelit). Ersa keeles puudub partitiiv (osastav kääne). Eesti keelsele partitiivile vastab ersa keeles määrava deklinatsiooni genitiivi vorm, nt. *moro-ñt̥* 'seda laulu'. Alaleütleva käände funktsioonis võib esineda datiiiv ja alalütleva käände funktsioonis koos järelsõnaga esinev genitiivi vorm. Translatiivil on oleva käände tähendus ja illatiivile vastab rajava käände tähendus. Inessiivil on lisaks kohakäände tähendusele ka viisiütleva käände tähendus.

Kääne:

Eesti	Ersa	Tähendus	Näited
Partitiiv	<i>akusatiiv</i>	keda mida	<i>moro</i> <i>laulu</i>
Allatiiv	<i>datiiv</i>	kellele millele	<i>čora-ńeń</i> <i>mehele</i>
Adessiiv	<i>genitiiv+</i> <i>järelsõna</i>	kellel millel	<i>jalga-ń (kedse)</i> <i>sõbral</i>
Essiiv	<i>translatiiv</i>	kellena millena	<i>šabra-ks</i> <i>naabriks, -na</i>
Terminatiiv	<i>illatiiv</i>	kelleni milleni	<i>čokšne-s</i> <i>õhtuni</i>
Instruktiiv	<i>inessiiv</i>	mil viisil	<i>salmuks-so</i> <i>nõelaga</i>

Omadussõnad võivad analoogselt nimisõnadele esineda määrata deklinatsiooni vormides, näiteks:

ašo, -do, -so, -sto, -s, -va, -ks, -vtomo;
piže, -de, -se, -ste, -s, -va, -ks, -vême.

Asesõnad

Ersa keeles on asesõnade algvormiks kas lihttüvi või tüvi, millele lisandub tuletussufiksina esinev käandelõpp. Allpool on tutvustatud sageli esinevaid asesõnu liht- ja tuletatud tüvega.

Isikulised asesõnad:

mon 'mina', *ton* 'sina', *son* 'tema', *miń* 'meie', *tiń* 'teie',
siń 'nemad'.

Näitavad asesõnad:

te 'see', *še* 'too', *ńe(-tńe)* 'need', *še(-tńe)* 'nood'.

Küsiavad asesõnad:

kije 'kes', *meže* 'mis', *koda* 'kuidas', ka: *kona* 'milline (nendest)', *kodamo* (< *ko-*) 'milline', *kiń* (< *kije* + *-ń*) 'kelle oma', *mežeks* (< *meže* + *-ks*) 'mille jaoks', *meks* (< *meže* + *-ks*) 'miks', *koso* (< *ko-* + *-so*) 'kus', *kosto* (< *ko-* + *-sto*) 'kust', *kov* (< *ko-* + *-v*) 'kuhu', *kuva* (< *ku-* + *-va*)

‘kus, mille kaudu, läbi, pidi’, *sňaro, sňardo, sňars* ‘kui palju, millal, kui kauaks’ (liitsõna).

Asesõna tüvele võib lisanduda rõhuliide *-gak/-jak/-kak*: *mongak, tongak, songak, miňgak, tiňgak, siňgak, řejak, řejak, ře(-tře)jak* (minagi, sinagi, temagi, meiegi, teiegi, nemadki, seegi, toogi, needki).

Küsivad asesõnad, millele lisandub rõhuliide (*kijak, mežejak, kodajak, kodamojak, kosojak, kuvajak, mekskak, sňardojak*) esinevad eitavate ning umbmääraste asesõnade funktsioonis:

- *Kijak korti erzaks?* Kas keegi räägib ersa keelt? *Kijak a korti.* Keegi ei räägi.
- *Ton mežejak řejat?* Kas Sa näed midagi? *Mežejak a řejan.* Mitte midagi ei näe.

Määrsõnad

Määrsõnadel on ersa keeles tihti ka tuletusvormid. Määrsõnu moodustatakse kas tüvede liitmise, nt. *řeči* ‘täna’ (*ře* ‘see’ + *či* ‘päev’), või tüvele tuletussufiksi lisamise teel (*parosto* ‘hästi’, *beřaňste* ‘halvasti’). Erinevate määrsõnaliikide tuletussufiksitena võivad esineda käändelõpud, mis lisanduvad omadus- või asesõna tüvele, näiteks:

Määrsõnade moodustamine käändelõpude abil:

<i>-so /-se</i>	<i>toso</i> seal	<i>řese</i> siin	<i>malaso</i> lähedal
<i>-sto /-ste</i>	<i>tosto</i> sealt	<i>řeste</i> siit	<i>malasto</i> lähedalt
<i>-v /-j</i>	<i>tov</i> sinna	<i>řej</i> siia	<i>malav</i> lähedale
<i>-va /-ja</i>	<i>tuva</i> seal, -t	<i>řija</i> siin, -t	<i>malava</i> lähedal, -t

Nagu toodud näidetest nähtub, on tuletussufiksile abil moodustatud määrsõnad võrdlemisi selge struktuuriga. Algvormideks võib pidada selliseid määrsõnu nagu *pek* ‘väga’ ja *nej* ‘nüüd’. Osades määrsõna vormides on säilinud vanad käändelõpud: *vaňna* ‘algul’, *mejle* ‘pärast’, *valske* ‘homme, hommik’, *čokšne* ‘õhtu, -l’, *kuvat* ‘kaua’.

Ase- ja määrsõnadel on samuti käändevorme, näiteks:

genitiiv -*n*: *teń, mezeń, kiń* (*kije-* + -*n*), *ťeseń, kostoń, ńejeń*;

ablatiiv -*to/-te/-ťe/-do/-de/-ďe*: *mezedě, kodamodo*;

abessiiv -*vtomo/-vťeme/-tomo/-ťeme*: *mezevťeme, šeńťeme*.

Liitvormid: käandsõna + *uľems-* pöördelõpp

Käändsõnadele võivad nii algvormis kui käändes lisanduda tegusõna *uľems-* pöördelõpud, mis moodustavad sel viisil predikaadi. Alljärgnevates näidetes on *uľems-* liitvormide osadeks nimi-, omadus-, ase- (ka määrsõnade) alg- ja käändevormid (*veľe-* 'külas', *kije* 'kes', *kosto-ń* 'kust (pärit)', *vasoldo* 'kaugelt').

Veľese, kije, kostoń, vasoldo + *uľems-* pöördelõpud:

<i>veľesan</i>	<i>kijan</i>	<i>kostońan</i>	<i>vasoldan</i>
<i>veľesat</i>	<i>kijat</i>	<i>kostońat</i>	<i>vasoldat</i>
<i>veľese</i>	<i>kije</i>	<i>kostoń</i>	<i>vasoldo</i>
<i>veľeseťano</i>	<i>ki(je)ťano</i>	<i>kostońťano</i>	<i>vasoldotano</i>
<i>veľeseťado</i>	<i>ki(je)ťado</i>	<i>kostońťado</i>	<i>vasoldotado</i>
<i>veľeset'</i>	<i>ki(je)ť'</i>	<i>kostońť'</i>	<i>vasoldot</i>

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Kes Sa oled ja kust Sa pärit oled? *Kijat, kostońat?*

<i>kostońat?</i> (<i>kosto-ń-at</i>)	kust (Sa) pärit oled?
<i>ĩne /pokš:</i>	suur:
<i>ĩneved'</i>	meri
<i>pokš kudo</i>	suur maja
<i>šumbra lomań</i>	tugev (terve) inimene
<i>stuďenteń kudo</i>	ühiselamu
<i>ĩnžen kudo</i>	võõrastemaja

Mikoľ eržaň čora. Maňa eržaň tejteř. Maňat-Mikoľt' od lomaňt'. Siň nej Estoňijasot. Tese erit' estont, ruzt, latižt, ľija raškeň lomaňtkak. Maňat-Mikoľt' alamodo kortit' estonoň kelse.

Jaant-Toomast estonoň čorat. Siň Tallinnstet'. Nej siň Tartusot. Siňgak odt. Paro, mazij lomaňt'. Siň tonavtnit' univěrsitetse. Erit' studenteň kudoso.

Istvánt-Ferencť vengrat. Siň tetát-čorat. István šumbra siře lomaň. Ferenc mazij od čora. Siň nej Tallinnset'. Siň tuřistť. Erit' otelše (inžen kudoso). Siň jakit' Tallinnga jalgo, nejit' mazij tarkat.

Ilse Elza marto latižt Rigasto, siň avat-tejterť. Rigaso siň erit' pokš kudoso. Ilse a siře, son mazij paro ava. Elzajak mazij. Siň nej Pärnuň sanatorijasot. Pärnu ineved malaso. Erit' tese kolmoška čit'.

Henry anglaň čora, Maňu eržaň tejteř. Siň tonavtnit' Tartuň univěrsitetse. Nej siň eržaň keleň šeminarsot. Henry parosto korti erzaks. Son tonavtni finneň-ugraň kelť. Maňu Saranoň malasto. Songak tonavtni finneň-ugraň kelť. Siň erit' studenteň kudoso.

Küsimused Kevkstemat

Kit' Maňat-Mikoľt' ? Kosot siň?

Kodamo kelse siň kortit' Estoňijasot?

Jaant-Toomast od lomaňt' ? Kodamot siň?

Koso siň erit' ? Kosot nej siň?

Koso tonavtnit' Jaant-Toomast?

Kit' Istvánt-Ferencť ? Meks siň Tallinnset'?

Ilset'-Elzat jalgat ? Kosot siň?

Koso tonavtnit' Henry Maňuň marto?

Meze tonavtni Henry?

Kostoň Maňu ? Meks son nej Tartuso?

Kijat ton ? Kostoňat ? Koso erat ? Meze tonavtnat?

HARJUTUSED *Tejemapelkst*

1. Käänake järgmisi sõnu:

- *ava, lomañ, pakša, pando, od;*
- *tejter, šelme, šedej, lej, viř, piře.*

2. Paigutage õigetesse tulpadesse alljärgnevad sõnavormid ja lisage oma näiteid:

Tartuv, Tallinnste, Estonijava, Udmurtijaso, Moskovsto, Amerikav, Rigava, Oslosto, Vengrijava, Saranso, Germanijav, Rakve-rev, Pärnusto, Helsinkiste.

Kus	Kust	Kuhu	Mille kaudu/läbi
<i>Saranso</i>			

3. Lugege järgmisi dialooge; asendage asesõnade ainsuse vormid *mon, ton, son* mitmuse vormidega *miñ, tiñ, siñ* ja tehke lausetes vastavad muudatused:

- <i>Kijat ton?</i>	- <i>Kije son?</i>
- <i>Eržan.</i>	- <i>Erža.</i>
- <i>Koso eřat?</i>	- <i>Koso eři?</i>
- <i>Tartuso.</i>	- <i>Tallinnse.</i>
- <i>Kov moľat?</i>	- <i>Kov moli?</i>
- <i>Tallinnev.</i>	- <i>Tartuv.</i>

4. Valige igale küsimusele sobiv vastus:

- <i>Kosat?</i>	- <i>Student.</i>
- <i>Kov moľat?</i>	- <i>Ėesan.</i>
- <i>Kijat?</i>	- <i>Pek paro.</i>
- <i>Koso eřat?</i>	- <i>Veľese.</i>
- <i>Kodamo son?</i>	- <i>Kinov.</i>
- <i>Kije son?</i>	- <i>Naimanstan.</i>
- <i>Kostoňat?</i>	- <i>Studentan.</i>

5. Pange sõnaühendites (*jakams* *virga*, *kortams* *eržan* *kelse*, *moľems* *kals*) esinevad tegusõnad erinevatesse oleviku põõretesse, näiteks: *Sin a molit' teči kals*.

6. Tegusõna tähendusest sõltub tema laiendite vorm. Lisage tegusõnadele (*erams*, *moľems*, *nejems*, *jakams*, *kortams*) vastavad sõnad a-, b-, c-, d-, e- tulpadest ja andke sõnapaaridele eesti-keelsed vasted.

a	b	c	d	e
<i>lej</i>	<i>kudov</i>	<i>velese</i>	<i>alamo</i>	<i>pakšava</i>
<i>kalt</i>	<i>viřev</i>	<i>lomaņeks</i>	<i>parodo</i>	<i>ejga</i>
<i>tejteř</i>	<i>keďš</i>	<i>kudoso</i>	<i>sastiņeste</i>	<i>velev</i>
<i>lomaņt'</i>	<i>pakšav</i>	<i>vedše</i>	<i>parosto</i>	<i>vedš</i>
<i>mastort</i>	<i>vedš</i>	<i>lomaņa</i>	<i>eržaks</i>	<i>piřeva</i>

7. Täitke teksti lüngad, seejärel koostage analoogne tekst.
Sõnade valik: *moľan*, *kostoňat*, *kortat*, *parosto*, *koso*, *ton*, *meže*, *tonavtnan*, *alamodo*, *erāt*, *tonavtnat*.

<i>Šoma</i>	<i>Ton ... ? Finnat?</i>
<i>Aniko</i>	<i>Avol, vengran.</i>
<i>Šoma</i>	<i>... erāt? Budapestse?</i>
<i>Aniko</i>	<i>Moskovso.</i>
<i>Šoma</i>	<i>... tejat?</i>
<i>Aniko</i>	<i>... unīversitetse. ... erāt Mordovijaso?</i>
<i>Šoma</i>	<i>Mordovijaso.</i>
<i>Aniko</i>	<i>... Tartuň unīversitetse?</i>
<i>Šoma</i>	<i>Avol, Mordovijaň Unīversitetse. Nej Tartusan.</i>
<i>Aniko</i>	<i>Ton vengraks ...?</i>
<i>Šoma</i>	<i>... kortan. Mon kortan eržaks, ruzoks, finneks, estonoks.</i>
<i>Aniko</i>	<i>Mon kortan vengraks, finneks, alamodo eržaks, ruzokskak.</i>
<i>Šoma</i>	<i>Ton pek ... kortat eržaks.</i>
<i>Aniko</i>	<i>Nej mon ... finnen kelen ľekčijav. Tongak moľat?</i>

Šoma

*Araš, mon moľan avoľ ľekćijav,
šeminarov.*

8. Ōelge ersa keeles:

a). Ma lähen koju. Täna ma ei lähe kusagile. Ma lähen kinno. Kas teie käite kinos? Tema elab maal (külas). Kust teie pärit olete? Nemad õpivad ülikoolis. Kus Sina õpid? Meie teame palju laule. Kas Sa oskad mingit laulu? Mina kirjutan kirja. Mida Sa kirjutad? See on ilus koht. Mis maal Sa elad? Teie räägite palju keeli. Kas keegi räägib ersa keelt? Ma ei näe midagi. Mida Sina näed? Nemad on ersalased. Kes teie olete? Meie elame hästi. Kuidas teie elate?

b). Veiko on soomlane. Ta õpib Tartu Ülikoolis eesti keelt. Veiko on tore poiss, ta õpib hästi. Veiko räägib eesti keeles. Ta käib Ungaris, kus ta räägib ungari keelt. Nüüd õpib Veiko ka ersa keelt. Ta loeb ersa keeles. Tartu Ülikoolis õpib ersa tüdruk, Natal. Ta õpib inglise keelt. Natal on pärit ersa külast. Ta on ilus tüdruk. Natal ja Veiko räägivad eesti ja inglise keeles. Nüüd Veiko räägib natuke ka ersa keeles. Mina olen venelane. Olen pärit Moskvast. Mina õpin eesti ja soome keelt Tartu Ülikoolis.

SÕNAVARA *Valks*

<i>alamo</i>	vähe	<i>meks</i>	miks
<i>alamodo</i>	natuke, veidi	<i>mekskak</i>	millegipärast
<i>ineved'</i>	meri	<i>mezejak</i>	(ei) midagi
<i>jalga</i>	sõber	<i>mežeks</i>	mille jaoks
<i>jalgo</i>	jalgsi	<i>mežekskak</i>	(ei) millekski
<i>kijak</i>	keegi	<i>moro</i>	laul
<i>kijaks</i>	põrand	<i>nej</i>	nüüd
<i>kilej</i>	kask	<i>otel', inžen' kudo</i>	võõrastemaja
<i>kiñ</i>	kelle oma	<i>pando</i>	mägi
<i>kodajak</i>	kuidagi	<i>pek</i>	väga
<i>kodamo</i>	milline	<i>pokš</i>	suur
<i>kona</i>	milline (neist)	<i>raške</i>	rahvas
<i>kosojak</i>	kusagil	<i>salmuks</i>	nõel
<i>kostojak</i>	kusagilt	<i>sal, -ov</i>	sool, -ane

<i>kostoň</i>	kust (pärit)	<i>siře</i>	vana
<i>kov</i>	kuhu	<i>sňardo</i>	millal
<i>kuva</i>	kus, mida pidi	<i>sňardo-sňardo</i>	mõnikord
<i>kuvajak</i>	kusagil	<i>sňaro (žaro)</i>	kui palju
<i>kuvat', -s</i>	kaua, -ks	<i>sňars</i>	kui kauaks
<i>lamo</i>	palju	<i>šetňe</i>	nood
<i>lekčija</i>	loeng	<i>sodams</i>	teadma, tundma
<i>lej</i>	jõgi	<i>šormadoms</i>	kirjutama
<i>lija</i>	muu, teine	<i>šabra</i>	naaber
<i>lovnomapel'</i>	lugemispala	<i>tarka</i>	koht
<i>lovso</i>	piim	<i>těj</i>	siia
<i>mala/so, -sto</i>	lähedal, -lt	<i>toso</i>	seal
<i>malav</i>	lähedale	<i>tov</i>	sinna
<i>malava</i>	lähedalt	<i>tuva</i>	sealt (läbi)
<i>marto</i>	kaasa(s), -ga	<i>valske (marto)</i>	homme, hommikul
<i>mastor</i>	maa	<i>vašňa</i>	algul
<i>mejle</i>	pärast	<i>vasolo</i>	kaugel

Kolmas õppetükk *Kolmoće pelks*

GRAMMATIKA

Arvsõnad

Arvsõnade algvormid:

1 <i>vejke</i>	6 <i>koto</i>
2 <i>kavto</i>	7 <i>šišem</i>
3 <i>kolmo</i>	8 <i>kavkso</i>
4 <i>ñile</i>	9 <i>vejkse</i>
5 <i>veťe</i>	10 <i>kemeñ</i>
	100 <i>śado</i>
	1000 <i>tožen</i>

Liitarvsõnade moodustamise mallid:

a) *kemeñ* + (*vejke...vejkse*) + (-*je* /-*vo* /-*ge*)
(-*je* järgneb eesvokaalile, -*vo*
tagavokaalile, -*ge* sonorandile):

- 11 *kevejkeje*
- 12 *kemkavtovo* > *kemgavtovo*
- 13 *kemkolmovo* > *kemgolmovo*
- 14 *kemñileje*
- 15 *keveťeje*
- 16 *kemkotovo* > *kemgotovo*
- 17 *kemśišemge* > *kemźišemge*
- 18 *kemkavksovo* > *kemgavksovo*
- 19 *kevejkseje*

b) *komś* + (*vejke...vejkse*) + (-*je* /-*vo* /-*ge*)
(-*je* järgneb eesvokaalile, -*vo* tagavokaalile,
-*ge* sonorandile)

- 20 *komś*
- 21 *komśvejkeje*
- 22 *komśkavtovo*

- 23 *komškolmovo*
- 24 *komšniileje*
- 25 *komšvećeje*
- 26 *komškotovo*
- 27 *komššisemge*
- 28 *komškavksovo*
- 29 *komšvejkseje*

c) (*kolmo...vejkse*) + -ń + *kemeń* + (*vejke...vejkse*)

- 30 *kolmoń + kemeń > kol(m)ońgemeń*
- 31 *kolmońkemeń vejke > kol(m)ońgemeń (vejke)*
- 40 *ńiłeń + kemeń > ńiłeńgemeń*
- 50 *većeń + kemeń > vedgemeń*
- 60 *kotoń + kemeń > kodgemeń*
- 70 *šiśemeń + kemeń > šiźgemeń*
- 80 *kavksոń + kemeń > kavksոńgemeń*
- 90 *vejkseń + kemeń > vejksեńgemeń*

d) *śado* + (*vejke ... kemeń*); *śado* + a) /b) /c)

- 100 *śado*
- 101 *śado vejke*
- 111 *śado kevejkeje*
- 133 *śado kolmońgemeń kolmo*

e) (*kavto...vejkse*) + *śadt* (mitmus) + (*vejke ... kemeń*);
...*śadt* + a) /b) /c)

- 200 *kavto śadt (> śatt)*
- 567 *veće śadt kodgemeń šiśem*

f) *ťožeń* + (*vejke...vejkse*); *ťožeń* + a) /b) /c) /d) /e)

- 1000 *ťožeń (tišča)*
- 1933 *ťožeń vejkse śadt kolmońgemeń kolmo*

g) (*vejke...vejkse*) + *ťožeń(ť)* + a) /b) /c) /d) /e)

- 10 000 *kemeń ťožen' (> ťožetť)*
- 1 000 000 *million*

Arvsõnade käänamine

Nii liht- kui ka liitarvsõnad käänduvad. Kui arvsõna lõpeb konsonandiga, lisandub käändelõpu ette vokaal, näiteks:

Nom.	<i>śiśem</i>	<i>kavkso</i>	<i>komś</i>
Gen.	<i>śiśem-e-ń</i>	<i>kavkso-ń</i>	<i>komś-e-ń</i>
Daat.	<i>śiśem-e-ńeń</i>	<i>kavkso-ńeń</i>	<i>komś-e-ńeń</i>
Abl.	<i>śiśem-e-ďe</i>	<i>kavkso-do</i>	<i>komś-e-ďe</i>
Iness.	<i>śiśem-e-se</i>	<i>kavkso-so</i>	<i>komś-e-se</i>
Elat.	<i>śiśem-e-ste</i>	<i>kavkso-sto</i>	<i>komś-e-ste</i>
Illatiiv	<i>śiśem-e-s</i>	<i>kavkso-s</i>	<i>komś-e-s</i>
Lat.	<i>śiśem-e-v</i>	<i>kavkso-v</i>	<i>komś-e-v</i>
Prolat.	<i>śiśem-ga</i>	<i>kavkso-va</i>	<i>komś-e-va</i>
Komp.	<i>śiśem-ška</i>	<i>kavkso-ška</i>	<i>komś-e-ška</i>
Abess.	<i>śiśem-e-vťeme</i>	<i>kavkso-vtomo</i>	<i>komś-e-vťeme</i>
Transl.	<i>śiśem-e-ks</i>	<i>kavkso-ks</i>	<i>komś-e-ks</i>

Arvsõnadega *kavto* kuni *kemeń* esinevad nimisõnad mitmuses: *veťe čit'*, ülejäänud arvsõnadega aga nii ainsuses kui mitmuses: *komś čí*, *-ť*. Ligikaudset arvu väljendatakse arvsõna komparatiivi käändevormiga: *kolmoška*, *śadoška* 'umbes kolm, umbes sada'.

VESTLUS JA LUGEMINE Kortamo – lovnoma

Mida Sa täna teed? *Meže teči tejat?*

<i>araś ška(-m)</i>	(mul) pole aega
<i>a uli ška(-m)</i>	(mul) pole aega (tulevik)
<i>kuvaťs moľat?</i>	kas lähed kauaks?
<i>kodamo škasto?</i>	mis (kella) ajal?
<i>vanta ...</i>	vaata (kuule ...)
<i>sodat meže ...</i>	tead mis ...
<i>a sodan (ka: azdan)</i>	ei tea
<i>eř, eno...</i>	noh, nii...
<i>paro ki!</i>	head reisi!
<i>převejka</i>	tarkpea
<i>śuk-přa</i>	aitäh

1. Mařat-Mikoľt' jarsiť teči avoľ kafeterijaso. Čit' toso pek lamo lomaňt'. Siň moľit' Mařaňeň. Mařa teji kaloň jam. Mařat-Mikoľt' jarsiť-tejiť, molit' ľekcijav, čokšňe moľit' kafeterijav, mejľe teatrav.

Mařa	Mikoľ, koso jarsat teči?
Mikoľ	A sodan. Kudoso jarsams a uli ška – eřan vasolo, kafeterijaso pek lamo lomaňt'.
Mařa	Sodat meže.... Mon eřan malasos, jarsatano teči moň kudoso. Mon tejan kaloň jam.
Mikoľ	Kaloň jam? Paro, pek paro! .
Mařa	Kodamo škasto jarsatano?
Mikoľ	Vejkeste. Ton paro lomaňat, Mařuša. Šuk-pra!
Mařa	Eř, nejemazonok.
Mikoľ	Nejemazonok.

2. Teči Mařaň kemeňste niles šeminart-ľekcijat. Mejľe son moľi bibliotekav. Mikoľ moľi čit' teatraň kassav, rami bilett. Čokšňe Mařat-Mikoľt' moľit' teatrav, toso teči od opera, Litova.

Mikoľ	Ton moľat uniwersitetev?
Mařa	Moľan.
Mikoľ	Kuvats?
Mařa	Kemeňste kotos.
Mikoľ	Meže tejat?
Mařa	Uľan ľekcijaso, šeminarso.
Mikoľ	Vanta, čokšňe teatraso od opera, Litova. Moľtano teatrav?
Mařa	Meks a moľems... Moľtano, pek paro! Bilett ulit'?
Mikoľ	A sodan. Čit' moľan kassav, kevkstan. Pařak ulit'.
Mařa	Šeste tejtano išta. Mon moľan uniwersitetev, ton moľat kassav, ramat bilett.
Mikoľ	Eř, eno, čokšňes, převejka!

3. *Mařat-Mikoľ' autobusoň kassasot. Mikoľ moli velev. Toso lamo viřeň-pakšaň řevť. Rami busoň bileť. Veleť son moli kavtoška řis. Eš mařinaso Mikoľ velev a jaki. Mařa moli ekskurřijav. řeči uli busoň ekskurřija Sura-lejeň pelga.*

<i>Mařa</i>	<i>Kov molať, Mikoľ?</i>
<i>Mikoľ</i>	<i>Veleť.</i>
<i>Mařa</i>	<i>Kuvaťs?</i>
<i>Mikoľ</i>	<i>A kuvaťs. Kavtoška řis: řezdan kudoso. Veleťe řej lamo viřeň-pakšaň řevť.</i>
<i>Mařa</i>	<i>Iřa. Molať busso, avoľ mařinaso?</i>
<i>Mikoľ</i>	<i>Busso. Eš mařinaso a jakaň velev. Beřaň kiva mařina a řidardi. Kov ton molať?</i>
<i>Mařa</i>	<i>Ekskurřijav. řeči uli busoň ekskurřija kemeňste řiles Sura-lejeň pelga.</i>
<i>Mikoľ</i>	<i>Paro ki, Mařa!</i>
<i>Mařa</i>	<i>řumbrasto!</i>

Küsimused Kevkst'emat

*Meže řeji Mařa univerřitetse řeči?
 Kije rami bileťt teatraň kassasto?
 Meks Mikoľ a jarsi řit kafeterijaso?
 Koso jarsiť řeči Mařat-Mikoľ?
 Meks moli Mikoľ velev?
 řňaroška ři uli Mikoľ veleťe?
 Jaki Mikoľ velev eš mařinaso?
 Kov moli Mařa? Kuvaťs?
 Ton jakat řeatrav, ekskurřijav?*

HARJUTUSED *Tejemapelkst*

1. Pange tähele vokaalharmoonia esinemist arvsõnades:

- a. (eesvokaalid sõnades): *vejke, nīle, veŕe, vejkse, kemeñ, kevejkeje, kemñīleje, keveteje, kemžišemge, kevejkseje, nīleñgemeñ, vedgemeñ, šižgemeñ, vejkseñgemeñ*;
- b. (tagavokaalid sõnades): *kavto, kolmo, koto, kavkso, komś, komśkavtovo, komśkolmovo, komśkotovo, komś-kavksovo, šado*;
- c. (taga- ja eesvokaalid liitsõnades): *komśvejkeje, komśñīleje, komśveŕeje, komśšišemge, komśvejkseje, kolmoñgemeñ, kavksoñgemeñ*;
- d. (ees- ja tagavokaalid liitsõnades): *kemgavtovo, kemgolmovo, kemgotovo, kemgavksovo*.

2. Kirjutage ersa keeles järgmised arvsõnad ning öelge need oma kaaslastele:

oma sünniaasta, maja, korteri ja telefoni number, pereliikmete vanused, näiteks:
*avam 50 ijese minu ema on 50-aastane (50-tes aastates);
tétam (minu isa) ...;
sazorom (minu õde) ...;
paŕam (minu vanem õde) ...;
jalaksom (minu noorem vend) ...;
lélam (minu vanem vend) ...*

3. Täitke lüngad käände- ja pöördvormidega:

- a) *Mon ñej* ('nüüd') *a eŕa...* velese. *Tonavtnan uni-versitet...*, *Tartu...* . *Veŕe...* jakan čurosto ('harva').
- b) *Čit' jarsa...* *student...* *kafeterijaso*. *Čokšne jarsan kudo...* . *Tejan paro kal...* *jam*. *Mejle tejan kudo...* *tévť*. *Jakan teatra...* .
- c) *Teči a moŕan lécija...*, *moŕan veŕev*. *Kemeñ...* *ul'i bus, moŕan bus...* . *Rama...* *biŕet*. *Tejan kudo...* *tévť*.
- d) *Ton moŕa...* *teči ekskuršija...?* – *A moŕa...*
- e) *Siñ korti...* *eržaks?* – *A korti...* .
- f) *Sñaro či...* *moŕat ekskuršija...?* – *Vejke či...* .
- g) *Sñaro...* *lomañť moliť veŕev?* – *Alamo, kavto-kolmo*.

4. Moodustage küsimusi vastavalt antud vastustele, näiteks:

Küsimus: *-Kuvat' ulat bibliotekaso?*

Vastus: *-Teči ulan bibliotekaso a kuvat'.*

-? *Mejle jarsan-tejan, moľan kudov.*

-? *Čokšne vanan televizorsto balet.*

-? *Jakan teatravgak.*

-? *Avol, ekskursijav.*

-? *Moľan velev kavtoška čis.*

5. Vestelge kaaslasega oma päevaplaanist, kasutades alljärgnevat malli:

Meže tejat teči kavtosto řiles? Kodamo škasto ... (ulat, moľat, jarsat)?

8-10 *ulems kudoso*

10-12 *ulems seminarso ...*

12-14 *moľems lekčijav ...*

14-15 *jarsams(-tejemso) ... (kafeterijaso)*

15-18 *moľems bibliotekav*

čokšne *jarsams jalgaň kudoso, kortams, vanoms TV*

6. Täitke mõistatustes lüngad (puuduvad sõnad: *vanit', maksan, teľeňek, korti, jakšteře*).

Sodamojovkst

Vejke ..., kavto ..., kavto kunsolit'. (= Kurgo, šelmt', pilet').

Moľan – moľi, lotkan – lotki, jarsams ... – a jarsi. (= Sulej).

Kizeňek – ... od čora. (= Piče).

Kudodo kudoso ... atakš jaki. (= Tol).

7. Tõlkige ersa keelde:

Kadri ja Mikk on üliõpilased. Nad ei lähe täna ülikooli kohvikusse, seal on palju rahvast. Nad söövad Kadri juures (kodus). Kadri teeb kalasuppi. Õhtul on teatris uus ooper. Mikk läheb päeval teatri piletikassasse. Ta ostab pileteid.

Täna läheb Mikk maale. Ta läheb bussiga. Mikk ei ole maal kaua – paar päeva. Ta teeb kodutöid. Kadri läheb autoga ekskursioonile. Täna on ekskursioon Võrumaale.

Kas Sa oled täna kaua raamatukogus? Kus Sa päeval/õhtul sööd?
 Kas Sul on kodus palju tegemist? Kas Sa käid teatris? Kas oled
 täna ekskursioonil? Kas lähed täna maale?

8. Kirjutage ersa keeles endast ja oma igapäevaelust (teksti maht
 – 70–100 sõna).

SÕNAVARA *Valks*

<i>aťakš</i>	kukk	<i>maksoms</i>	andma
<i>avam</i>	minu ema	<i>mejle</i>	hiljem
<i>azdan, a sodan</i>	ei tea	<i>nile</i>	neli
<i>beřaň</i>	halb	<i>paťam</i>	mu vanem õde
<i>čidardoms</i>	vastu pidama	<i>pařak</i>	loodetavasti
<i>čit'</i>	päeval	<i>pele</i>	kandis, poolel
<i>čuro, -sto</i>	harv, -a	<i>piče</i>	mänd
<i>eš</i>	oma	<i>pile</i>	kõrv
<i>-gak/-kak/-jak</i>	-gi/-ki	<i>převej</i>	tark
<i>ištá</i>	nii	<i>ramams</i>	ostma
<i>ije, -se</i>	aasta, -tes	<i>sazorom</i>	minu õde
<i>jalaksom</i>	mu vend	<i>šeste</i>	siis
<i>jam</i>	leem, supp	<i>šado</i>	sada
<i>kevksťems</i>	küsima	<i>sodams</i>	teadma, tundma
<i>ki</i>	tee, rada	<i>sodamojovks</i>	mõistatus
<i>kize</i>	suvi	<i>suľej</i>	vari
<i>kunsoloms</i>	kuulama	<i>ška</i>	aeg
<i>kurgo</i>	suu	<i>ťele</i>	talv
<i>kuvat(s)</i>	kaua(ks)	<i>ťetam</i>	minu isa
<i>ľej</i>	jõgi	<i>ťev</i>	töö
<i>ľelam</i>	mu vanem vend	<i>ťožeň</i>	tuhat
<i>ľezdams</i>	aitama	<i>vanoms</i>	vaatama
<i>lotkams</i>	peatuma	<i>vanta</i>	vaata

Neljas õppetükk *Nilece pelks*

GRAMMATIKA

Määrav käändtüüp

Määrava deklinatsiooni käänded osutavad konkreetsele objektile või subjektile. Käandsõnadel on määravas käändtüübis 10 käanet.

Ainsuse vormid moodustatakse kahel viisil.

1. Nominatiivi, genitiivi ja datiivi vormid:

tüvi + määrava deklinatsiooni tunnus + käändelõpp

Nominatiiv	-š	<i>kudoš, veleş</i>
Genitiiv	-ńt'	<i>kudońt', veleşńt'</i>
Datiiv (= illatiiv)	-ńt' + -eń (< -ńeń)	<i>kudońteń, veleşteń</i>

2. Ablatiivi, inessiivi, elatiivi, prolatiivi, komparatiivi ja abessiivi vormid:

tüvi + käändelõpp + määrava deklinatsiooni tunnus -ńt'

Ablatiiv	-do/-de/-to/-te/-te + -ńt'	<i>kudodońt' veleşeńt'</i>
Illatiiv	vt.: datiiv	
Inessiiv	-so/-se + -ńt'	<i>kudosońt' veleşeńt'</i>
Elatiiv	-sto/-ste + -ńt'	<i>kudostońt' veleşteńt'</i>
Prolatiiv	-va/-ga/-ka + -ńt'	<i>kudovańt' veleşańt'</i>
Komparatiiv	-ška + -ńt'	<i>kudoškańt' veleşkańt'</i>
Abessiiv	-vtomo/-tomo/-vteme/ -teme/-teme + -ńt'	<i>kudovtomońt' veleşvtemeńt'</i>

Mitmuse vormid on ühtse struktuuriga:

tüvi + määrava deklinatsiooni tunnus *-tne* + käändelõpp

Nom.	<i>-tne</i>	<i>kudo^otne, velet^otne</i>
Gen.	<i>-tne-n</i>	<i>kudo^otneⁿ, velet^otneⁿ</i>
Daat.	<i>-tne-neⁿ</i>	<i>kudo^otneⁿeⁿ, velet^otneⁿeⁿ</i>
Abl.	<i>-tne-de</i>	<i>kudo^otne^de, velet^otne^de</i>
Illat.	<i>-tne-s</i>	<i>kudo^otne^s, velet^otne^s</i>
Iness.	<i>-tne-se</i>	<i>kudo^otne^se, velet^otne^se</i>
Elat.	<i>-tne-ste</i>	<i>kudo^otne^ste, velet^otne^ste</i>
Prolat.	<i>-tne-va</i>	<i>kudo^otne^va, velet^otne^va</i>
Komp.	<i>-tne-ška</i>	<i>kudo^otne^ška, velet^otne^ška</i>
Abess.	<i>-tne-vt^eme</i>	<i>kudo^otne^vt^eme, velet^otne^vt^eme</i>

-do/-to/-de/-te/-go/-ko/-ge/-ke/-be/-pe/-že/-če/-mo/-me ühendiga lõppevates sõnades esineb vokaali kadu nii määramata kui ka määrava käändtüübi inessiivi ja elatiivi ainsuses ning mitmuses: *š^olme* – *š^ol^m(e)s*, *š^ol^m(e)ste*, *š^ol^m(e)tⁿeste*. Teistes käänetes (nominatiiv, genitiiv, datiiv, ablatiiv jt.) vokaal säilib; ühesilbiliste sõnade käändevormides tekib määrava käändtüübi tunnuse ette vokaal, näiteks: *kal-o-s*, *l^oej-e-s*. Konsonantide *g*, *k*, *d*, *t* järel esineb tunnuse *tne*- variandina *-tne*: *odtne*, *stud^oenttne*. Allpool on toodud näiteid omadus-, ase- ja arvsõnade määrava deklinatsiooni vormidest. Mõnel sõnal võivad puududa komparatiivi ja teiste käänete vormid.

Näiteid omadus-, ase- ja arvsõnade (*od*, *meže*, *vejke*, *kolmo*) määrava deklinatsiooni vormidest:

<i>odoš</i>	<i>mežeš</i>	<i>vejkeš</i>	<i>kolmot^otne</i>
<i>odoⁿt'</i>	<i>mežeⁿt'</i>	<i>vejkeⁿt'</i>	<i>kolmot^otneⁿ</i>
<i>odoⁿt^en</i>	<i>mežeⁿt^en</i>	<i>vejkeⁿt^en</i>	<i>kolmot^otneⁿeⁿ</i>
<i>odtoⁿt'</i>	<i>mežedeⁿt'</i>	<i>vejkedeⁿt'</i>	<i>kolmot^otne^de</i>
<i>odsoⁿt'</i>	<i>mežeseⁿt'</i>	<i>vejkes^en't</i>	<i>kolmot^otne^se</i>
<i>odstoⁿt'</i>	<i>mežesteⁿt'</i>	<i>vejkesteⁿt'</i>	<i>kolmot^otne^ste</i>
<i>odgaⁿt'</i>	<i>meževaⁿt'</i>	<i>vejkevaⁿt'</i>	<i>kolmot^otne^va</i>
–	<i>mežeškaⁿt'</i>	<i>vejkeškaⁿt'</i>	–
<i>odtomoⁿt'</i>	<i>meževt^emeⁿt'</i>	<i>vejkevt^emeⁿt'</i>	<i>kolmot^otne^vt^eme</i>

Omadus- ja määrsõnade võrdlusvormidest

Võrdlust väljendavates analüütilistes vormides omadus- ja määrsõnad ei muutu (vt. eesti keeles: tark, targem, targim). Keskvõrret ehk komparatiivi tähistab ühend, mis koosneb omadus- või määrsõna algvormist, millele eelneb nimi-, omadus- või asesõna ablatiivis, näiteks:

<i>lomañde prevej(-ste)</i>	inimesest targem(-ini),
<i>parodo paro(-sto)</i>	heast parem(-ini),
<i>teñde mazij(-ste)</i>	sellest ilus(-amini),
<i>señe od(-sto)</i>	(sellest) noorem(-alt).

Nimi-, omadus- või asesõna ablatiivi käändevormile võib lisanduda partikkel *-jak/-gak/-kak*:

<i>lomañdejak prevej(-ste)</i>	inimesestki targem(-ini),
<i>parodojak paro(-sto)</i>	heastki parem(-ini),
<i>teñdejak mazij(-ste)</i>	sellestki ilus(-amini),
<i>señejak od(-sto)</i>	(sellestki) noorem(-alt).

Asesõna *še* ablatiivi (*señe*) abil moodustatakse omadus- või määrsõnade keskvärde üldvorm: *señe vasolo(-sto)* 'kaugem(-alt)', *señe paro(-sto)* 'parem(-ini)'.

Võrdlust tähistab ka omadussõna *koñdamo* 'taoline, sarnane, nagu', mida kasutatakse koos genitiivis nimisõnaga, nt.:

umañeñ koñdamo (mazij, tañfej) 'nagu õun (ilus, maitsev)',
pandoñ koñdamo (señej) 'nagu mägi (kõrge)'.

Ülivõrdele ehk superlatiivile vastab ühend, milles nominatiivis omadus- või määrsõnale eelneb asesõna *veše(-me-)* ablatiivis:

vešemedē paro(-sto) 'parim, (kõige paremini)'.

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Ersadest *Eržatñede*

<i>koda ista</i>	kuidas nii
<i>eřavi meřems</i>	peab ütlema (on vaja öelda)
<i>řeveř vana meřse</i>	asi on selles (et...)
<i>řevřne lijat</i>	asjaolud on teised
<i>Rav řirese</i>	Volga ääres
<i>uřema, -t</i>	võib, võivad olla; oletatavasti
<i>od řkasto</i>	uue ajal
<i>kolmoće peřks</i>	üks kolmandik (ka: kolmas osa)
<i>iřtaņ řnaro</i>	sama palju
<i>Stopaņize /</i>	Stepani /Ljova naine (< <i>Stopa-</i> ,
<i>Łovaņize</i>	<i>Łova-</i> + <i>ři</i> 'naine' + <i>-ze</i> omastav)
<i>Dřigata</i>	Vana Dřiga /Onu Dřiga (< <i>Dřiga</i> + <i>ata</i> 'vanamees')

1. *Eržatñeņ lamočideř*

- *Šnaro eržatñede mastorsont?*
- *Šeņde kijak parosto a sodi.*
- *Koda ista?*
- *Řeveř vana meřse. Ruzoņ mastorso eržatñeņ-mokřotñeņ loviř veise mordva rařeņ řemse. Ruzoņ Federaciřaso, řija mastorga eržatñede-mokřotñede uřemat 900 řožeņeņ malava, eržaņ-mokřoņ mastorsont' anřak kolmo řadořka řožeņř. Moskovso, Moskovoņ peřka řej eřiř 50-řka řožeņř eržať-mokřot. Od řkastont' lamot tuiř Moskovov. Pek lamo eržať-mokřot (100 řožeņde lamo) eřiř Rav řirese. Estoņijaso vefeřka řadť eržať-mokřot. Iřtaņ řnaro uřemat Latvijasojak, Litvasojak.*
- *Šnaro eržať-mokřot eřiř Saranso?*
- *Alamot. Anřak kolmoće peřks veře eřičatñeste.*
- *Šeste Saranoņ eřičatñe řede lamo kortiř ruzoņ keřse?*
- *Iřta. Saranoņ eržatñe-mokřotñe kortiř eř keřse anřak kudoso. Veřese řevřne lijat. Toso ejkakřstnejak kortiř eř keřse, uliř eržaņ-mokřoņ řkolatkak.*
- *Ruzoņ řkolatñese eržaņ-mokřoņ keřřneņ a tonavřniř?*

- Od škastoñt' kuva-kuva karmašt' tonavtneme. Eřavi meřems, odtne nej karmašt' moramo eř morot eržañ-mokšoñ kelše. Siñ šormadiť valt eř muzikañ kořas.
- Kodamot řevtnē unīversitēse?
- Unīversitēse eř keltnēñ tonavtnit' filologijañ fakultētse, koso ulit' eř keleñ professort. Uli eř keleñ-kulturañ inřtitut, liřit' publikaćijat keltnēde, istorijado, folklordo.

Küsimused Kevkstemat

- Sñaro estont erit' Estonijaso?*
- Sñaro estontneđe veřemeze mastoroñt' langso?*
- Kona mastortnese erit' lamo estont?*
- Koso estontneđe řeđe lamo – Rossijaso, Finlandijaso, řvedsijaso?*
- Kodamo rařket' erit' Estonijaso?*
- Kona tarkaso erit' řede lamo estont – Tařlinnse, Tartuso, Pärnuso?*
- Kodamo kelše kortit' Estonoñ mastorso?*
- Lamo estont kortit' řija mastoroñ keltnēse?*

2. *Veřese. řabrañ avatnē pīřeseť. Siñ kortit'. Mikol'juti kivant'.*

<i>řtopaņize</i>	<i>Te ćora-lomaņeř kije?</i>
<i>řlovaņize</i>	<i>Užo, ře Dřigañ Mikol'.</i>
<i>řtopaņize</i>	<i>Kaņa son?</i>
<i>řlovaņize</i>	<i>Son. Vanta, kodamo mazij ćorař.</i>
<i>řtopaņize</i>	<i>Mazij. Převejgak, tonavtni unīversitēse.</i>
<i>řlovaņize</i>	<i>Mařajak Saranso?</i>
<i>řtopaņize</i>	<i>Saranso. Tonavtni eržañ kel'.</i>
<i>řlovaņize</i>	<i>Tonavtni eržañ kel'? Vaj! Kaņa eržañ keleñt' tonavtnit' unīversitēse?</i>
<i>řtopaņize</i>	<i>Kela, tonavtnit'.</i>
<i>řlovaņize</i>	<i>Eř, ře paro, pek paro. Odtne nej Saranso eržaks a kortit'.</i>
<i>řtopaņize</i>	<i>Iřta. Eržañ morotkak a morit'.</i>
<i>řlovaņize</i>	<i>řelevizorstojak eržañ kel' mařatano pek alamo.</i>
<i>řtopaņize</i>	<i>Ton lovnat eržañ gažet'? </i>
<i>řlovaņize</i>	<i>A lovnan. Siñ stakat lovnoms.</i>

Ülesanne 1. Eristage vestluses mainitud positiivsed (*paro*) ja negatiivsed (*a paro*) nähtused, näiteks:

<i>Paro</i>	<i>A paro</i>
<i>Mikol čoraš převej.</i>	...
...	...
...	...

3. Kuude nimed

1.	<i>jakšamkov</i>	(< <i>jakšamo</i>)	jaanuar
2.	<i>davolkov</i>	(< <i>davol</i>)	veebruar
3.	<i>ejžurkov</i>	(< <i>ej šuro</i>)	märts
4.	<i>čadikov</i>	(< <i>čadoms</i>)	aprill
5.	<i>panžikov</i>	(< <i>panžoms</i>)	mai
6.	<i>aštemkov</i>	(< <i>aštems</i>)	juuni
7.	<i>medkov</i>	(< <i>med</i>)	juuli
8.	<i>umar'kov</i>	(< <i>umar'</i>)	august
9.	<i>taštamkov</i>	(< <i>taštams</i>)	september
10.	<i>ožokov</i>	(< <i>ožo</i>)	oktoober
11.	<i>suñder'kov</i>	(< <i>suñder'ks</i>)	november
12.	<i>acamkov</i>	(< <i>acams</i>)	detsember

Küsimused *Kevks'emat*

Sňaro ijeť pingeseñt?

Sňaro kovt ijeseñt?

Sňaro čit' ijeseñt' /kovsoñt'?

Konat tundoñ /kizeñ / šokšeñ / te'leñ kovtne?

Kona kovtnese 30/31 či?

Sňaro čit' te ijeñ davolkovsoñt'?

HARJUTUSED *Tejemapel'kst*

1. Nimetage sõnade *lej*, *pando*, *kize* määrava deklinatsiooni ainsuse ja mitmuse vormid.

2. Ühendage arvsõnad (1, 3, 10, 12) nimisõnaga *kov* määramata ja määrava deklinatsiooni vormides.

3. Moodustage määratud ja määramata deklinatsiooni vorme järgmiste mallide järgi:

a) *mazij tejtēr* 'ilus tüdruk' – *mazij tejtēreš* '(see) ilus tüdruk'

pokš vele –

teatraņ biļet –

tanťej umar –

od mašina –

eš raškeņ muzika –

te šokšeņ škaš –

b) *kudoš velese* '(see) maja on külas' – *kudotņe veleset* '(need) majad on külas'

tejtēreš pīrese –

čoraš mašinaso –

lomaneš pakšaso –

ļekčijaš universitetse –

avaš kudoso –

studenteš kafeterijaso –

4. Täitke lüngad:

Mikoļ kudoso. Tētat-čorat ... (räägivad).

Drigatā *Ja, te ton, Mikoļ?*

Mikoļ *... (Mina).*

Drigatā *Bussto valgat?*

Mikoļ *Bussto.*

Drigatā *Paro. Toņ mašinaš ... (uus), veleņ kiņe beaņt.*

Mikoļ *Mašinasoņt ... (kāin) stadīonov, ...*
(mōnikord) *uņiversitetev.*

Drigatā *... (Kuidas) tevtņe moļit?*

Mikoļ *... (Tasakesi). Tiņ koda?*

Drigatā *... (Meie ka) ištā. Tonavtāt parosto?*

Mikoļ *Parosto. Tētaj, meze ... (teeme) teči?*

Drigatā *Tēvtņe lamot. Vašņa jarsatano. Teči moļtāno ... (metsa). ... (Ōhtul) uli baņa, šimtāno puředē. Valske ulit tevt ...*
(pōllul).

Mikoļ *Puřeš anok? Koso? Tētaj, koso kečeš?*

5. Kasutage alljärgnevat sõnavara võrdlusvormide (nt. *šokšeš teļede lembe, morams šede mazijste*) moodustamiseks:

Sõnavara:

teļe, šokš, kize, tundo, ije; jakšamo, lembe, kuvaka, nuŗkiņe, mazij;

morams, jarsams, tonavtnems, jakams, kortams; tañtėjste, parosto, čurosto, vijejste.

6. Tõlkige ersa keelde.

Suvi. Juulikuu. Ma lähen Saaremaale, olen seal kümme-kond päeva. See on ilusaim koht Eestis. Ma olen seal sõbranna kodus. Me teeme aia- ja põllutõid, õhtul oleme koos teiste noorte inimestega. Me kuulame ning laulame Saaremaa laule. Vanad inimesed laulavad oma laule väga hästi. Saaremaa inimestel on oma murre (*kortavks*).

7. Kirjutage jutt eestlaste arvudest (teksti maht 100 sõna).

SÕNAVARA *Valks*

<i>anok</i>	valmis	<i>lamoči</i>	arvukus
<i>anśak</i>	ainult	<i>ĭembe</i>	soe
<i>acams</i>	katma	<i>mala/so, -v, -va</i>	lähedal, -e, -lt
<i>arśems</i>	arvama	<i>mařams</i>	kuulma
<i>aśtēms</i>	olema, asuma	<i>muzika</i>	muusika
<i>aťa</i>	vana mees	<i>ñe, ñetñe</i>	need
<i>beřaň</i>	halb	<i>nuřk/a, -iñe</i>	lühike
<i>bus</i>	buss	<i>panžoms</i>	avama
<i>čadoms</i>	keema, voolama	<i>pinge</i>	eluaeg, sajand
<i>čĩre, -se</i>	äär, -es	<i>puře</i>	kali, mõdu
<i>čopoda</i>	tume, pime	<i>převej</i>	tark
<i>čuro, -sto</i>	harv(a)	<i>raške</i>	rahvas
<i>davol</i>	torm	<i>śeh(-te)</i>	kõige
<i>ejžuro</i>	jääpurikas	<i>śejede</i>	tihe
<i>eřavi</i>	on vaja	<i>śejedste</i>	tihti
<i>eś</i>	oma	<i>seřej</i>	pikk, kõrge
<i>eřića</i>	elanik	<i>staka</i>	raske
<i>gažet</i>	ajaleht	<i>suñderks</i>	hämariik
<i>ije</i>	aasta	<i>šabra</i>	naaber
<i>iśak</i>	eile	<i>tañtej</i>	maitsev
<i>jarmak</i>	raha	<i>tarka</i>	koht
<i>jakšamo</i>	külm, pakane	<i>taštams</i>	varuma
<i>jutams</i>	mööda minema	<i>tundo</i>	kevad

<i>kaña</i>	kas (tõesti)	<i>tujems</i>	ära minema
<i>karmams</i>	hakkama	<i>ulema(-t)</i>	võib(-vad) olla
<i>kortavks</i>	murre	<i>užo</i>	oota <i>hüüdsõna</i>
<i>keče</i>	kann, kapp	<i>vaj</i>	oh
<i>keļa</i>	olevat	<i>val</i>	sõna
<i>ki</i>	tee, rada	<i>valgoms</i>	(maha) tulema
<i>kize</i>	suvi	<i>veše</i>	kõik
<i>koñdamo</i>	taoline, sarnane	<i>vešemeze</i>	kõik kokku
<i>kuvaka</i>	pikk	<i>veise</i>	koos
<i>kuva-kuva</i>	mõningates	<i>vijev, -ste</i>	tugev, -asti
	kohtades		

Viies õppetükk *Vetéce pelks*

GRAMMATIKA

Tegusõna infinitiivi vormid

Infinitiivil on ersa keeles lisaks *ms*-tunnusele ka *mo-/me-* tunnus:

soda-ms, -mo 'teada, teadma';

stuvto-ms, -mo 'unustada, unustama';

me're-ms, -me 'öelda, ütlema'.

Alljärgnevatte mallide (1a, 2b) abil on eristatud infinitiivi vormide kasutamine sõltuvalt teistest sõnaliikidest.

1. <i>e'ravi</i> 'on vaja, peab', <i>sati</i> 'piisab', <i>meže</i> 'mida', <i>kov</i> 'kuhu', <i>ška</i> 'aeg', <i>staka</i> 'raske', <i>uli meže</i> 'on mida', <i>araš meže</i> 'pole mida'	a. <i>me'rems</i> 'öelda', <i>sodams</i> 'teada', <i>udoms</i> 'magada', <i>jarsams</i> 'süüa', <i>stuvtoms</i> 'unustada', <i>tejem's</i> 'teha', <i>šormadoms</i> 'kirjutada'
2. <i>karmams</i> / <i>purnams</i> 'alustama, hakkama', <i>anokstams</i> 'valmistama', <i>mo'lems</i> 'minema', <i>sams</i> 'tulema', <i>maštoms</i> 'oskama', <i>mōistma</i> , <i>tonadoms</i> 'harjuma, tundma'	b. <i>moramo</i> 'laulma', <i>tejeme</i> 'tegema', <i>lovnomo</i> 'lugema', <i>sodamo</i> 'teadma', <i>šormadomo</i> 'kirjutama', <i>jarsamo</i> 'sööma', <i>kortamo</i> 'rääkima', <i>kunsolomo</i> 'kuulama', <i>tonavtñeme</i> 'õppima'

Ülesanne 1. Viige kokku sõnad tulpadest 1a, 2b, näiteks:

1a: *e'ravi me'rems* 'peab ütlema, tuleb öelda';

2b: *karmams moramo* 'hakkama laulma'.

Tegusõna oleviku ja mineviku (preteeritum I) pöördvormid

Infinitiivi *ms-* tunnusele eelnevad türevokaalid *a*, *o*, *e* esinevad nii oleviku kui mineviku pööretes valikuliselt. Olevikus esineb vokaal *a* ainsuse 1. ja 2. pöördes ja vokaal *i* ainsuse ja mitmuse 3. pöördes kõikidel verbidel. Mitmuse 1. ja 2. pöördes kaob türevokaal *o-* või *e-* lihtsa ehk tuletamata tüvega tegusõnadel (*lovo-ms*, *me'e-ms*). Türevokaal säilib tegusõnadel, mille tüvele lisandub tuletussufiks (vt. *lov-n-oms*, *tonavt-ñ-ems*) (vt. õppetükk 4).

Oleviku pöördvormid:

	<i>soda-ms</i>	<i>lovno-ms</i>	<i>me'e-ms</i>	<i>tonavtñe-ms</i>
<i>-a-n</i>	<i>sodan</i>	<i>lovnan</i>	<i>me'an</i>	<i>tonavtñan</i>
<i>-a-t</i>	<i>sodat</i>	<i>lovnat</i>	<i>me'at</i>	<i>tonavtñat</i>
<i>-i</i>	<i>sodi</i>	<i>lovní</i>	<i>me'í</i>	<i>tonavñi</i>
<i>-a/o/e-tano</i>	<i>sodatano</i>	<i>lovnotano</i>	<i>me'fano</i>	<i>tonavtñefano</i>
<i>-a/o/e-tado</i>	<i>sodatado</i>	<i>lovnotado</i>	<i>me'fado</i>	<i>tonavtñefado</i>
<i>-i-t'</i>	<i>sodit'</i>	<i>lovnit'</i>	<i>me'it'</i>	<i>tonavtñit'</i>

Mineviku (preteeritum I) vormidel, mis väljendavad eelnevat määramata (nii lõpetatud kui ka lõpetamata) tegevust, on üldtunnuseks *i*, millele lisanduvad pöördelõpud (*-ñ*, *-t'*, *-ś*, *-ñek*, *-de*, *-śt'*). Ainsuse ja mitmuse 3. pöördes esinevad *i* asemel türevokaalid *a*, *o*, *e* nendel tegusõnadel, mille tüvele lisandub tuletussufiks, nt.: *lovnoms*, *tonavtñems*; lihttüvega tegusõnadel (nt.: *mere-ms*) türevokaalid *o*, *e* kaovad.

Mineviku (preteeritum I) pöördvormid:

	<i>soda-ms</i>	<i>lovno-ms</i>	<i>me'e-ms</i>	<i>tonavtñe-ms</i>
<i>-i-ñ</i>	<i>sodiñ</i>	<i>lovníñ</i>	<i>me'íñ</i>	<i>tonavtñiñ</i>
<i>-i-t'</i>	<i>sodit'</i>	<i>lovnit'</i>	<i>me'it'</i>	<i>tonavtñit'</i>

<i>-a/-o/-e-s</i>	<i>sodaś</i>	<i>lovnoś</i>	<i>meŗś</i>	<i>tonavtnēś</i>
<i>-i-ņek</i>	<i>sodiņek</i>	<i>lovniņek</i>	<i>meŗiņek</i>	<i>tonavtniņek</i>
<i>-i-dē</i>	<i>sodiđe</i>	<i>lovnide</i>	<i>meŗide</i>	<i>tonavtnide</i>
<i>-a/-o/-e-št</i>	<i>sodašt</i>	<i>lovnošt</i>	<i>meŗšt</i>	<i>tonavtnēšt</i>

Tegusõna *ulems* mineviku (preteeritum I) vormid esinevad vaid liitvormi osana, lisandudes nimi-, omadus-, arv-, ase- ja määrsõna tüvele või käändevormile, analoogselt olevikus esinevatele liitvormidele, näiteks:

Käändsõna + *ulems*- pöördelõpp

	<i>student-</i>	<i>koso-</i>	<i>velese-</i>	<i>mazij-</i>
olevik				
<i>Mon</i>	<i>studentan</i>	<i>kosan</i>	<i>velesan</i>	<i>mazijan</i>
<i>Ton</i>	<i>studentat</i>	<i>kosat</i>	<i>velesat</i>	<i>mazijat</i>
<i>Son</i>	<i>student</i>	<i>koso</i>	<i>velese</i>	<i>mazij</i>
<i>Min</i>	<i>studenttano</i>	<i>kosotano</i>	<i>veleseřano</i>	<i>mazijřano</i>
<i>Tin</i>	<i>studenttado</i>	<i>kosotado</i>	<i>velestado</i>	<i>mazijřado</i>
<i>Siin</i>	<i>studentt</i>	<i>kosot</i>	<i>veleset</i>	<i>mazijř</i>
minevik				
<i>Mon</i>	<i>studenteliin</i>	<i>kosoliin</i>	<i>veleseliin</i>	<i>mazijeliin</i>
<i>Ton</i>	<i>studentelit</i>	<i>kosolit</i>	<i>veleselit</i>	<i>mazijelit</i>
<i>Son</i>	<i>studentel</i>	<i>kosol</i>	<i>velesel</i>	<i>mazijel</i>
<i>Min</i>	<i>studenteliņek</i>	<i>kosoliņek</i>	<i>veleseliņek</i>	<i>mazijeliņek</i>
<i>Tin</i>	<i>studenteliđe</i>	<i>kosolide</i>	<i>veleseliđe</i>	<i>mazijeliđe</i>
<i>Siin</i>	<i>studentelt</i>	<i>kosolt</i>	<i>veleselt</i>	<i>mazijelt</i>

Iseseisvate mineviku pöördvormidena kasutatakse tegusõna *ulems*- mineviku (preteeritum II) vorme, mis väljendavad nii kehtvalt kui ka korduvalt toimunud tegevust. Alljärgnevates näidetes on kõrvutatud *ulems*- mineviku pöördvormid (mis väljendavad korduvalt / kehtvalt toimunut) ning määrsõnast ja tegusõna *ulems*-pöördelõppudest koosnevad liitvormid (mis väljendavad kehtvalt toimunud tegevust).

Tegusõna *ulēms* mineviku vormide kasutamine:

	korduv /kestev	kestev
<i>Mon</i>	<i>ulñiñ toso</i>	<i>tosoliñ</i>
<i>Ton</i>	<i>ulñit' toso</i>	<i>tosolit'</i>
<i>Son</i>	<i>ulñeš toso</i>	<i>tosol</i>
<i>Miñ</i>	<i>ulñiñek toso</i>	<i>tosoliñek</i>
<i>Tiñ</i>	<i>ulñide toso</i>	<i>tosolide</i>
<i>Siñ</i>	<i>ulñešt' toso</i>	<i>tosolt'</i>

Põhi- ja järgarvsõnade käänamine

Järgarvsõnad moodustatakse põhiarvsõnast, millele liitub *če*-lõpp. Arvsõnades esimene ja teine muutub tüvi: *vejke* – *vašeñče* ‘üks – esimene’ (vt. ka: *vaš-ña* ‘algul’) ja *kavto* – *omboče* ‘kaks – teine’ (vt. ka: *ombo* ‘muu’, *ombo mastor* ‘muu maa, välismaa’).

<i>vejke</i> üks <i>kavto</i> kaks	<i>vaš-e-ñ-če</i> esimene <i>ombo-če</i> teine
<i>kolmo</i> kolm <i>kemeñ</i> kümme <i>komš</i> kakskümmend <i>šado</i> sada <i>tóžen</i> tuhat	<i>kolmo-če</i> kolmas <i>kemeñ-če</i> kümnes <i>komš-e-če</i> kahekümnes <i>šado-če</i> sajas <i>tóžen-če</i> tuhandes

Nii põhi- kui järgarvsõnad võivad esineda määramata ja määravas käändtüübis, nt.:

vejke, -ñ, -ñeñ, -ďe, -se, -ste, -ška, -vťeme;
vejkeš, -ñt', -ñteñ, -ďeñt', -señt', -steñt', -škañt', -vťemeñt';
omboče, -ñ, -ñeñ, -ďe, -se, -ste, -ška, -vťeme;
ombočeš, -ñt', -ñteñ, -ďeñt', -señt', -steñt', -škañt', -vťemeñt'.

Järgarvsõnadele võivad lisanduda tegusõna *ulēms*- pöördelõpud (nii oleviku kui mineviku liitvormides), näiteks:

vašeñčan / *vašeñčeliñ* ‘olen / olin esimene’.

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Maal ja linnas *Veľese – ošso*

<i>mon meriñ</i>	ma ütlesin (ka: oletasin)
<i>si ijeste (si: sams 'tulema')</i>	järgmisel (tuleval) aastal
<i>iñeči</i>	kevad- (lihavõtte-) püha
<i>tašto/siře/umokoñ:</i>	vana:
<i>tašto kudo</i>	vana maja
<i>siře lomañ</i>	vana inimene
<i>umokoñ ška</i>	vana, ammu aeg
<i>mo-/ma- tegevusnimed:</i>	
<i>eřams: eřamo</i>	elamine/elu
<i>učoms: učoma</i>	ootamine/ootus
<i>aršems: aršema</i>	mõtlemine/mõte
<i>eřamo /učoma /aršema +</i>	= määrav deklinatsioon
<i>-š, -tñe</i>	
<i>eřamo /učoma /aršema +</i>	= omastav deklinatsioon
<i>-m, -t jt.</i>	

1. *Mikoľ-Łosat bussot, siñ kortiř. Mikoľ školado mejle tuš tonavtñeme Saranov. Eři toso omboče ije. Łija od lomañtkak tušt veľesent. Veľeš pokšoľ, ñej lomañtñe toso alamot.*

- Mikoľ Saranov moľat, Łosa?*
Łosa Avoľ, Tavlav. Moľan ľeľañeñ. Son eři Tavlase, tejs od kudo. Mon meriñ, ton Saransat.
- Mikoľ Saransan, ñej kolmoška čiř ulñiñ kudoso.*
Łosa Koda tonavtñemaš moľi?
- Mikoľ Parosto. Ton ñejgak veľesat?*
Łosa Veľesan. Si ijeste tujan Moskovov tonavtñeme.
- Mikoľ Od lomañtñe lamot veľesent?*
Łosa Alamot. Kemeñška ulñano – mon, Taťu, Mihalon Šoma, Kiřoñ Nasta, kiř-kiř ľijat.
- Mikoľ Meze jala tejtado?*
Łosa Kizna, šokšña viřeñ-pakšañ tevtñe lamoli. Teľña ulñeš ška ojmsems. Ñej si Iñečiš – tundoñ parodojak paro škaš.
- Mikoľ Jakatado klubov?*

Ľosa *Sňardo-sňardo jakatano. Vantano kino, tejťano koncert. Siť od lomaňť lija veľetňestajak, kišťtano-moratano. Ton jakat kovgak Saranso?*
Mikoľ *Škaš jakams alamo. Moran stuďenteň folkgruppaso, jakan sportoň zalov, kosto-kosto teatravgak.*
Ľosa *Eřamoš Saranso a beřaň. Ja, mon nej tese valgan. Eršik!*
Mikoľ *Tongak! Šumbrasto!*

Küsimused Kevksťemat

Kosto si Mikoľ? Kov moľi Ľosa busso?
Sňaro od lomaňť eřiť veľeseňť?
Koda eřiť od lomaňťne veľese? Meže siň tejit ijeň peřť?
Koso siň vanit kino?
Koda eři Mikoľ Saranso?
Meks lamo od lomaňť tušť veľesteňť?
Kov tuji Ľosa si ijeste?

2. Üniverśitět: umokoň – nejeň škaň.

- Koso tonavňňat?
- Tartuň Üniverśitětse.
- Mon sodan, te üniverśitětes umokoň.
- Pek umokoň, panžož 1632-če ijeste. Vašňa ulňeš a pokš, 4 fakultětse.
Nej son jala kasi. Üniverśitětsent 9 fakultět, 17 000-dě lamo stuďentt, 1700 tonavťičat. Koso ton tonavňňat?
- Mon tonavňňan Mordovijaň Üniverśitětse. Te üniverśitětes od. 1931 ijeste 1957 ijes son ulňeš pedagogikaň institut, mejle – üniverśitět. Nej toso 9 fakultět, koso tonavňňit 20000-dě lamo stuďentt. Tesejak 1700 tonavťičat.

Ülesanne 1. Täitke tabel teksti andmetega.

	<i>Tartu Üniversitets</i>	<i>Mordovija Üniversitets</i>
<i>Sõardo panžož</i>		
<i>Sõaro fakultetse</i>		
<i>Sõarot studēntne</i>		
<i>Sõarot tonavtičatne</i>		

HARJUTUSED *Tejemapelkst*

1. Moodustage lisaks *ms*-infinitiivi vormile järgmiste tegusõnade *mo-/me*-infinitiivi vorm, nt. *mōlems*, *mōleme*; seejärel ühendage need vormid teiste sõnadega, näiteks: *eravi mōlems*, *karman mōleme*:

<i>ardoms</i> , <i>ardo</i> -...	<i>ojmše</i> - <i>ms</i> , <i>ojmše</i> -...
<i>kište</i> - <i>ms</i> , <i>kište</i> -...	<i>panžoms</i> , <i>panžo</i> -...
<i>koda</i> - <i>ms</i> , <i>koda</i> -...	<i>šormadoms</i> , <i>šormado</i> -...
<i>kunsoloms</i> , <i>kunsolo</i> -...	<i>stuvtoms</i> , <i>stuvto</i> -...
<i>maštoms</i> , <i>mašto</i> -...	<i>tujems</i> , <i>tuje</i> -...
<i>mora</i> - <i>ms</i> , <i>mora</i> -...	<i>valgoms</i> , <i>valgo</i> -...
<i>nejems</i> , <i>neje</i> -...	<i>večkems</i> , <i>večke</i> -...

2. Tõlkige järgmised tegevusnimed: *ojmšema*, *panžoma*, *mora*-*mo*, *kištēma*, *večkema*, *ardoma*, *tujema*, *vikšņema*, *sodamo*, *šormadoma*, *kunsoloma*, *šizēma*.

3. Ühendage vasak- ja parempoolse tulba sõnad:

<i>Toomas</i>	<i>kudosolīt'</i>
<i>Mon</i>	<i>kudosolīn</i>
<i>Toomast-Annat</i>	<i>kudosolīdē</i>
<i>Miņ</i>	<i>kudosolīnek</i>
<i>Tiņ</i>	<i>kudosolīt'</i>
<i>Ton</i>	<i>kudosolī</i>

4. Täitke lüngad, kasutades alljärgnevat ühendeid:

(*omboće čisteńt', niľeće lomańeś, kolmoće kursoś, vašeńće ijesteńt', ombo mastorso*).

- a) ... *uľńeś Kadri*.
- b) ... *miń uľńińek Helsinkise*.
- c) ... *mon uľńiń a kuvať*.
- d) ... *uľńeś staka*.
- e) ... *ťese uľńeśť lamo studěnti*.

5. Vestelge kaaslasega oma eilsest päevast (kasutage alljärgnevat malli):

Meze řejit' isak? Kov jakit' Koso jarsit'?
Kodamo škasto ... (uľńit', jakit' /molit', jarsit')?
Jakit' kovgak čokšńe? Vanit' řelevizor? Meze řejit'?

Rääkige kolmanda isiku (sõbra, pereliikme, tuntud tegelase) eilse päeva tegemistest.

10-13	<i>uľems bibliotekaso seminarso, ...</i>
13-14	<i>jarsams(-řejems) ... (kafeterijas), ...</i>
14-18	<i>uľems /molems /jakams (lekćija-, ...)</i>
18-19	<i>jarsams kudoso, ...</i>
<i>čokšńe</i>	<i>vanoms TV, molems klubov, ...</i>

6. Vastake järgmistele küsimustele:

Sńardo řačit'? – (*tunda / kizna / řoksńa / řelńa*).
Kodamo ijeste / kovsto / čiste řačit'? –
 (näiteks 16.05.1958: *ťožen vejksěadt veděemeń kavsoće ijeń panžikovoń kemgotovoće čiste*).
Sńardo (kodamo ijeste) karmit' tonavťheme školaso / uńiversitětse?
Kodamo ijeste jakit' ombo mastorov?
Sńardo siť eřamo Tartuv? Sńaro ijeť eřat Tartuso?

7. Tõlkige ersa keelde:

Elan Tartus esimest aastat. Õpin Tartu ülikoolis, kus on umbes 17 000 üliõpilast. Siin on üliõpilasi Soomest, Ungarist, Vene-
 maalt, Rootsist ja Saksamaalt. Mina õpin soome-ugri keeli. Käin
 soome, ungari, ersa ja mari keele seminarides. Kuulan loenguid.
 Õhtul puhkan kodus, vahest käin teatris, kohvikus ja diskoteegis.
 Eile käisime sõbraga Tallinnas. Olime ekskursioonil. Tallinn on

Tartust suurem. Me nägime palju ilusaid kohti. Päeval sõime ühes kohvikus. Me jõime väga maitavat kohvi. Kell 7 õhtul sõitsime tagasi Tartusse. Olime kodus kell 9. Vaatasime televiisorit, rääkisime sellest, mida Tallinnas nägime. Suvel lähme Soome soome keelt õppima.

SÕNAVARA *Valks*

<i>anokstams</i>	valmistama	<i>per't</i>	läbi
<i>ardoms</i>	sõitma	<i>pokš</i>	suur
<i>e'avi</i>	on vaja	<i>p'revči</i>	tarkus
<i>ikele</i>	varem	<i>p'revej</i>	tark
<i>l'neči</i>	kevadpühad	<i>pur'nams</i>	hakkama
<i>išak</i>	eile	<i>sams</i>	tulema
<i>ja</i>	noh, nii	<i>satoms</i>	piisama
<i>jala</i>	ikka veel	<i>šokš'na</i>	sügisel
<i>ka'na</i>	kas	<i>šormadoms</i>	kirjutama
<i>karmams</i>	hakkama	<i>š'ardo</i>	millal, kui
<i>kasoms</i>	kasvama	<i>š'ardo-š'ardo</i>	vahest
<i>ke'la</i>	olevat	<i>staka, -sto</i>	raske, -lt
<i>kizna</i>	suvel	<i>stuv'toms</i>	unustama
<i>kiš'tems</i>	tantsima	<i>tarka</i>	koht
<i>klub</i>	klubi	<i>te'lna</i>	talvel
<i>kunsoloms</i>	kuulama	<i>tonadoms</i>	harjuma
<i>le'la</i>	vanem vend, lell	<i>tujems</i>	ära minema
<i>maksoms</i>	andma	<i>tunda</i>	kevadeld
<i>ma'rams</i>	kuulma	<i>udoms</i>	magama
<i>maštoms</i>	oskama	<i>umok, -oň</i>	ammu, -ne
<i>marto</i>	kaasa(s), -ga	<i>vaj</i>	või nii
<i>me'lat</i>	möödunud aastal	<i>valme'evks</i>	vanasõna
<i>me'rems</i>	ütleva	<i>valgoms</i>	tulema maha, alla
<i>ojm'sems</i>	puhkama	<i>vaše'nce</i>	esimene
<i>ombo mastor</i>	välismaa	<i>vaš'na</i>	esimene
<i>ombo'ce</i>	teine	<i>večkems</i>	armastama
<i>panžo/ms, -ž</i>	avama, -tud	<i>vikš'nems</i>	heegeldama

Kuues õppetükk *Kotoće pelks*

GRAMMATIKA

Omastav (possessiivne) käändtüüp

Omastavas deklinatsioonis, mis väljendab kuuluvussuhet omaja ja omatava vahel, esinevad nii isikut kui arvu tähistavad tunnused. Erinevalt määramata käändtüübist (kus mitmuse tunnuseks on *-t/-t'*) ja määratud käändtüübist (kus mitmuse tunnuseks on *-tne/-t'ne*) ei ole omastavas käändtüübis iseseisvat mitmuse tunnust – possessiivsufiksites väljendub ka arv. Omaja ja omatava arv võivad olla järgmistes suhetes:

- omaja ainsuses – omatav ainsuses;
- omaja ainsuses – omatav mitmuses;
- omaja mitmuses – omatav ainsuses;
- omaja mitmuses – omatav mitmuses.

Sõnavormidele omastavas deklinatsioonis eelnevad sageli ka omastavad asesõnad *moń, toń, sonze, mińek, tink, sinst* (mis on isikuliste asesõnade *mon, ton, son, miń, tiń, siń* genitiivvormid). Näiteks: *moń pałam* 'minu vanem õde', *sonze łelazo* 'tema vanem vend'.

Omastava käändtüübi tunnused:

Omaja ainsuses, omatav ainsuses /mitmuses

<i>moń</i> minu oma <i>-m</i>	<i>toń</i> sinu oma <i>-t/-t'</i>	<i>sonze</i> tema oma <i>-zo/-ze</i>
<i>moń</i> minu omad <i>-n/-ń</i>	<i>toń</i> sinu omad <i>-t/-t'</i>	<i>sonze</i> tema omad <i>-nzo/-nze</i>

Omaja mitmuses, omatav ainsuses /mitmuses

<i>minek</i> meie oma -nok/-nek	<i>tink</i> teie oma -nk	<i>sinst</i> nende oma -st
<i>minek</i> meie omad -nok/-ńek	<i>tink</i> teie omad -nk	<i>sinst</i> nende omad -st

Nagu näha, eristuvad omastava deklinatsiooni tunnused vaid osaliselt (peamiselt kategoorias omaja ainsuses – omatav ainsuses). (Mõnes murdes ei eristu ka 1. isiku tunnus – *m* tähistab nii ainsuse kui mitmuse arvu, nt.: *sazorom* ‘minu õde /õed’.

Näiteid: *sur* ‘sõrm’, *ked’* ‘käsi’, *śelme* ‘silm’ (konsonandiga lõppeva tüve ja omastava käändtüübi tunnuse vahele tekkib vokaal)

a) minu /sinu /tema oma

-m	-t/-t’	-zo/-ze
<i>surom</i>	<i>surot</i>	<i>surozo</i>
<i>kedem</i>	<i>kedet’</i>	<i>kedeze</i>
<i>śelmem</i>	<i>śelmet’</i>	<i>śelmeze</i>

b) minu /sinu /tema omad

-n/-ń (-m)	-t/-t’	-nzo/-nze
<i>suron (m)</i>	<i>surot</i>	<i>suronzo</i>
<i>kedeń (m)</i>	<i>kedet’</i>	<i>kedenze</i>
<i>śelmeń (m)</i>	<i>śelmet’</i>	<i>śelmenze</i>

c) meie /teie /nende oma, -d

-nok/-ńek	-nk	-st
<i>suronok</i>	<i>suronk</i>	<i>surost</i>
<i>kedeńek</i>	<i>kedenk</i>	<i>kedest</i>
<i>śelmeńek</i>	<i>śelmenk</i>	<i>śelmest</i>
-nok/-ńek	-nk	-st
<i>suronok</i>	<i>suronk</i>	<i>surost</i>
<i>kedeńek</i>	<i>kedenk</i>	<i>kedest</i>
<i>śelmeńek</i>	<i>śelmenk</i>	<i>śelmest</i>

Omatava subjekti arv võib eristuda kontekstis, näiteks tegusõna *ul'i*, *-t'* või eituse *arast*, *-t'* ainsuse ja mitmuse vormide abil.

Näide:

Minul /sinul /temal /meil /teil /neil

a) on sõber /ei ole sõpra: b) on /ei ole sõpru:

<i>Moñ uli /arast jalgam.</i>	<i>Moñ ulit' /arast' jalgan (-m).</i>
<i>Toñ uli /arast jalgat.</i>	<i>Toñ ulit' /arast' jalgat.</i>
<i>Sonze uli /arast jalgazo.</i>	<i>Sonze ulit' /arast' jalganzo.</i>
<i>Miñek uli /arast jalganok.</i>	<i>Miñek ulit' /arast' jalganok.</i>
<i>Tink uli /arast jalgank.</i>	<i>Tink ulit' /arast' jalgank.</i>
<i>Sinst uli /arast jalgast.</i>	<i>Sinst ulit' /arast' jalgast.</i>

Käänamine omastavas deklinatsioonis

tüvi + käändelõpp + omastava käändtüübi tunnus:

Üldjuhul on omastavas deklinatsioonis kaheksa käänet (nominatiiv, ablatiiv, inessiiv, elatiiv, illatiiv, prolatiiv, komparatiiv, abessiiv). Sugulust tähistavatel sõnadel on kolm käändevormi – nominatiiv, genitiiv ja datiiiv seeriates *moñ*, *toñ*, *sonze* ja ainult nominatiiv seeriates *miñek*, *tink*, *sinst*. Ka omastava käändtüübi vormide moodustamine on seotud sõna semantikaga. Võrdlemisi vähesed sõnad võivad esineda komparatiivis ja abessiivis. Seerias *sonze* esineb tunnus *-zo/-ze* ainult nominatiivis, ülejäänud käänetes esineb tunnus *-nzo/-nze*.

Käänete moodustamine

Omaja-omatav (sg.– ainsus, pl. – mitmus)

<i>moń</i>	<i>toń</i>	<i>sonze</i>	<i>minek</i>	<i>tink</i>	<i>sinst</i>
Nom.					
sg.: -m	-t/-t'	-zo/-ze	-nok/-ńek	-nk	-st
pl.: -n/-ń	-t/-t'	-nzo/-nze	-nok/-ńek	-nk	-st
Gen.					
-ń	-t'	-nzo/-nze	—	—	—
Dat.					
-ńen	-t'en	-nsten	—	—	—
Abl.					
-dom, -n	-dot	-donzo	-donok	-donk	-dost
-ďem, -ń	-ďet'	-ďenze	-ďeńek	-ďenk	-ďest
-dem, -ń	-det'	-denze	-deńek	-denk	-dest
-tom, -n	-tot	-tonzo	-tonok	-tonk	-tost
-tem, -ń	-tet'	-tenze	-teńek	-tenk	-test
-tem, -ń	-tet'	-tenze	-teńek	-tenk	-test
Iness.					
-som, -n	-sot	-sonzo	-sonok	-sonk	-sost
-sem, -ń	-set'	-senze	-seńek	-senk	-sest
Elat.					
-stom, -n	-stot	-stonzo	-stonok	-stonk	-stost
-stem, -ń	-steť	-stenze	-steńek	-stenk	-stest
Illat. (s>z)					
-zom, -n	-zot	-zonzo	-zonok	-zonk	-zost
-zem, -ń	-zet'	-zenze	-zeńek	-zenk	-zest
Prolat.					
-vam, -n	-vat	-vanzo	-vanok	-vank	-vast
-gam, -n	-gat	-ganzo	-ganok	-gank	-gast
-kam, -n	-kat	-kanzo	-kanok	-kank	-kast
Komp.					
-škam, -n	-škat	-škanzo	-škanok	-škank	-škast
Abess.					
-vtomom, -n	-vtomot	-vtomonzo	-vtomonok	-vtomonk	-vtomost
-vľemem, -ń	-vľemet'	-vľemenze	-vľemeńek	-vľemenk	-vľemest
-tomom, -n	-tomot	-tomonzo	-tomonok	-tomonk	-tomost
-temem, -ń	-temet'	-temenze	-teńenek	-temenk	-temest
-temem, -ń	-temet'	-temenze	-temenek	-temenk	-temest

Näiteid:

a. Kehaosade nimed:

Nom.

<i>prám</i>	<i>prát</i>	<i>prázo</i>	<i>pránok</i>	<i>pránk</i>	<i>prást</i>
<i>pilem,</i>	<i>pilet'</i>	<i>pileze,</i>	<i>pileňek</i>	<i>pilenk</i>	<i>pilest</i>
<i>-ń</i>		<i>-nze</i>			

Abl.

<i>prádom</i>	<i>prádót</i>	<i>prádonzo</i>	<i>prádonok</i>	<i>prádonk</i>	<i>prádost</i>
<i>piledem,</i>	<i>piledeť</i>	<i>piledenze</i>	<i>piledeňek</i>	<i>piledenk</i>	<i>piledest</i>
<i>-ń</i>					

Iness.

<i>prásom</i>	<i>prásot</i>	<i>prásonzo</i>	<i>prásonok</i>	<i>prásonk</i>	<i>prásost</i>
<i>pilesem,</i>	<i>pileset'</i>	<i>pilesenze</i>	<i>pileseňek</i>	<i>pilesenk</i>	<i>pilesest</i>
<i>-ń</i>					

Elat.

<i>prástom</i>	<i>prástot</i>	<i>prástonzo</i>	<i>prástonok</i>	<i>prástonk</i>	<i>prástost</i>
<i>pilestem,</i>	<i>pilestet'</i>	<i>pilestenze</i>	<i>pilesteňek</i>	<i>pilestenk</i>	<i>pilestest</i>
<i>-ń</i>					

Illat.

<i>prázom</i>	<i>prázot</i>	<i>prázonzo</i>	<i>prázonok</i>	<i>prázonk</i>	<i>prázost</i>
<i>pilezem,</i>	<i>pilezet'</i>	<i>pilezenze</i>	<i>pilezeňek</i>	<i>pilezenk</i>	<i>pilezest</i>
<i>-ń</i>					

Prolat.

<i>pravam</i>	<i>pravat</i>	<i>pravanzo</i>	<i>pravanok</i>	<i>pravank</i>	<i>pravast</i>
<i>pilevam,</i>	<i>pilevat</i>	<i>pilevanzo</i>	<i>pilevanok</i>	<i>pilevank</i>	<i>pilevast</i>
<i>-n</i>					

b. Sugulusterminid:

moń Nom.: *sazorom, -n; tejťerem, -ń*
 Gen.: *sazoroń, tejťerěń*
 Dat.: *sazoroneń, tejťerěneń*

toń Nom.: *sazorot, tejťeret'*
 Gen.: *sazorot', tejťeret'*
 Dat.: *sazoroťeń, tejťeretěeń*

sonze Nom.: *sazorozo, -nzo; tejťereze, -nze*

Gen.: *sazoronzo, tejtereņze*
 Dat.: *sazoronsteņ, tejtereņsten*

minek Nom.: *sazoronok, tejtereņek*
tink Nom.: *sazoronk, tejtereņk*
sinst Nom.: *sazorost, tejtereŃst*

Omastavas deklinatsioonis võivad esineda erinevad sõnaliigid – nimisõnad (eriti kehaosade nimetused, sugulust tähistavad terminid, ka tegevusnimed jt.), ase- ja arvsõnad, postpositioonid, tegusõna infiniitsed vormid (*des*-vorm ja kesksõna).

Näiteid:

škamo-m, -t, -nzo, -nok, -nk, -st < (*eš-* + *-ka* prolatiiv + *-mo*) ‘üksinda’; *moļe-mste-m, -t, -nze, -ņek, -nk, -st* ‘minnes’; *marto-m, -t, -nzo, -nok, -nk, -st* ‘-ga, koos’.

Nimisõnad *či* ‘päev, päike’ ja *ška* ‘aeg’ esinevad omastavas käändtüübis järgmistes lausungites: *čize līsš* ‘päike tõusis (= tuli välja)’; *škazo saš* ‘tuli aeg’; *šnaro škazo?* ‘mis kell on (kui palju aega on)?’

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Perekond *Kudoraške*

<i>Ilušin̄kat (-in̄kat ‘-kond’)</i>	Ilušinite perekond
<i>alo /veře pe</i>	alumine /ülemine külaots
<i>šnars</i>	seni kui
<i>meřems ģemse</i>	pöörduma nimepidi
<i>līsems mirđeņeņ</i>	mehele minema
<i>urvakstoms</i>	naist võtma
<i>satoms: satoška</i>	piisama: piisavalt (palju)
<i>tujems ruzavaks</i>	loobuma oma rahvariietest (venestuma)
<i>ulī-paro</i>	varandus
<i>lamoņe-ņek, -nk, -st</i>	mitmekesi (= palju)
<i>kolmoņe-ņek, -nk, -st</i>	kolmekesi

1. *Ilušinkat erašť alo pese. Iluš, lĳaks meřems Iĳa, umok kuloš, kudoraškeňť ľemeš jala ulňeš teke. Tašto kudosoňť tago-sňardo erašť lamoňest, keveťeješkast, nej anšak Ohřemataň ninze marto škamost. Kolmo čorast urvakššť, tušť eřamo od tarkav. Čorathneň kudost ulňešť veře pese. Tetast-avast maksšť čorathneňeň řeveť, pursozt, sarazt. Skalost ulňeš vejke. Šede tov čorathnejak ramašť skalt. Čorathneň ejkakšost lamolt. Šňars tetast-avast ulňešť viřšepakšaso, siřetňe ašťešť ejkakšneň marto. Tejtěrest vejkel. Komš ijese son ľiřš mirďeňeň šabra veľev. Mirďeš ulňeš převej paro čora. Iješka siň erašť veise atavtoňť-avavtoňť marto, mejľe tušť tonavtneme Saranov. Atavtoňť-avavtoňť kudost poksoľ, uli-paroš kudosoňť satoškaľ. Odtne erašť kizna veľese. Škaň jutaž siň ramašť mašina, šede tov Saranso ramašť kudo. Ejkakšost ulňešť kavto – vašeňćeš čoriňe, omboćeš tejtěřka.*

Küsimused Kevkstemat

*Sňaronek erašť Ilušinkat?
 Sňaro čorast-tejtěrest ulňešť Ohřemataň ninze marto?
 Kije kudoraškeňeste tuš eřamo od kudov?
 Kov ľiřš mirďeňeň tejtěrest?
 Meks tejtěřeš mirďeňze marto tušť Saranov?
 Koso siň ramašť kudo?*

2. *Šede ikeľe eržatňe erašť lamoňest. Kudoraškeks ulňešť pokštatňe, tetatňe-avatňe, odtne ejkakšost marto. Avatňe-tetatňe meřšť čorast ninťeň urva. Veženće čoraň ninťeň meřšť urvine, peňeřva. Čoraňť sazoronzo, jalaksonzo meřšť ľeľast ninťeň uraž. Uražoš meřš mirďenze sazortneňeň pariĳa. Avaj, tetaj – išta meřit ejkakštnen avansten-tetansten. Pataj, ľeľaj meřit veženćeľne šede pokš tejtěřtneneň-čorathneňeň. Veleň eřicatňe, šede siřetňe, nejgak meřit išta, avoľ ľemse.*

Ülesanne 1. Seletage järgmisi sugulustermineid:

Termin: <i>atavt-avavt urva, urvine, peňeřva uraž, pariĳa pata, ľeľa</i>	Seletus:

3. Eržavatñeñ oršamost pek mazijelt'. Avatñe kodašt' ašo kocht, vikšnešt' koctoñt' jakstere, señ ponasuřese. Langsost ulñešt' panar, ruća, pulaj. Eržavañ p̄raso ulñeš pango, pilevanzo – pilekst, kirgavanzo – eřgt', mešt'esenze – šulgamo, keđganzo – keđkst, surkst. Pilgesenze ulñešt' karť-prakstat, pokš čiste – kemť. Šeđe tov eržavatñe karmašt' oršamo liјaks – siñ „tušt' ruzavaks”.

Ülesanne 2. Milliste kehaosade peal kantakse neid rõivaid, jalatseid ja ehteid?

<i>panar, ruća, pulaj – langso</i>	<i>šulgamo –</i>
<i>pango –</i>	<i>keđks –</i>
<i>pilekst –</i>	<i>surks –</i>
<i>eřgt' –</i>	<i>karť-prakstat, kemť –</i>

HARJUTUSED *Tejemapelkst*

1. Viige omastusliidet sisaldavad sõnavormid kokku omastusseeriatega:

Tema omad	<i>šeminaron</i>
Meie oma	<i>šeminarot</i>
Sinu omad	<i>šeminaronok</i>
Minu oma	<i>šeminaronk</i>
Nende omad	<i>šeminarozo</i>
Tema oma	<i>šeminarost</i>
Minu omad	<i>šeminarom</i>
Teie oma	<i>šeminaronzo</i>

2. Täitke lüngad (vokaal -o- või -e-):

- keđ...m, sur...t, čeř...m, san...t, pej...m;*
- mastor...zo, lej...ze, viř...ze, uñiversitět...ze;*
- jalaks...nok, lem...nek, sazor...nok, uráž...nok;*
- skal...nk, saraz...nk, řev...nk, pursoz...nk;*
- pileks...st, eřg...st, surks...st, pulaj...st.*

3. Lisage sobiv omastusliite variant (-zo/-ze, -nzo/-nze):

- a) keđ, sur, piłge, sudo, kenže, pŕa, keł, mešte, piłe;
- b) lomań, sazor, łeła, pała, tejteŕ, uŕaž, parija;
- c) surks, piłeks, eŕge, šulgamo, kem, kaŕt-prakstat.

4. Alljärgnevad sõnapaarid nimetavad omajat ja omatavat (kas ainsuses või mitmuses). Moodustage nendest ühendeid, näiteks: *čora – kudo > čorańt kudozo*.

<i>ava – pača</i>	<i>čora – kemt'</i>	<i>studěnt – šeminart</i>
<i>student – jalga</i>	<i>tejtěŕ – čěŕt'</i>	<i>ejkakšt – kudot</i>
<i>raške – eŕamo</i>	<i>těta – ejkakšt</i>	<i>eržavat – pulajt'</i>
<i>uŕaž – parija</i>	<i>odiŕva – eŕgt'</i>	<i>lomańt' – aršemat</i>

5. Vastake küsimusele *Sńaro škazo?* 'mis kell on?'

- *Sńaro škazo?* – 12 časst, 17 minutat. – 9 časst, 25 minutat. – 1 čas, 15 minutat. – 11 časst, 38 minutat. – 7 časst, 50 minutat. – 8 časst, 49 minutat.

6. Täitke tekstis lüngad:

Moń łeme... Ann, mon eston...n. Eŕan Tartuso, tětam-avam eŕit' Tallinn.... Moń uli sazoro..., łeme... Kadi. Son eŕi Vengrija..., toso son ńej tonavtńi. Sazoro... pek pŕevej. Ije... 22. Mon 19 ijes...n. Tětam-avam jaki' Vengrija... tětńa, mon jakan tov kizna. Vengrija... mazij mastor. Toso lembe kizeńek-těleńek. Sazoro... marto Vengrijaso jarsa... keršež sivełde (łeme... gulaš). Pokštām-babam siŕet'. Pokštām 80 ijese, babam – 75-se. Siń eŕit' Tallinneń malaso. Uli vasolbabam, son 70 ijese šumbra ava, jaki pangs, těji piŕeń tětvt', jaki kištěmań-moramoń kurov. Son eŕi tětāń-avań marto.

7. Kasutage järgmisi keelendeid perekonnateemalises vestluses:

Ton kijat? Kostońat? Koda(mo) łemet? Sńaro ijet' ? Kit' tětat-avat?

Uliť-arašt' pałat-sazorot / łelat-jalaksot? Koda(mo)t łemest? Meze siń tejit' ?

Uliť-arašt' pokštāt-babat? Sńaro ijest? Koso siń eŕit' ? Siń šumbrat?

Uliť-arašt' jalgat? Kit' siń? Kostońt' ? Meze tejit' ? Kit' tětast-avast?

8. Tõlkige eesti keelde:

Valmejevks: Šnardo peket' vači, šeste převel' šači.

SÕNAVARA *Valks*

<i>alo pe</i>	küla alumine ots	<i>pokštat-babat</i>	vanaisa ja -ema
<i>aťavt</i>	äi	<i>ponasuře</i>	villane lõng
<i>avavt</i>	ämm	<i>přa</i>	pea
<i>čeř</i>	juus	<i>přev(t)</i>	aju(d), mõistus
<i>ejkakš</i>	laps	<i>pulaj</i>	tagapõll
<i>eřge</i>	pärl	<i>pursoz</i>	põrsas
<i>kařšems</i>	jalga panema	<i>putoms</i>	panema
<i>kařt-prakstat</i>	viisud ja jalarätid	<i>řeve</i>	lammas
<i>keđks</i>	käevõru	<i>ruća</i>	rüü, tuunika, kittel
<i>kemt'</i>	saapad	<i>rungo</i>	rind, kere, keha
<i>keřams</i>	lõikama	<i>ruzava</i>	venelanna
<i>kirga</i>	kael	<i>saraz</i>	kana
<i>kirgapar'</i>	kurk, neel, kõri	<i>satoms</i>	piisama
<i>kocť</i>	kangas	<i>satoška</i>	piisavalt
<i>kodams</i>	kuduma	<i>sazor</i>	(vanem) õde
<i>kořas</i>	järgi, vastavalt	<i>skal</i>	lehm
<i>kudoraške</i>	majarahvas,	<i>sivel'</i>	liha
	perekond		
<i>lamoňest</i>	mitmekesi	<i>škamo(-m)</i>	üksinda (omastav)
<i>lang/s, -so</i>	peale, peal	<i>šulgamo</i>	sõlg
<i>lišems</i>	väljuma	<i>sur</i>	sõrm
<i>lišems</i>	mehele minema	<i>surks</i>	sõrmus
<i>mirdēneň</i>			
<i>meřems</i>	ütleva	<i>šačoms</i>	sündima
<i>mešće</i>	rind	<i>tago-šnardo</i>	kunagi
<i>mir'de</i>	abikaasa, mees	<i>tašto</i>	vana
<i>ni</i>	abikaasa, naine	<i>teke</i>	sama
<i>oršamo(peľ)</i>	riietus	<i>ruzijams</i>	venestuma
<i>paća</i>	rätik	<i>ul'i-paro</i>	varandus
<i>panar</i>	särk, tuunika	<i>umok</i>	ammu
<i>pango</i>	peakate, tanu	<i>ur'až</i>	vennanaine
<i>pango</i>	seen	<i>ur'v(-i-ňe)</i>	noorim minia
<i>parija</i>	mehe õde	<i>ur'vaksto/ms, -ž</i>	abielluma, -nud

<i>patā</i>	vanem õde, tädi	<i>vana</i>	näed, vaata
<i>peke</i>	kõht	<i>vačoms</i>	tühjaks minema
		<i>vačopeke</i>	tühja kõhuga
<i>pej</i>	hammas	<i>vašņa</i>	algul
<i>peņērva</i>	noorim minia	<i>vasolbaba</i>	emapoolne vanaema
<i>pīle</i>	kõrv	<i>veře pe</i>	küla ülemine ots
<i>pīlekst</i>	kõrvarõngad	<i>vežeņce</i>	noorem
<i>pīlge</i>	jalg	<i>vikšņems</i>	tikkima
<i>pokš čī</i>	tähtpäev	<i>žepe</i>	tasku

Seitsmes õppetükk *Šisemeče peļks*

GRAMMATIKA

Oleviku (tuleviku) ja mineviku (preteeritum I) eitavad vormid

Olevik: eituss a + tegusõna pöördvorm

Näiteks: *a molān, -t, -i, -tāno, -tādo, -it'* '(mina, sina, tema, meie, teie, nemad ei lähe)'.

Minevik: eituse ež- pöördvormid + tegusõna tüvi

Näiteks: *ežiņ, -t', -ž, -ņek, -dē, -žt' mole* '(mina, sina, tema, meie, teie, nemad ei läinud)'.

Näiteid: *tujems* 'lahkuma, ära minema', *sams* 'tulema'.

Olevik (tulevik)	Minevik	Olevik (tulevik)	Minevik
<i>tujan san</i>	<i>tujīn siņ</i>	<i>a tujan a san</i>	<i>ežiņ tuje ežiņ sa</i>
<i>tujat sat</i>	<i>tujit' sit'</i>	<i>a tujat a sat</i>	<i>ežit' tuje ežit' sa</i>
<i>tuji si</i>	<i>tuš saš</i>	<i>a tuji a si</i>	<i>ež tuje ež sa</i>
<i>tutano satano</i>	<i>tujīnek siņek</i>	<i>a tutano a satano</i>	<i>ežiņek tuje ežiņek sa</i>
<i>tutado satado</i>	<i>tujide side</i>	<i>a tutado a satado</i>	<i>ežide tuje ežide sa</i>
<i>tujit' sit'</i>	<i>tušt' sašt'</i>	<i>a tujit' a sit'</i>	<i>ežt' tuje ežt' sa</i>

Tegusõna ülems eitavate (mineviku) vormide kasutamisest

Minevikuvormides järgneb eitusele *ež* tegusõna *ulems* tüvi *ulñe*- 'olema, korduv/kestev' (vt. ka mineviku vormid: *mon ulñin*, *ton ulñit*, *son ulñeš*, *miñ ulñinek*, *tiñ ulñide*, *siñ ulñešt*):

Mon ežin ulñe toso. 'Ma ei olnud /ei ole olnud seal.'

Ton ežit' ulñe toso.

Son ež ulñe toso.

Miñ ežinek ulñe toso.

Tiñ ežide ulñe toso.

Siñ ežit' ulñe toso.

Liitvormidega, mis koosnevad käändsõnast (ka määrsõnast) ning tegusõna *ulems* pöördelõpust (preteeritum I), kasutatakse eitust *a*: *Mon a tosolin* 'Seal mind ei olnud (sel hetkel)'. Vt. ka: *Mon ulñin avol toso.* 'Ma olin mitte seal (vaid kusagil mujal).' Tähenduses 'puuduma' kasutatakse tegusõna *araš*, *-t'* mineviku pöördedevorme, nt. *Mon arašelin toso.* 'Mind ei olnud/ ei ole olnud seal'.

Eitust väljendavad ka asesõnad ja postpositatsioonid, millele lisandub rõhuline lõpp *-gak* /*-kak* /*-jak*:

Kiñ ñejit? – *Kiñgak ežin ñeje.* Keda sa nägid? – Ma ei näinud mitte kedagi.

Kov jakit? – *Kovgak ežin jaka.* Kus sa käisid? – Ma pole mitte kusagil käinud.

Meže meřat? – *Mežejak a meřan.* Mida sa ütled? – Ma ei ütle mitte midagi.

Rõhuline lõpp *-gak* /*-kak* /*-jak* võib eitavas lauses liituda nii asesõna kui postpositatsiooniga:

Kiñ marto kortit? – a) *Kiñgak marto ežin korta.*

b) *Kiñ martojak ežin korta.*

Kellega sa rääkisid? – Ma ei rääkinud kellegagi.

Käskiv kõneviis (määramata pöördtüüp)

Käskiva kõneviisi vormidel on ainsuses *k-* või *t-/t'* tunnus. Üldjuhul lisandub *k*-tunnus *a-* vokaaliga lõppevale tüvele, erandina ka mõnede tegusõnade *o-* ja *e-* tüvele. Tunnuse *t-/t'* variandidid lisanduvad vastavalt *o-* ja *e-* vokaaliga lõppevale tüvele. Lihttüvedes kaovad *o-* ja *e-* vokaalid käskiva tunnuse ees. Mitmuses lisandub käskiva kõneviisi tunnus *-do/-d'e*. Sõnavormidel *ažo*, *ažodo* 'mine, minge' ja *užo*, *užodo* 'oota, oodake' on hüüdsõnade omadused. Eitusvormides esineb eitussõna *ila*, *-do*.

<i>ainsus: -k</i> <i>mitmus: -do/-d'e</i>	<i>ainsus: -t/-t'</i> <i>mitmus: -do/-d'e</i>	<i>ainsus/mitmus:</i> <i>(ila /ila-do) + tüvi</i>
<i>morams:</i> <i>mora-k, -do</i>	<i>vanoms:</i> <i>van-t, -o-do</i>	<i>ila /ila-do mora</i>
<i>jarsams:</i> <i>jarsa-k, -do</i>	<i>lovoms:</i> <i>lov-t, -o-do</i>	<i>ila /ila-do vano</i>
<i>sovams:</i> <i>sova-k, -do</i>	<i>putoms:</i> <i>put-t, -o-do</i>	<i>ila /ila-do saje</i>
<i>lovnoms:</i> <i>lovno-k, -do</i>	<i>moľems:</i> <i>moľ-t', -e-d'e</i>	
<i>udoms:</i> <i>udo-k, -do</i>	<i>šimems:</i> <i>šim-t', -e-d'e</i>	
<i>ojmšems:</i> <i>ojmše-k, -d'e</i>	<i>tejem:</i> <i>tej-t', -e-d'e</i>	
<i>kortnems:</i> <i>kortne-k, -d'e</i>	<i>sajems:</i> <i>saj-t', -e-d'e</i>	

Näiteid:

Vana tēse umařt'. Jarsak!
Sak tej! Kortatano.
Vana sulikasořt' limonad. Šimi'!
Mařat moro? Kunsolok!
Nejtado mežejak? Vanodo!
Ažo tov! Toso ľembe.
Ažodo tēste! Ilado tejne iřta.
Sovak! Ozak! Vasoldo sat?
Toso kijak arař. Ila / Ilado peľe!
Ařtek-ařtek! Čokšneř kuvaka.

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Elulood *Eramotñe*

<i>paro melse</i>	meeleldi, hea meelega
<i>eřams vepele</i>	elama kodust eemal
<i>eřva koso</i>	igal pool
<i>eřams pensijañ jarmakso</i>	elatuma pensionist
<i>tujems mels</i>	meeldima
<i>si ijeste</i>	järgmisel aastal
<i>šeñ kuvalt</i>	selle pärast /kaudu
<i>ažo, -do tov</i>	mine, -ge sinna
<i>sak(a) tej</i>	tule siia

1. *Mon eramom*

Mon šačiñ-kasiñ Kuzim velese. 1950-će ijetñeste veleš pokšol, kudoñne ulñešt' kavto šadodo lamot. Veleñ eřičatñe kortašt' anšak eržaks. Kijak ež korta ruzoñ kelše. Mejle karmašt' sodamo ruzoñ keleñtkak. Eriñ velese šisem ijet'. Veleñ školasoñt' ulñešt' anšak nile klasst. Pokš škola malasõ arašel. Paťam-leľam tušt' Saranov tonavtñeme. Mejle tetam-avamgak sazorom marto tušt' tov. Mon eriñ babañ marto. Kavksoče ijestem tuiñ Saranov. Toso karmin tonavtñeme ruzoñ školaso. Vašeñče ijeste ruzoñ kelše tonavtñemaš ulñeš staka. Eřva kizna jakiñ veľev, eriñ toso pek paro melse. Školado mejle tonavtñiñ universitetse vašña anglañ keleñt', mejle francuzoñ keleñt'. Nej kolmoñgemeñ ijede lamo eřan Tartuso. Kortan estonoks, tonavtñan lija finneñ-ugrañ keltkak. Šnardo-šnardo jakan ombo mastorov. Jakan tevs, avol ojmseme. Ulñiñ Anglijaso, Italijaso, Francijaso, Vengrijaso.

Küsimused *Kevkstemat*

- Šnaro eřičat ulñešt' Kuzimse?
- Meks tujide eramõ Saranov?
- Ejkakšpingste kortiit' ruzoñ kelše?
- Ruzoñ kelše tonavtñemaš ulñeš staka?
- Meže tonavtñiit' univērsitetse?
- Meks siit' eramõ Tartuv?

- Snaroće ije erāt Tartuso?
- Ulñit' ombo mastorsojak?

2. Skulptor Eržado

Eržan raškesteñt' lišš skulptor, konañde vašna karmašt' sodamo Italijaso, Francijaso, lija mastorga Europaso, šede meile Ruzoñ, Eržan mastorsojak. Sonze lemeze Stépan D. Neffodov (teľanzo lemeze ulñeš Dmitrij, eržaks meřems Mitřej). Saranso uli Stépan Eržan lemse galereja. Ekskursijañ veřiča korti tuřist marto, kona vašenčede maři skulptor Eržado.

- Stépan Neffodov-Erža šačš 1876-će ijeste eržan veľese, Bajevoso. Ejkašpingstenze son tonavñeš artomañ tevenť, artš pazavat. Son ulñeš komš kotovo ijese od čora, sñardo tuš tonavñeme Moskovov. Tonavñemste karmaš teľeme skulpturat.
- Sñardo sonze lemeze karmaš uľeme Erža?
- Moskovso eramsto sonze ulñeš jalgaks vejke lomañ Italijasto. 1906 ijeste Stépan tuš Italijav. Vašna son eraš jalganzo kudoso. Artomañ, skulpturañ paro sodiča (Ugo Nebbia) marto Stépan jakaš lamo muzejga, karmaš nejeme šede parosto skulpturañ mazičiñt'. Ombo mastorso son eraš kavkso ijeť, skulpturanzo ulñešt' kemeñ galerejañ-salonoñ ñevťemaso. Skulpturanzo langs son karmaš keřamo S. Erža ľemeñt'.
- Išt'a Evropaso karmašt' sodamo eržan skulptordo, eržatñede?
- Lamoťne aršešt', son ruz. Eržan raškeďe ombo mastorso mezejak ežť soda. Skulptoroñť ľemenze kuvalt karmašt' lomañťne řija-tuva sodamo eržan raškeďeñťkak.
- Sñardo Stépan Erža saš eš mastorov?
- Erřavi meřems, eš mastorso son ež erřajak. Anšak jakaš sñardo-sñardo kudoraškenze vanomo. Eraš Moskovso, Uralso, mejľe 1926 ijeste tuš Pařizev, tosto ijede mejľe Argentĩnav. Moskovov son tago saš 1950 ijeste, ijenje šeste ulñešt' 74. Son šumbra lomañeľ. Moskovso 1954 ijeste sonze ulñeš pokš ñevťema. Pek lamot sašt' skulpturanzo vanomo. Šede mejľe sonze ateljese sval ulñešt'

lomañt'. Kuloš Stépan Erža 1959 ijeste Moskovso, kalmozo Saranso.

- *Skulpturanzo mazijđejak mazijt'. Moñ mels pek tujit' marmorsto di čuvtosto keraž šačoñe.*
- *Marmorsto son karmas keřamo Italijas, Mikelanželoñ skulpturatñeñ langs vanož. Argentinaso son keřas lamo šačot čuvtosto. Stépan Erža eřas pek staka eřamoso lija mastorga – jarmaktomo, kudovtomo, vačočise. Saranoñ galeřejasoñt' lamo skulpturanzo arašt', siñ lomañ kedga eřva kosot.*
- *Kijak šormadš Stépan Eržado?*
- *Šormadšt'. Ulit' paro al'bomt arhiveñ maťerial marto, lija literaturajak. Vana te info-lopasoñt' lovnodo mežeš uli. Vanodo, tесе uli bibliografija. Sovado minek arhiveñ zaloñteñ, moľeđe Bajev-velev: kudosoñt', koso šačš-kašš Stépan Erža nej muzej.*

Ülesanne 1. Parandage järgmisi väiteid.

1. *Skulptor Eržañ tetanzo lemeze ulñes Stépan.*
2. *Skulptoroš tonavtñes skulptura Italijas.*
3. *Erža eřas Italijas kolmo ijet'.*
4. *Moskovso uli Eržañ lemse galeřeja.*
5. *Argentinaso Erža keřas lamo marmoroñ šačot.*
6. *Eržañ eřamodonz kija mežejak ež šormado.*

HARJUTUSED *Tėjemapelkst*

1. Viige kokku keelendite vasak- ja parempoolsed osad:

<i>Kudonok</i>	<i>ulñest' lamo jalgam.</i>
<i>Ton šeste</i>	<i>ulñes vasolo.</i>
<i>Kizna</i>	<i>ulñest' tonavtičat.</i>
<i>Tetam-avam</i>	<i>ulñiñ ekskuršijaso.</i>
<i>Miñek školaš</i>	<i>ulñest' ekskuršijaso.</i>
<i>Školaso moñ</i>	<i>ulñes pokš.</i>
<i>Studentne</i>	<i>ulñit' viška ejkakš.</i>

2. Täitke lüngad mineviku (preteeritum I) eitusvormidega:
Son ... lovo jarmakt. Miñ ... mora klubso. Siñ ... jaka velev? Ton ... jarsa čokšne? Mon ... rama kantvetkat (kommid). Tiñ ... lovno eržan jovkst? Mon ... jaka bibliotekav teči. Miñ ... soda kosot jalganok. Siñ ... tonavtné té školasoñt'. Son ... sa čokšne kafeterijav. Moñ ... sazorum. Sonze ... sazoronzo. Miñek ... teči lekcijanok.

3. Kasutage lünkade täitmiseks vastavas vormis eitust (*a, avol', araś, ež*):

*Siñ umok ... jaka Saranov.
Estontne Saranso ... pek lamot.
Ton eržat? – ... , estonan.
Mon mežejak ... mařan eřamodoñt' Saranso.
Ton umok eřat Saranso? – ... umok.
Tiñ jakide Saranov? –*

4. Valige igale situatsioonile sobiv keelend käskivas kõneviisis.
Situatsioonid:

palve istuda, kutse juurde tulla, palve kuulata, kutse siseneda, palve kuulata/vaadata, palve jääda kohale, kutse istet võtta, julgustamine.

Keelendid:

Jarsado! Šimt'! Kunsolok! Vanodo! Ilado peľe! Sak teј! Azodo tov! Sovak! Ozak! Aštēde-aštēde!

5. Tõlkige ersa keelde järgmised laused, kasutades asesõnade eitavaid vorme (*sňardojak, kijak, kovgak, mežejak, kodajak, kostojak, kodamojak*).

Ma ei ole kunagi rääkinud ersalasega tema keeles. Siin ei ela kedagi. Me ei lähe täna kuhugi. Nemađ ei ostnud välismaal midagi. Ma ei leia kusagilt paremat kohta. Tema ei käinud üheski (ei mingis) külas.

6. Moodustage lauseid kasutades tegusõnade vorme järgmise malli järgi:

teguśõna pöördevorm + *-mo /-me* infinitiiv.
Näide: (*sams eřamo*) –
Mon umok siñ eřamo Tartuv.
–karmams veśñeme

–moľems vanomo
 –tonadoms kortamo erzaks
 –tonavtnems moramo
 –aršems tujeme ombo mastorov
 –karmams sodamo
 –tujems tonavtneme

7. Kas vastavad tõele järgmised oletused teie kohta? Kasutage vastustes antud malle:

- a) *Toñ ľemeť Toomas /Tiia? – Avol. Moñ ľemem ...*
 b) *Ton stuđentat? – Vide. Stuđentan./ Avol, mon tonavtičan.*

–Ton šačit' veľese. Ton kasit' pokš kudoraške jutkso.
 –Toñ ulit' patat-sazorot. Toñ uli ľelat.
 –Toñ paro jalgat eri vasolo, ombo mastorso.
 –Ton tonavtnit' Tallinnse. Nej kosojak a tonavtnat.
 –Kurok ton moľat tonavtneme ombo mastorov.
 –Toñ uli meľet' kortams erzaks.

8. Valige sobiv vastus (*A pek. Ulñiñ. Veľese. Eravi. Melat. 54/53/20/30/18/. Eziñ. Tonavtičat.*):

- Kit' tetat-avat? Koso siñ erit?
 –Šnaro ijenze tetat' /avat' /sazorot /jalaksot /ľelat?
 –Ton urvakstit' /lišit' mirđeñeñ?
 –Šnardo karmit' tonavtneme uñiveršitetse?
 –Meks karmit' tonavtneme eržañ keľeñt?
 –Tonavtnemaš staka?
 –Ulñit' ombo mastorso?

9. Täitke lüngad:

Moñ ľeme... Nasta. Mirdem ľeme... Stopa, seks moñeñ veľese meřit Stopa... . Šede odtne meřit Nasta Mon 70 ijesan, mirdem 75 ije..., eratano pensijañ jarmakso. Veľeñ... ľemeze Viřeñ Tavla, son ašti viřeñ-pandoñ tarka... . Ejkakšonok veľe, veše mazijt, přev..., parot. Nej siñ erit' vepeľe. Čoratne Moskov... – vejleš tonavtni, kavto... tonavtnemado mejle važodit'. Siñ urvakstož, ulit' ejkakšostkak. Vejke tejteře... lišš mirđeñeñ ombo mastor... . Son vasolo. Ombočeš eri šabra veľe... . Kudozo pokš,

ejkakšo... kavto. Si ijeste tēlēn škasto eʔatano pokš tējtēreņt' ..., kizna si veženče čoraš Moskov..., šeste eʔatano eš kudoso.

10. Kirjutage ersa keeles mõned faktid oma eluloost.

SÕNAVARA *Valks*

<i>ejkakšpinge</i>	lapsepõlv	<i>ņevtēma</i>	näitus
<i>artoms, -ma</i>	maalima, -mine	<i>paz</i>	jumal
<i>aņšak</i>	ainult	<i>pazava</i>	ikoon
<i>aršems</i>	arvama	<i>pelems</i>	pelgama, kartma
<i>ažo, -do</i>	mine, -ge	<i>penšija</i>	pension
<i>eʔavi</i>	on vaja	<i>putoms</i>	panema
<i>eʔiča</i>	elanik	<i>ramams</i>	ostma
<i>eʔva</i>	iga	<i>si ijeste</i>	tuleval aastal
<i>ila, -do</i>	ära, -ge	<i>sovams</i>	sisenema
<i>info-lopa</i>	infoleht	<i>sulika</i>	klaas, pudel
<i>jutkso</i>	seas, vahel	<i>sval</i>	alati
<i>kalmo</i>	kalm	<i>šeks</i>	sellepärast
<i>kaņtvetkat</i>	kommid	<i>šačoms</i>	sündima
<i>kasoms</i>	kasvama	<i>šačo</i>	kuju
<i>kažne</i>	kingitus	<i>tago</i>	taas
<i>keʔams</i>	lõikama	<i>tija-tuva</i>	siin-seal
<i>kšņi</i>	raud	<i>tonadoms</i>	harjuma
<i>kuloms</i>	surema	<i>tʔams ejkakš</i>	kasvatama last
<i>kuvalt</i>	järgi, kaudu	<i>tujems</i>	lahkuma; tooma
<i>langs</i>	peale	<i>umok</i>	ammu
<i>lišems</i>	välja tulema	<i>vana</i>	näed sa, näe
<i>marmor</i>	marmor	<i>vepele</i>	eemal
<i>mastorlango</i>	maailm	<i>vačoči</i>	nälg
<i>maziči</i>	ilu	<i>važodēms</i>	töötama
<i>meļs tujems</i>	meeldima	<i>vešņems</i>	otsima
<i>mijems</i>	müüma	<i>vetiča</i>	juht (vedaja), giid
<i>meļat</i>	mullu	<i>vide</i>	õige
<i>ozams</i>	istuma	<i>čavo</i>	tühi
<i>paro mēse</i>	meeleldi	<i>čuvto, -ņ</i>	puu, -st

Kaheksas õppetükk *Kavksoće pelks*

GRAMMATIKA

Määrav pöördtüüp

Ersa keele struktuuris pakub huvi selline nähtus nagu tegusõna objekt- (ehk määrav) pööramine, millega väljendatakse määratud objektile suunatud tegevust, nt.: *téjsa* 'mina teen selle (ära)', *morasiñek moroñt* 'meie laulame selle (laulu)'. Lõpetatud tegevust tähistavates objektpööramise vormides võivad esineda vaid transitiivsed tegusõnad. Määrava pöördtüübi ehk konjugatsiooni oleviku vormidega väljendatud tegevus seostub üldjuhul tulevikuga.

Määramata pöördtüüp:

olevik

Mon sórmadan sóрма.

Ma kirjutan (üht) kirja.

Määrav pöördtüüp:

(olevik) – tulevik

Mon sórmadsa sóрмаñt.

Ma kirjutan (selle) kirja
(valmis).

Tundmist või seisundit väljendavatel tegusõnadel (nt. *večkems* 'armastama', *mařams* 'kuulma, tundma ennast', *sodams* 'teadma') määrava konjugatsiooni oleviku vormid tulevikuga seonduvat tavaliselt ei tähista.

Määramata pöördtüüp:

olevik

Mon sodan jovks.

Ma tean üht muinasjuttu.

Mon mařan moro.

Ma kuulen (üht) laulu.

Määrav pöördtüüp:

olevik

Mon sodasa jovksañt.

Ma tean (seda) muinasjuttu.

Mon mařasa moroñt.

Ma kuulen (seda) laulu.

Mõnede tegusõnade (näiteks *ñejems* 'nägema') määrava pöördtüübi vormid võivad olenevalt kontekstist väljendada seost nii oleviku kui tulevikuga.

Määramata pöördtüüp:
Mon néjan téjter.

Ma näen (üht) tüdrukut.

Määrav pöördtüüp:
Mon nesa téjtereñt' (olevik
/tulevik).

Ma näen (seda) tüdrukut
(olevik /tulevik).

Tegusõna *nejems* määrava konjugatsiooni vorm võib ka sel juhul, sõltuvalt objektist, väljendada vaid olevikus toimuvat, nt.:

Mon néjan narmon.
Ma näen (üht) lindu
(praegu).

Mon nesa narmonéñt'.
Ma näen (seda) lindu
(praegu).

Pööramine määravas pöördtüübis

Määrava konjugatsiooni vormides lisanduvad tegusõna tüvele lõpud, mis tähistavad nii tegijat (nt. mina, sina, tema, meie, teie, nemad; see; mees jt.) kui kogejat (nt. mind, sind, teda, meid, teid, neid; seda; meest jt.). Subjekt ja objekt võivad olla nii ainsuses kui mitmuses (nt. mina näen sind, tema näeb meid, meie näeme teid jt.), kuid suur osa mitmuse lõppudest ei eristu. Mõned vormid (nt. mina/meie ... mind/meid, sina/teie ... sind/teid) puuduvad, nagu on näha allpool toodud tabelitest. Nii subjektina kui objektina võivad esineda ase- ja teised käändsõnad. Subjekt võib olla määramata, määrava ja omastava käändtüübi nominatiivis, objekt esineb kas määrava või omastava käändtüübi genitiivis (teigusõna väljendab lõpetatud tegevust), nt.:

Ava /avaś /avazo moriže moron't' /moronzo.

‘(Üks) naine /(see) naine / (tema) ema laulis (seda / oma) laulu’.

Määramata pöördtüübis võib objekt esineda nii määrava või omastava käändtüübi vormis kui ka määramata deklinatsioonis (sel juhul väljendab tegusõna lõpetamata tegevust):

Ava /avaś /avazo moraś moro /moron't' /moronzo.

‘(Üks) naine /(see) naine /(tema) ema laulis (üht) laulu
/(seda) laulu /(oma) laulu’.

Määrava pöördtüübi lõpud

- a) oleviku /tuleviku,
b) mineviku (preteeritum I) vormides:

	mon	ton	sonze	miñek	tink	sinst
a)						
mon		-tan	-sa		-tadiž	-siñ
ton	-samak		-sak	-samiž		-siť
son	-samam	-tanzat	-si	-samiž	-tadiž	-sinže
miñ		-tadiž	-siñek		-tadiž	-siñek
tiñ	-samiž		-sink	-samiž		-sink
siñ	-samiž	-tadiž	-siž	-samiž	-tadiž	-siž
b)						
mon		-tñ	-ja		-dž	-ñ
ton	-mik		-k	-miž		-ť
son	-mim	-ñziť	-že	-miž	-dž	-nže
miñ		-dž	-ñek		-dž	-ñek
tiñ	-miž		-nk	-miž		-nk
siñ	-miž	-dž	-ž	-miž	-dž	-ž

Näiteid:

Määramata konjugatsioon: Määrav konjugatsioon:

a) olevik

Mon šormad-an šorma
Ton šormad-at šorma
Son šormad-i šorma
Miñ šormad-tano šorma
Tiñ šormad-tado šorma
Siñ šormad-it' šorma

b) minevik

Mon šormad-i-ñ šorma
Ton šormad-i-ť šorma
Son šormad-ś šorma
Miñ šormad-i-ñek šorma
Tiñ šormad-i-đe šorma
Siñ šormad-št' šorma

olevik /tulevik

Mon šormad-sa šormañť
Ton šormad-sak šormañť
Son šormad-si šormañť
Miñ šormad-siñek šormañť
Tiñ šormad-sink šormañť
Siñ šormad-siž šormañť

lõpetatud tegevus

Mon šormad-i-ja šormañť
Ton šormad-i-k šormañť
Son šormad-i-že šormañť
Miñ šormad-i-ñek šormañť
Tiñ šormad-i-nk šormañť
Siñ šormad-i-ž šormañť

Nii määramata kui määravas pöördtüübis esineb eitavates oleviku vormides eitus *a* ja mineviku vormides eitus *ež*. Oleviku vormides järgneb eitusele tegusõna vastava konjugatsiooni lõpuga, mineviku vormides lisanduvad konjugatsiooni lõpud eitusele (teigusõna esineb tüve vormis).

Näiteid:

Olevik: *a šormadsa šormańt* 'ma ei kirjuta kirja (valmis)', *a sodatan* 'ma ei tunne sind';

Minevik: *ežija šormado šormańt* 'ma ei kirjutanud kirja (valmis)', *ežińń soda* 'ma ei tundnud sind ära'.

Määrava pöördtüübi vormide kasutamine:

Määramata pöördtüüp	Määrav pöördtüüp
– lõpetamata tegevus	– lõpetatud tegevus
a) olevik: <i>Mon lovnan jovks.</i>	a) tulevik: <i>Mon lovnosa jovksońt.</i>
b) minevik: <i>Mon lovniń jovks.</i>	b) minevik: <i>Mon lovnija jovksońt.</i>
– seisund	– seisund
a) olevik: <i>Mon večkan ejkakšt.</i> <i>Son maři vajgełt.</i> <i>Tiń sodatado jovkst?</i> <i>Mon ńejan narmon.</i>	a) olevik: <i>Mon večksiń ejkakštneń.</i> <i>Son mařasińže vajgełtńeń.</i> <i>Tiń sodasink jovkstneń?</i> <i>Mon nesa narmonońt.</i>
b) olevik: <i>Mon ńejan tejtēr.</i>	b) olevik: <i>Mon nesa tejtēreńt.</i>
	c) tulevik: <i>Mon nesa tejtēreńt.</i>

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Argielu *Erva* čin' *tevtne*

<i>lomañ jutkso</i>	rahva /teiste seas, vahel
<i>jutkoška, -sto</i>	vaba aeg, vabal ajal
<i>uštoms kaštom</i>	kütma ahju
<i>mežt'-mežt', koj-mežt'</i>	mida(gi)
<i>vetams p'ra</i>	käituma
<i>erva mež/e, -t'</i>	igasugust, -seid (asja, -u)
<i>piñeze</i>	(tema) hind
<i>pekem, -t'/-ze/-ñek/-nk/-st</i>	kõht on tühi
<i>vačš</i>	(tühjaks läinud)
<i>tese vana</i>	vot siin, näe

1. *Mit'rejnize št'i čilišema marto. Ušt'si kaštomonzo, poťavtsi skalonzo, pañi kš'i, piđi jam. Jarsit'-tejit' mirđenze marto, mirdēs tuji vedgevev. Vedgeveš tašto, Mit'rejatan' toso tevenze lamot. Mit'rejnize čit' teji kudoñ tevt' – piđi, šli-nardi, muški. Jutkoškasto sti mežejak. Čokšneñ pelev son tuji p'iev, toso valnosiñze emežt'neñ. Čokšne andsiñze řevet'neñ, skalont', sovi kudos. Mirđenze marto jarsit'-tejit', karmit' vanomo televizor. Šnardo-šnardo sovi šabrast, Dřigata. Čoratiñe šimit' čaide, karmit' kortamo politikado, veleñ tevt'neđe, umok škadoñt'. Avaš kunsoli mežeđe čoratiñe kortit'. Ejkakšost erit' vepele, šnardo-šnardo sit' velev. Tunda sit' emežen putomo, šoksna lezdit' emežt'neñ purnamsto.*

Küsimused *Kevkstemat*

*Kodamo tevt' teji Mit'rejnize valske marto, čit', čokšne?
Koso važodi Mit'rejata?
Kije si Mit'rejatan' marto kortamo čokšne?
Mežde kortit' čoratiñe? Avaš korti čoratiñeñ marto?
Kosot ejkakšost?*

2. Aštéma kudo

Kov od lomaňtne jakašt' vejse umokoň škasto, sňardo arašeľt' klubt, kafeterijat, kinoteatrat? Kizna siň puromšt' kištēme-moramo veleň kunškaso, ľija tarkava, moľšt' viřev. Teľna čokšneň škasto siň puromšt' škamonzō eřiča avaň kudos, konaňeň meřšt' aštēma kudo. Od tejtēřtne sajiž martost stamost-kodamost, vikšnemast. Aštēmaň kudoso siň ňevtíž meže maštīt' tejtēme, vaniž ľijatneň tevest, tonavtnešt' mežejak od. Aštēmaň kudos puromšt' od čoratkak. Od lomaňtne veise kortašt', kištšt'-morašt', nalkšešt', mušt' jalgat. Toso ulňešt' pejdemat, sňardo-sňardo šelvedťkak. Čorātne-tejtēřtne tonadšt' lomaň jutkso aštēme, karmašt' sodamo koda veľams praňt'.

Ülesanne 1. Taitke tabel

<i>Kit' jakašt' aštēma kudov?</i>	<i>Mežeks jakašt' lomaňtne aštēma kudov?</i>	<i>Koda jutašt' čokšnetne aštēmaň kudoso?</i>

3. Meže ramit? Sňaro pitňeze?

- Avaj, mežt'-mežt' ramit? Meže keskavsot?
- Eřva mežt'. Jarsamopeľ, oršamot-kařsemat, koci.
- Mežeks koctoňt' ramik?
- Meležem tuš. Stan mežejak.
- Vaj, kodamo mazij! Raužo marto jakstēře, seň; ašo, piže, ožo, řuža lopat. Sňaro pitňeze?
- A pek pitňejgak.
- Paro. Peket' vačš?
- Alamodo vačš. Šimľano čajde, mejľe pidesiňek siveľeňt', čokšne uli meže jarsams.
- Koso siveľeš?
- Sajik kesakstoňt', son koňovoňt' potso.
- Avaj, kši ramit? Koso kšiš?
- Vaj, stvťtija ramams...

HARJUTUSED *Tejemapelkst*

1. Valige järgmisest loetelust välja transitiivsed tegusõnad:
jakams, kortams, muškems, sevems, tonavtñems, sodams, večkems, aštñems, maksoms, sams, ramams, tujems, kandoms, mołems.
2. Moodustage tegusõnade määrava pöördtüübi oleviku ja mineviku vormid: *lovnoms (šormant'), sevems (kšint'), jovtñems (jovksoñt').*
3. Moodustage tegusõnade *sasams* 'püüda, järgi jõuda' ja *terdñems* '(kaasa) kutsuda' määrava konjugatsiooni vorme, nt.: *mon toñ sasatan, ton moñ terdsamak.*
4. Täitke B-tulbas lüngad määrava pöördtüübi vormis tegusõnadega vastavalt A-tulbas antud lausetele.

A. *Siñ morit' morot.
Son lovnoš jovks.
Šormadan šorma.
Tejit' tevt?
Viksñat panar?
Pañtano kši.
Miñ mariñek vajgel.*

B. *Siñ morasiž morotñeñ.
Son ... jovkstneñ.
... šormant'.
... tevtñeñ?
... panaroñt?
... kšint'.
Miñ ... vajgeleñt.*

5. Kasutage lausete moodustamiseks järgmisi infinitiivi sisaldavaid sõnaühendeid:

*karmams čařkodeme
maštoms tejeme
uli meļem kortams
mołems važodeme
sams lezdamo*

*puromoms kištñeme-moramo
karmams sodamo
aršems tejeme
tonadoms aštñeme
purnams tujeme*

6. Valige sobiv sõna (sõnade valik: *kudopotmo, peke, pra, keskav, žepe, ked*):

Čavo *lamo tévt' a téjat.*

Čavo *inžeks a moľat.*

Čavo *štado a ašti.*

Čavo *marto eřams a staka.*

Čavo *siřetńeńeń meľs a tuji.*

7. Vastake küsimustele:

a) *Meže kažat tetateń, avateń, sazoroń, jalaksońeń, jalgateń, viška ejkakšneń, večkeviks moričańeń šačoma čistenze?*

(vastuste valik: *kiniga, pača, moroń dĩask, keskav, oršamopel', šokolad, čecat, nalkške*).

b) *Sńardo moľat ľija mastorov, sajat martot ... ?*
(*oršamopel't, karšemapel't, jarsamopel't, kaźńet, końovt, kińigat, dokument, komputer*).

c) *Mežeks sajsak, -sit' ... ?*
(*oršamopel'tńeń, karšemapel'tńeń, jarsamopel'tńeń, kaźńetńeń, końovtńeń, kinigatńeń, dokumenttneń, komputereńt*).

8. Kasutage tekstis järgmisi tegusõnade vorme:

šormadoms, kortatano, sodasa, večksiń, moľems, sodasi, tonavńesink, sodasak, kortams, čařkodeme.

Meks tonavńesink erzań keleńt' ?

- Erzań keleńt' ... ? – Alamodo

- Jalgatkak ... ? – Son sodasi mońdem parosto.

- Koso tonavńeńado erzań keleńt' ? – Finneń-ugrań kafedraso.

- Meks ... ? – Uľi meleńek ... erzań kelše.

- Mon ... Toramań morotńeń. Sńardo-sńardo Toramaś si tej, miń ... erźaks moričatńeń marto. Šeks tonavńan erzań keleńt'.

- Moń uľi meľem ... erzań veľev. Toso kortit' erźaks, mon karman ... meźde kortit'.

- *Moñen eravi eržan kešs uralon keltñen tonavñhemste.*
 - *Mon aršan ... jutavkst eržan kelste estonoñ kels.*

9. Tõlkige ersa keelde:

Üliõpilastel on palju tööd – päeval käivad nad loengutel ja seminaridel, õhtul õpivad ka kodus. Paljud käivad teisi keeli õppimas. Keegi ei tea, kui palju on üliõpilastel vaba aega. Vaatame, mida nad teevad suvel, kui nad ei käi ülikoolis. Paljud käivad välismaal, selleks nad keeli õpivadki. On üliõpilasi, kes suvel töötavad. Suvel on üliõpilastel aega selleks, et olla pereliikmetega. Nad elavad koos maakodus, käivad metsas, mere või jõe ääres. Sügisel ja kevadel on üliõpilaspäevad – noored inimesed kohtuvad kontsertidel, spordikeskustes, käivad koos mängimas ja tantsimas. Paljud käivad aastaringselt kooris laulmas.

SÕNAVARA *Valks*

<i>andoms</i>	süüa andma	<i>oršams</i>	selga panema
<i>čeča</i>	lill	<i>oršamopel</i>	rõivas
<i>čarkodems</i>	aru saama	<i>pañems</i>	küpsetama
<i>čavo</i>	tühi	<i>pejðems</i>	naerma
<i>čilišema</i>	päikesetõus	<i>perka</i>	ümber
<i>emež</i>	köögivil	<i>pidems</i>	keetma
<i>jovks</i>	muinasjutt	<i>pitñe</i>	hind
<i>jutko</i>	vahe	<i>pot(mo)sto</i>	seest
<i>jutkoška</i>	vaba aeg	<i>potavtoms</i>	lõpsma
<i>karšems</i>	jalga panema	<i>praka</i>	pirukas
<i>karšemapel</i>	jalatsid	<i>puromoms</i>	kogunema
<i>kandoms</i>	kandma	<i>putoms emežt</i>	istutama juurvilju
<i>kaštom</i>	ahi	<i>sajems</i>	võtma
<i>kažems</i>	kinkima	<i>škamo(-m)</i>	(mina) üksi
<i>kažñe</i>	kingitus	<i>sevems</i>	ära sööma
<i>keskav</i>	kott	<i>sivel</i>	liha
<i>kihiga</i>	raamat	<i>sinš</i>	nemad (ise)
<i>koct</i>	kangas	<i>soñš</i>	tema ise
<i>kodams</i>	kuduma	<i>sovams</i>	sisenema

<i>komputer</i>	arvuti	<i>štāms</i>	tõusma
<i>koņov</i>	paber, arve	<i>sta/ms, -mo</i>	õmblema, -mine
<i>kši</i>	leib	<i>stuvtoms</i>	unustama
<i>kunsoloms</i>	kuulama	<i>šlāms</i>	pesema
<i>kunška</i>	kesk(koht)	<i>šlāms-nardams</i>	koristama
<i>lēzdams</i>	aitama	<i>tiņš</i>	teie (ise)
<i>lopa</i>	leht	<i>tonš</i>	sina (ise)
<i>lovso</i>	piim	<i>tašto</i>	vana, kulunud
<i>maksoms</i>	maksma	<i>terdēms</i>	kaasa kutsuma
<i>mařams</i>	kuulma, tundma	<i>udoms</i>	magama
<i>maštoms</i>	oskama, mõistma	<i>uštoms</i>	kütma
<i>miņš</i>	meie (ise)	<i>vajgeļ</i>	hää
<i>monš</i>	mina (ise)	<i>val(n)oms</i>	kastma
<i>moriča</i>	laulja	<i>valske marto</i>	hommikul
<i>muškems</i>	pesu pesema	<i>važodēms</i>	tõõtama
<i>nalksēms</i>	mängima	<i>večkems</i>	armastama
<i>nalkške</i>	mänguasi	<i>vedķev, -g-</i>	veski
<i>nardams</i>	kuivatama	<i>vejse</i>	koos
<i>paņems</i>	ajama	<i>vetāms</i>	vedama
<i>paņems kši</i>	küpsetama leiba	<i>vetāms pra</i>	käituma
<i>ņevtēms</i>	näitama	<i>zepe</i>	tasku

Üheksas õppetükk *Vejksece pelks*

GRAMMATIKA

Käskiv kõneviis (määrav pöördtüüp)

Käskiva kõneviisi tunnused, mis esinevad määravas konjugatsioonis seeriates: sina – mind /meid /teda /neid, teie – mind /meid /teda /neid, eristuvad vaid mõnes mitmuse vormis, nagu on näha järgnevast tabelist.

Käskiva kõneviisi vormid (*vetams* ‘vedama, viima, saatma’, *učoms* ‘ootama’, *terdems* ‘kutsuma kaasa, kohale’):

Ton	<i>moń</i>	<i>vetamak, učomak, terdemak</i>	<i>ilamak veta, učo, terde</i>
	<i>mińek</i>	<i>vetamiž, učomiž, terdemiž</i>	<i>ilamiž veta, učo, terde</i>
	<i>sonze</i>	<i>vetik, učik, terdik</i>	<i>ilik veta, učo, terde</i>
	<i>sinst</i>	<i>vetit', učit', terdit'</i>	<i>ilit' veta, učo, terde</i>
tiń	<i>moń</i>	<i>vetamiž, učomiž, terdemiž</i>	<i>ilamiž veta, učo, terde</i>
	<i>mińek</i>	<i>vetamiž, učomiž, terdemiž</i>	<i>ilamiž veta, učo, terde</i>
	<i>sonze</i>	<i>vetink učink terdink</i>	<i>ilink veta, učo, terde</i>
	<i>sinst</i>	<i>vetink učink terdink</i>	<i>ilink veta, učo, terde</i>

Seeriates *sonze*, *sinst* asenduvad *a*-, *o*-, *e*- tüevokaalid *i*-vokaaliga. Eitavates vormides kasutatakse eituse *il'* muutuvaid vorme, millele järgneb tegusõna muutumatu vorm (tüvi).

Näiteid:

Coriñem (mu pojake), *vetit' alašatñeñ šimeme*.
Pataj, učomak, mongak molan kinov.
Ilamak tērde – a molan, škam araš.
Ilink stuvto sajems koñovtñeñ.

Tegusõnade infiniitsed vormid

Ersa keeles on pöördõna infiniitseteks vormideks infinitiiv (vt. õppetükk 5), omadussõnalaadne kesksõna ehk partitsiip ja määr sõnalaadne vorm ehk gerundiiv. Üldjuhul kasutatakse ersa keeles *ća-* ja *ž-* tunnustega kesksõna oleviku ja mineviku vorme, mis vastavad eesti keeles *v-* ja *tud-/nud-* kesksõnadele, näiteks:

morića/lovnića/tonavtñića ejkakš 'laulev/lugev/õppiv laps';
tėjež tēv 'tehtud töö', *praž lopa* 'kukkunud leht'.

(Kesksõna oleviku ja mineviku tunnuste hulka kuuluvad ka vähem kasutatavad *-i(j)*, *-ks*; *-ñ*, *-vt*, *-vt'*, näiteks: *mori narmon* 'laulav lind', *večkeviks lomañ* 'armastatud, kena inimene', *išak sajeñ odirva* 'eile võetud noorik (rahvalaulust)', *avañ joravt kši* 'ema valmistatud leib', *apak šezñevt'* 'rebimata, katki tegemata').

Kesksõna *ća-* tunnus lisandub tegusõna oleviku ainsuse 3. pöördetele, näiteks:

mora-ms, lovno-ms, tonavtñe-ms;
mori-ća, lovni-ća, tonavtñi-ća.

(Märkigem, et tuletusliide *-ća*, mis vastab eesti keeles *ja-* liitele, esineb ka tegijanimedes: *morića* 'laulja', *kunsolića* 'kuulaja', *šormadića* 'kirjutaja').

Kesksõna *ž-* tunnus lisandub tegusõna tüvele, eitavas vormis kasutatakse eitust *apak*, millele järgneb tegusõna tüvi, näiteks:

purna-ms, šormado-ms, tėje-ms;
purna-ž, šormado-ž, tėje-ž;
eitav: *apak purna, apak šormado, apak tėje.*

Kesksõnadega liituvad a) määrava ja omastava deklinatsiooni tunnused, b) tegusõna *ulems-* pöördelõpud:

- a) *sića-ś, -tńe; -m, -nok, -st* 'saabuv'; *sajeż-e-ś, -tńe; sajeż-e-m, -ńek, -st* 'võetud';
- b) *miń sićatano, avoń tujićatano* 'me oleme saabujad, mitte lahkujad'; *ton kučożat tńvs, avoń iśćak* 'oled saadetud asja pärast, mitte niisama'.

Gerundiivil on ersa keeles *msto-/mste-* ja *ż-* lõpud, mis vastavad *des-*vormile eesti keeles. Lauses täidavad need vormid erinevaid funktsioone, vt.:

- a) *Viřev moľemste miń morińek.* 'Metsa minnes me laulsime.' (*msto-/mste-* gerundiivi vorm tähistab teise tegevusega samaaegselt toimuvat tegevust).
- b) *Molińek viřev moraż.* 'Läksime metsa lauldes.' (*ż-* gerundiiv iseloomustab toimuvat tegevust).

Gerundiivi tunnused, nii *msto-/mste-* kui *ż-*, lisanduvad tegusõna tüvele. Gerundiivi *msto-/mste-* tunnusele võivad lisanduda omastava deklinatsiooni lõpud, nt.:

morams, lovnoms, moľems:

- a) *mora-msto-nzo, lovno-msto-nok, moľe-mste-nk;*
- b) *mora-ż, lovno-ż, moľe-ż.*

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Ersalastel külas *Erżańeń peľe*

<i>meľ(eń) moľema</i>	igatsus; igavus
<i>meľem moľś</i>	mul hakkas igav; igatsesin
<i>uľi meľ, -em</i>	on soov; tahan
<i>koda tońeť mařavś ...?</i>	kuidas sulle tundus ...?
<i>ikeľeń ška</i>	vana aeg
<i>jakavtoms</i>	(panna) koos käima
<i>vana vansińek</i>	vaat (nüüd), me vaatame neid

-ñe, -ka, nt. ašine, mazijne -j, nt. numolkaj, avaj, tetaj, paťaj, lelaj	‘-ke, -ne’ (vähendusliited) pöördumiseks kasutatava vokatiivi tunnus

Ersalastel külas Eržatñeñ peľe

Pekka tonavtñeš eržan keleñt' kavto ijeñ perť. Ulñeš meleze ñejems koda erit' eržatñe eš mastorsost. Kizna son ulñeš Saran ošso, koso jakaš Univeršiteteñ eržan keleñ kafedrav. Kolľegatñe sajiž Pekkañ eržan veľev. Pekka jovtñi Tiinañeñ šeñde, meze ñejs, kuva jakaš.

Tiina Mon mañiñ ton jakit' Saranov. Mejse ardit?
Pekka Tallinnse oziñ pojezds, konasonť ardiñ Moskovov. Tosto tuiñ lija pojezdse Saranov. Ardomaš ulñeš vet', jutaš pek parosto. Udiñ čevľe tarkaso, ojmsiñ-ťejiñ, valske marto šišemste pojezdeš pačkodš Mordovijav. Ardomsto ñejiñ valmavanť tija-tuva veliñet'. Saranso šeske mujija Univeršitetent', moliñ eržan keleñ kafedrav. Kortiñ kolľegatñeñ marto, mejle siñ sajimiž jarsamo, sovinek kafete-rijas.

Tiina Koda toñet' mařavš Saran-ošoš? Tuš melezet?
Pekka Ošoñ kunškaš mazijďejak mazij, pek vañks, erva kuva čečat.

Tiina Lamo eržat vastit'?
Pekka Saranga jakamsto mon eržan-mokšoñ kel' eziñ mařa, šeks tuiñ vejke kolľegam marto eržan veľev, Viřeñ Tavlav, kona a pek vasolo Saransto. Tarkaš melezem pek tuš – viřť, pandiñet'. Tašto kudiñetñeñ jutkova aštťť od kudot. Veľesent' uli viška mužejeñ kondamo etno-kudo. Toso ñejiñ koj-mežť vele lomañtñeñ ikelēñ škañ eřamostost, uli-parostost. Veľesent' uli škola, koso tonavtiť čuvtosto keřamoñ tevenť. Keřicatñe tējiť skulpturat, erva kodat eržan kojeñ nalkšket'.

Tiina Sňaro čis jakit' veľev?

- Pekka Kolmo čis. Jakavtimiž kudosto kudos, erva koso jala jarsiņek-šimiņek, kortiņek, lomaņtne morast' moņeņ eržaņ morot. Vastiņ siře lomaņt', konatne jovtnešt' umok škaņ eramodost.
- Tiina Mežde jarsiņe?
- Pekka Erva mežde – řestaž sivelde, kujardo, pangodo. Melezem pek tušt' panžakajtne čapamo lovso marto.
- Tiina Mejle siđe Saranov?
- Pekka Saranov tujemado ikele soviņek kalmolangs, viřs, aštņek lej čirese, mejle ardiņek a vasolo veletņeva. Saranso aštež jakiņ Stėpan Eržaņ mužejev, soviņ istorijaņ-etnografijaņ mužejs, ve čokšņeste ulņiņ eržaņ-mokšoņ teatraso. Škaš jutaš pek kuroksto.
- Tiina Melet' ež mole?
- Pekka Ež, ulņeš melem šedejak lamo nejems. Si ijeste tago moľan eržaņ jonksov, uli melem pačkodems Rav čirese eričatņeņ pelev.
- Tiina Tejit' fotokak?
- Pekka Šnarija, vana vansiņek.

Ülesanne 1. Märkige, kas alljärgnevad väited teksti kohta on õiged või valed (vide /a vide).

- Moskovsto Saranov ardš Pekka čit'.
- Pekka pačkodš Saranov cokšne.
- Pekka jakaš vanomo Saranoņ mazij tarkatņeņ avoľ škamonz.
- Saranso Pekka kortaš lamo lomaņ marto eržaks.
- Viřeņ Tavlaš aštņ viřeņ-pandoņ tarkaso.
- Pekkaņ jakavtiž kudosto-kudos, son kunsološ morot, jovtņemat.
- Pekka velese jarsaš anšak kaldo.
- Veleste Pekka šeske tuš kudov.
- Pekkaņ Saranso arašel škazo molems teatrav.
- Saranso Pekkaņ moľš meleze.
- Pekka ež teje vejkejak foto – meleze arašel.

Ülesanne 2. Täiendage järgmisi lauseid (tõlkige sulgudes antud fraasid või lisage omapoolne variant).

Pekka tonavtniže eržan kelent', šeks (ta tahtis kohtuda ersalastega).

Šeske koda Pekka saš Saranov (ta kohtus kolleegidega Mordva Ülikoolist).

Veleñ eričatñe kortit' eržan kelse, šeks (Pekka läks Saranist maale).

Pekka kortas siře lomaññeñ marto – (nad jutustasid enda elust vanal ajal).

Pekkañ melezenze tuš velese aštemaš – (ta rääkis seal ainult ersa keelt).

Saranso Pekkañ ulñeš škazo – (ta käis muuseumides, ka teatris).

Eržan mastorsto Pekka uskš snarija fotot, (ta näitas fotosid Tiinale).

Lapsepõlvest meeldejäanud laul jänesest:

– *A numolkaj, numolkaj,*

Meks, numolkaj, mazijnat?

– *Tetam-avam mazijnelt'.*

– *A numolkaj, numolkaj,*

Meks, numolkaj, ašijnat?

– *Tetam-avam ašijnelt'.*

A ta-ti, a ta-ti ...

Moľan kšijnem varčasa,

Pařak, šejel' saliže –

Kapsta piřes kandiže.

Ülesanne 3. Täiendage järgmisi lauseid.

a), *šeks son ulñeš mazijne.*

b), *šeks son ulñeš ašine.*

c) *Šejeleni' pekeze vačš, šeks*

d) *Salaz kšijn'*

HARJUTUSED *Tėjemapelkst*

1. Alljärgnevad sõnaühendid sisaldavad *ča-* ja *ž-* kesksõnu. Andke eestikeelsed vasted sõnaühenditele:

- a) *tonavíhiča ejkakšozo, učiča lomañeš, lovsodo šimiča vaz, siča čoraš, mariča šedej, čarkodiča ava, mirđeñeñ lišiča tejterešt, kudov soviča inžeš, mazijste kortičaš;*
- b) *šormadož lem, maksož jarmakost, veļeste uskož umařeñek, sevež prakatñe, parosto pidež jamoš, señsejakšteřese vikšnež koctozo, muškež oršamo-pelenk;*
- c) *televizoroñ vanomsto, teveñt' tejemste, jalgam marto kortamsto, veļev tujemste, kudov samsto, mužejga jakamsto, ejkakštneñ učomsto, školav pačkodēmste.*

2. Kasutage *ž-* või *msto-* /*mste-* gerundiivi:

Univeršitetev moļe-... vastija jalgam. Sastiñe moļe-... pačkodiñ Univeršitets.
Ejkakšoš sovaš avarde-... . Ñejija ejkakšoñt' avarde-... .
Coraš tuš kudov čije-... . Son praš čije-... .

3. Moodustage määrava pöördtüübi käskiva kõneviisi vormid:

(Šormadoms) ñe valtneñ. (Lovnomš) te jovksoñt', son pek mazij. (Moramš) vana te moroñt', moñ meļš son pek tuji. (Sajemš) viřev, leļaj, mon a karman kudov terdeme. (Vanomš – ejkakštneñ), udiť-a udiť! (Kunsolomš – moñ), jalgat, ilado moļe tov. Vanodo, (tapamš: eitav) sulikañt'. (Sajemš: eitav) veše jarmakot bankasto. (Stuvtomš: eitav) moñ valon.

4. Tõlkige ersa vanasõnu (*valmeřevkst*):

Ilā keñardo, šñardo mujat, ilā řizne, šñardo jomavtat.
Eřamoš sokoroñtkak ñejićaks tejsi.

5. Kasutage sõnade ablatiivi vorme järgmise malli järgi:

<i>Simems vedē</i>	<i>Jarsams umaŗē</i>	<i>Kortams tevē</i>
<i>puŗe</i>	<i>kši</i>	<i>ekzamen</i>
<i>lovso</i>	<i>sivel</i>	<i>eŗamo</i>
<i>čaj</i>	<i>topo</i>	<i>lomań</i>
<i>limonad</i>	<i>panžakaj</i>	<i>kažņe</i>
<i>kofija</i>	<i>kujar</i>	<i>ška</i>
<i>koj-meže</i>	<i>eŗva meže</i>	<i>mežejak</i>

6. Leidke sobiv eestikeelne vaste järgmistele ersa onomato-poeetilistele sõnadele, seejärel täitke lüngad fraasides.

<i>kuldor-kaldor</i>	loksumine
<i>losk-losk</i>	siristamine
<i>peŗ-peŗ</i>	käru liikumine
<i>kalck-kalck</i>	trappimine jalgadega
<i>dubor-dubor</i>	lihaste tõblemine
<i>nock-nock</i>	löömine (vastu puud)
<i>ćiv-ćiv</i>	tuikamine
<i>šolk-šolk</i>	kohisemine
<i>kaŗtor-kaŗtor</i>	vaikus
<i>a kuŗ-a kaŗ</i>	tilkumine
<i>zeŗŗ</i>	mürin

*Krandazoŗ ardi – Praż lopatņe pilģeņek alo – ...
 Kudoŗ čavo – Narmoń mori – Alaŗatņe
 ardiŗ – Vedeŗ čuŗi – Viŗ keŗit –*

7. Pöörake tähelepanu sõna *meŗ* esinemisele järgmistes püsiühendites *meŗs tujems* 'meeldima', *meŗ-* (+ omastav) *moŗems* 'tüdinema, igatsema', *meŗ-* (+ omastav) *ulems* 'soovima, tahtma'.

Kasutage neid ühendeid alljärgnevatel lausetel õigetes vormides:

*Moń meŗs moroŗ Meŗezenze te teveŗ eŗ
 Jarsamopeŗ meŗezenk ... ? Maŗavi, sint meŗest Čiŗ
 paroŗ, ejkakŗtneŗ meŗest eŗ Ombo mastorso meŗenk
 ...? Moń ... meŗem ramams od maŗina. Miņek araŗ ...
 moŗems kafeterijav. Kiń ... meŗeze ņejems od fiŗmańt?*

8. Vestelge kaaslas(t)ega reisimisest.
 Kasulikud keelendid:
Üli melem nejems lamo tarkat /mastort. Ki langso vastan lamo lomant', mujan jalgat.
Ki langs mon sajan fotoapararat. Lija mastorsto šormadan šormat, kučan fotot.

Küsimused:

Jakit' kovgak jutkoškasto /tel'na /kizna? Škamot /Kije marto jakit' lembe mastorov? Mejse ardit' ? Busso /pojezdse /mašinaso? Šhars jakit' tov? Koso erit' /eride? Meze nejit' /nejide? Mežde jarsit'-šimit' ki langso? Melezet' tuš tarkaš/ tust' tarkatne? Üli melet' tago molems tov?

9. Kirjeldage meeldejäanud reisi (kirjaliku teksti maht – 150 sõna).

SÕNAVARA *Valks*

<i>ardoms</i>	sõitma	<i>numolo</i>	jänes
<i>ardthems</i>	sõitma (korduv)	<i>odirva</i>	noorik
<i>avardems</i>	nutma	<i>oš</i>	linn
<i>čeca</i>	lill	<i>ozams</i>	istuma
<i>čire, šire</i>	äär, ümbrus	<i>pačkodems</i>	kohale jõudma
<i>čapamo lovso</i>	hapupiim	<i>pango</i>	seen
<i>čudems</i>	voolama	<i>panžakaj</i>	lahtine pirukas
<i>čuvto</i>	puu	<i>pa'ak</i>	ehk, loodetavasti
<i>čuvtoñ kudo</i>	puumaja	<i>pe't</i>	jooksul
<i>čijems</i>	jooksma	<i>pižeme</i>	vihm
<i>er'va koso</i>	igal pool	<i>pižems</i>	vihma sadama
<i>er'va meže</i>	kõik, iga asi	<i>pojezd</i>	rong
<i>ikele, -ñ</i>	ees, eelnev	<i>purnams</i>	koguma, hakkama
<i>inže</i>	külaline	<i>prams</i>	kukkuma
<i>jakavtoms</i>	panna käima	<i>purnavoms</i>	kogunema
<i>jorams</i>	valmistama (ette)	<i>řiznems</i>	muretsema
<i>jutams</i>	mööduma	<i>salams</i>	salaja võtma
<i>jutkoška</i>	vaba-, vaheaeg	<i>šejel</i>	siil

<i>kafedra</i>	õppetool	<i>sñarija</i>	üisna palju
<i>kalmolango</i>	kalmistu	<i>sovams</i>	sisenema
<i>kandoms</i>	kandma	<i>sokor</i>	pime (inimene)
<i>keñardoms</i>	rõõmustama	<i>suñika</i>	klaas
<i>keñams</i>	lõikama	<i>tago-sñardo</i>	kunagi
<i>ki langso</i>	teel, reisil	<i>tapams</i>	katki lõõma
<i>koj-meže</i>	midagi	<i>tašto</i>	vana
<i>krandaz</i>	vanker	<i>topo</i>	kohupiim
<i>kujar</i>	kurk	<i>uli-paro</i>	varandus
<i>kunška</i>	keskne	<i>umok, -on</i>	ammu, -ne
<i>kurok, -sto</i>	kiire, -sti	<i>uskoms</i>	tooma, vedama
<i>mañams</i>	kuulma	<i>učoms</i>	ootama
<i>mañavoms</i>	kostma, tunduma	<i>vañks</i>	puhas
<i>meñe(-m) moñš</i>	tüdinesin, igatsen	<i>vastoms</i>	kohtama
<i>meñmoñema</i>	tüdimus, igatsus	<i>varčams</i>	proovima, vaatama
<i>nalkške</i>	mänguasi	<i>vetams</i>	vedama, saatma

Kümnes õppetükk *Kemeńce pelks*

GRAMMATIKA

Tingiv kõneviis

Ersa keeles on tingiv kõneviis (konditsionaal) vaid üks moodus, mille abil väljendatakse kõneleja hinnangut tegevuse reaalsusele. Teisteks moodusteks on konjunktiiv, konditsionaal-konjunktiiv, optatiiv ja desideratiiv. Antud õppevahendis tutvustatakse kaht kõneviisi – konditsionaali ja konjunktiivi.

Konditsionaali vormid väljendavad sellist tegevust (seisundit), mis on tingimuseks kavandatava tegevuse suhtes. Nad esinevad kõrvallausetes – põhilausetes kasutatakse seejuures oleviku pöördvormi. Eesti keeles algab kõrvallause sellises liitlause sidesõnaga 'kui' ja nii kõrval- kui põhilause esinevad tegusõnade oleviku pöördvormid, näiteks:

Ulińderaj škam, molan velev. 'Kui mul on aega, lähen maale'.

Konditsionaali (määramata pöördtüübi) vormid:

mineviku 1. pöörde vorm + *-der-* + oleviku pöördelõpp

<i>Mon</i>	<i>jarsiń-deran</i>	<i>šimiń-deran</i>
<i>Ton</i>	<i>jarsiń-derat</i>	<i>šimiń-derat</i>
<i>Son</i>	<i>jarsiń-deraj</i>	<i>šimiń-deraj</i>
<i>Miń</i>	<i>jarsiń-deratano</i>	<i>šimiń-deratano</i>
<i>Tiń</i>	<i>jarsiń-deratado</i>	<i>šimiń-deratado</i>
<i>Siń</i>	<i>jarsiń-derajt'</i>	<i>šimiń-derajt'</i>

Sufiks *-der-* pärineb tegusõnast *teravtoms* 'üritama, proovima', mis moodustas kunagi koos eelseisva tegusõnaga liitvormi.

Konjunktiiv väljendab tegevust (seisundit), mida kõneleja peab ebareaalseks – konjunktiivi vormides väljendub kõneleja soov.

Konjunktiivis esineb sufiks $-v(o)l/-v(e)l$. Eesti keeles on konjunktiivi vormide vasteks *ks*-vorm, nt: *Kortavliin martonzo*. 'Ma räägiksin temaga'.

Konjunktiivi (määramata pöördtüübi) vormid:

tüvi + $-v(o)l/-v(e)l$ + mineviku pöördelõpp

<i>Mon</i>	<i>jarsavliin</i>	<i>šimevliin</i>
<i>Ton</i>	<i>jarsavlit'</i>	<i>šimevliť</i>
<i>Son</i>	<i>jarsavol</i>	<i>šimevel</i>
<i>Miin</i>	<i>jarsavliinek</i>	<i>šimevliinek</i>
<i>Tiin</i>	<i>jarsavlide</i>	<i>šimevlide</i>
<i>Siin</i>	<i>jarsavolt'</i>	<i>šimevelt'</i>

Mineviku pöördelõpud võivad olla seotud tegusõna *ulems* pööretega, kus *v* konsonandi tekkimine *u* vokaali asemele on intervokaalses positsioonis ootuspärane.

Konditsionaali ja konjunktiivi (määrava pöördtüübi) vormid (nt. *morams moroiit'*):

	Konditsionaal	Konjunktiiv
<i>Mon</i>	<i>moriin-de'rasa</i>	<i>mora-vlija</i>
<i>Ton</i>	<i>moriin-de'rasak</i>	<i>mora-vlik</i>
<i>Son</i>	<i>moriin-de'راسي</i>	<i>mora-vliže</i>
<i>Miin</i>	<i>moriin-de'راسinek</i>	<i>mora-vliinek</i>
<i>Tiin</i>	<i>moriin-de'راسink</i>	<i>mora-vlink</i>
<i>Siin</i>	<i>moriin-de'راسiž</i>	<i>mora-vliž</i>

Järgnevalt on toodud näiteid konditsionaali ja konjunktiivi kasutamisest nii määramata kui määravas pöördtüübis (seeria: *mina /sina /tema /meie /teie /nemad – seda*):

Konditsionaal (määramata pöördtüüp):

Molińd'eran Saranov, sovan St'epan Erzań gal'e'rejas.

Kui ma lähen Saranisse, külastan Stepan Erza kunstimuuseumi.

Ulińd'erajt' satoška jarmakon, mol'an ombo mastorov.

Kui mul on piisavalt raha, lähen välismaale.

Konjunktiiv (määramata pöördtüüp):

Molevliń Saranov, sovavliń St'epan Erzań gal'e'rejas.

Kui ma läheksin Saranisse, külastaksin Stepan Erza kunstimuuseumi.

Ulevelt' satoška jarmakon, molevliń ombo mastorov.

Kui mul oleks piisavalt raha, läheks ma välismaale.

Konditsionaal ja konjunktiiv (määrav pöördtüüp):

Nejińd'erasa, kortan martonzo. Kui ma teda näen, räägin temaga.

Nejevlija, kortavliń martonzo. Kui ma teda näeks, siis ma räägiks temaga.

Eituses esineb konditsionaali ja konjunktiivi (nii määramata kui määratud pöördtüübi) vormide ees abisõna *a*, kuid konjunktiivis on võimalik ka eituse *avol'* kasutamine (sel juhul lisanduvad pöördelõpud eitusele, millele järgneb tegusõna tüvi:

A sajińd'erat jarsamopel' /a sajińd'erasak jarsamopelen't martot – ašt'at vačopeke. Kui sa ei võta sööki kaasa, siis jääd tühja kõhuga.

A sajevli't' /avoli't' saje jarsamopel' martot – ašt'evli't' vačopeke. Kui sa ei võtaks sööki kaasa, siis jääksid tühja kõhuga.

A sajevlik /avolik saje jarsamopelen't' martot – ašt'evli't' vačopeke. Kui sa ei võtaks sööki kaasa, siis jääksid tühja kõhuga.

VESTLUS JA LUGEMINE *Kortamo – lovnoma*

Saranis Saranso

<i>inžen kudo</i>	võõrastemaja
<i>alče/verče ošon pelks</i>	alumine/ ülemine linnaosa
<i>vakss, vakss, vakska:</i>	
<i>ulems vakss</i>	olema kõrval
<i>molems vakss</i>	minema juurde
<i>jutams vakska</i>	minema mööda
<i>kunška (tarka)</i>	kesk-(koht, osa)
<i>mařavi ...</i>	tundub ...
<i>nejavi ...</i>	näib ...
<i>ono/ onot koso</i>	näe, seal (on)
<i>kizeň peřt'</i>	suvi läbi
<i>lijat-mežt'</i>	muud
<i>mekev samsto-+</i>	tagasi tulles (omastav)
<i>-m, -t, -nzo, -nok, -nk, -st</i>	
<i>udoma(-m) si /saš</i>	uni (omastav) tuleb /tuli
<i>šimema(-m) si /saš</i>	janu (omastav) tuleb /tuli
<i>peke(-m) vači /vačš</i>	kõht (omastav) läheb tühjaks
	/on tühi

1. Istorijaň-etnografijaň mužej

Saranoň alče ošonit' 1918 ijeste panžožel istorijaň, etnografijaň, peřt'-pelksen mužej. Saranov sičatne, eričatnejak paro melse jakit vanomonzo. Mongak ejkakšpingste jakiliň tov školaň jalgatneň marto, snardo-snardo škamomgak. Kuvať aštin še tarkaň ikele, koso nevteželt' ikeleň škaň kudopotmoš, oršamoťne-karšemaťne. Mužejsenť aštešt' kevste, kšniste, šovoňste, sulikasto, čovalasto tejež erva-mežt'. Arheologijaň, istorijaň sodičatne šormađšt' koso, snardo siň teježelt'. Ejkakštine jala vannost' rakšaň-narmuhen šačotneň. Čoriňetne jakašt' vanomo kezeřen škaň naltneň, užerťneň, oršamoťneň, konatne eravšt' viječ čoratnehen tuřemste. Moliňderan Saranov, tago sovan mužejs. Nejevlija šeň, mežeš ulneš toso ejkakšpingstem, šeňgak, mežeš putož ods.

Sñardo panziž istorijañ, etnografijañ, peit'-pelksen
mužejeñt' Saranso?
Koso ašti mužejes?
Mežt' ulit' mužejeñt' ?
Mežeš tuji šede pek mels ejkakštneñeñ, čoriñetñeñeñ?
Moliñderat Saranov, sovat mužejs?
Mežt' vanovlit' toso?

2. Saranso

Aniko saš Saranov stuđenteñ konferencijav. Inžeñ kudoso sonze vastiže Pietro, stuđent Italijasto. Songak saš finneñ-ugrañ keleñ konferencijañteñ. Od lomañtne kavtoñesk tušt' jalgo uniwersitetev. Pietro ulñeš Saranso šede ikelejak, son parosto sodiže kiñt'. Inžeñ kudoš ašti alce ošoñt'. Siñ jutašt' mužejeñ vakska, pačkodšt' pokš parkoñ vakss, mejle kužšt' veřev, oš-kunškañt' vidš. Toso siñ alamos aštešt', alov vanož nejšt' mazijđejak mazij peřt'-pelks. Kelej ulčava siñ tušt' uniwersiteteñt' pelev.

Aniko Vant, ta-kodamo muzej.

Pietro Te istorijañ-etnografijañ mužejes.

Aniko Ton ulñit' toso?

Pietro Ulñiñ, anšak šeste škam alamol'. Paro melse sovavliñ odov. Valske uniwersitetev molemado ikele sovan, uliñderaj škam.

Aniko Šeste mongak molevliñ martot.

Pietro Paro, molťano veise.

Aniko Mařavi, Saranoš a pek umokoñ oš.

Pietro Vide, son ušodovš 1641 ijeste sajež. Šeste tija jutaš ruzoñ mastortneñ piřavks jonoš, Saranoš ulñeš vanstoma oš. Vana teše čudeš Saranka lej, son koškš. Toso ulñeš kelej načko tarka. Od škasto tija noldašt' čuđi veđ, vefašt' vijej fontant-lišmapřat, tarkañt' veltiž kevse, grañitse.

Aniko Mon lovniñ, Saranoñ malava čuđi Insar-lej.

Pietro Vant tona pelev, onot koso, alamodo nejavi.

Aniko Te mazij parkoš, uľema, umokoñ.

- Pietro Parkoš botanikañ püreñ koñdamo, son umokoñ, pek parosto vanstož. Saranoñ eričatñeñeñ son večekiviks tarka. Kizeñ perť lamot siť tej jutkoškasto. Čokšne nejat parkso anšak od lomañť.
- Aniko Paro meľse sovavliñ vanomonzo.
- Pietro Mekev samsto sovatano, uliñderaj meľť.
- Aniko Ono tona peľe nejavi Disneylandoñ koñdamo tarka – vant, pokš-čarij, lijat mežť...
- Pietro Še tarkaškak nejeh škasto ištamoks tejež. Kuvať tese ašteš anšak staďion. Nesak, ono toso. Šeďe tašto staďionoš ašťi ošoñť verče pelksse, uniwersiteteñť vaksso. Miñ nej kužťano veřev, grañitse velťaž kijavañť, kuva noldaž čuďi vedeš. Pačkodťano ošoñť kunškas.
- Aniko Moñ meľs pek tuji te tarkaš. Uniwersiteteš vasolo tēste?
- Pietro A vasolo. Šižiť?
- Aniko Ežiñ. Ašťetťano alamoška tēse, vantano. Malaso nejavi od čerkovañ pra.
- Pietro Te oznoma kudoš šťavtož mejelće škasto. Saranso šeďe ikeľe ulñešť pek lamo oznomañ tarkat – čerkovat, monastiť. Sinst mejle kalavtiž, konañ-konañ tejiž muzejeks-mežeks. Saranso tago-sňardo ešašť šupav mikšničat, ijeñ perť jutašť najmant-jarmunkat. Ja, miñ pačkodiñek keľej tarkañteñ ošoñť kunškaso, koso eršišť pokš jarmunkatñe.
- Aniko Sodat, mon ramavliñ liťeratura eržañ keľse, kodatkak suveñirt.
- Pietro Tēste a vasolo uli vejke kiñigañ lavka, košo sňardo-sňardo eršiť eržañ-mokšoñ keľse šormadož kiñigat, pařak mezejak ramatano.

Ülesanne 1. Märkige kas alljärgnevad väited teksti kohta on õiged või valed (vide /a vide)

- Aniko Pietro marto sašť Italijasto.
- Siñ turisti, nej moliť ekskursijav.
- Aniko ulñeš Saranso ikeľejak.

- *Saranoñ malava čudi Saranka-lej.*
- *Insar-leješ Saransto vasolo.*
- *Saranoñ kunška tarkaš ašti pando praso.*
- *Pando prasto parosto nejavi alće ošoš.*
- *Ošsoñt tago-sňardo erašť šupav mikšñicat.*
- *Saranoñ kunškaso eřišť pokš jarmunkat.*
- *Saranoš pek umokoñ oš.*

HARJUTUSED *Tejemapelkst*

1. Moodustage tegusõnade *jutams, kužems, pačkodems, sovams* konditsionaali ja konjunktiivi vormid.

2. Lisage sobiv määrsõna vorm (*ťese/tosso, źeze/tozo, źej/tov, źija/tuva*) järgmistele konditsionaalis ja konjunktiivis tegusõnadele, nt. *sovavľiň tozo*:

<i>sovavľiň</i>	<i>soviňđerat</i>
<i>tujevľiň</i>	<i>tujiňđerat</i>
<i>jutavľiň</i>	<i>jutiňđerat</i>
<i>molevľiň</i>	<i>moliňđerat</i>
<i>jakavľiň</i>	<i>jakiňđerat</i>
<i>aštěvľiň</i>	<i>aštĩňđerat</i>
<i>ojmśevľiň</i>	<i>ojmśiňđerat</i>

3. Viige kokku vasak- ja parempoolse tulba keelendid.

<i>siňđeraj šimemat</i>	<i>ežemeš čavo, ozak, ojmsik</i>
<i>vačiňđeraj pekeť</i>	<i>kečeš onot koso, šimť</i>
<i>siňđeraj udomat</i>	<i>sovak klubs, toso sval eřišť studentt</i>
<i>šiziňđerajt pilget'</i>	<i>panžakajtñe onot kosot, jarsak</i>
<i>uliňđeraj melet'</i>	<i>tarkaš acaž – ažo, madť</i>
<i>jutiňđeraj udomat</i>	<i>sajt' kiñiga, lovnok</i>
<i>soviňđerat viřs</i>	<i>ilak jomavto kiñť</i>

4. Pange sulgudes infinitiivis antud tegusõnad konditsionaali vormi.

(Tujems) *te kivañt', pačkod'tado parkoñt'eñ.*

(Sams) *parkov, ñejit' toso e'ŗva-kodamo čečat.*

(Uľems) *melenk kortams kiñgak marto, moľede čokšne parkov. Parkoš lomañde peškše.*

(Sams) *šimemank, (vačoms) pekenk, sovado kafeterijas.*

(Šižems) – *parksoñt' e'ŗva kuva ašt'it' ežemt'. Ozak, alamos ojmšek.*

Parksoñt' ul'it' nuřamot. (Uľems) melenk, nuřatado.

5. Valige sobiv vastus (ja kasutage alljärgnevaid nimisõnu vastavas vormis), nt.:

a) *kečeš tejež čuvtosto, b) kečeš čuvtoñ.*

Mežeš mežeste tejež?

<i>keče</i>	<i>koñov</i>
<i>koct</i>	<i>sul'ika</i>
<i>kiñiga</i>	<i>čuvto</i>
<i>e'ŗgt'</i>	<i>paršej</i>
<i>panar</i>	<i>sirñe</i>
<i>surks, p'ilekst</i>	<i>čečasto</i>
<i>šulgamo</i>	<i>ľijanaz</i>
<i>kaštaz</i>	<i>kšñi</i>
<i>nal</i>	<i>keď</i>
<i>kemt'</i>	<i>šija</i>

6. Arutlege tekstis püstitatud küsimuste üle (vajadusel kasutage sellised keelendid nagu: *aršan, uľema, mařavi, ñejavi, šeks, moñ melse*).

Saranoš ľijakstomi

Saranoñt' ľemdiz řepublikañ vašeñče ošaks sñardo erzań-mokšoñ mastoroks karmašt' lovomo Mordovijañt' (1928 ijeste sajež). Ĺiši, řepublikaš pek od.

Kevkstema: Kosto ul'ñešt' sajež vejs putož tarkatñe-modatñe? Kodamo pokš ošt ašt'it' Saranoñ malava?

Saranoš kasi. Oš-kunškastoňt' sajež erva jonov kasiť od eramo tarkat – seřej kudot.

Kevkstěma: Koda išťa – eričatňe alamgadiť, eramo tarkatňe kelejgadiť? Kit' erit' od tarkatňese?

Nejeň škaň Saran-ošoňt' lamot sodasiž tehňikaňt', elektroňikaňt' kuvalt, konaň usksiž Saransto erva jonov.

Kevkstěma: Mežeš ulňeš Saranoň šupavčiks ikeleň škasto?

7. Tõlkige tekst eesti keelde

Konferenčijado

Finneň-ugraň kelťñede eršit' studenteň konferenčijat, konat' jutit' erva ijeste lija tarkaso. Nej ulňeš konferenčija Saranso. Koda erši sval, konferenčijaš jutaš šekčijava. Kosojak kortašt' fonetikado, lijaso – morfologijado, šemanfikado, sotsiolingvistikado. Lamot sašt' šekčijas, koso kortamoťñe molšt' šormadoma (lijaks meřems, literaturañ) kelťñede. Erzań, mokšoň, lija rašetňeň kelse šormadoma luvoš a pek umokoň, son vejs putož 1920-će ijeťñeste sajež. Erzań kelen šormadoma luvoňt' vejs putomsto pokš lezeš ulňešt' sodaviks erzań lingvistne M. E. Jevsevjev, A. P. Řabov. Konferenčijasoňt' kortašt' kelťñeň istorijadost, pek lamo kevkstěmat ulňešt' šeňde, koda kiřdems eš kelen luvoňt'.*

**Makar E. Jevsevjev (1864–1931), Anatolij P. Řabov (1894–1938) lingvistt; erzań kelđe, kulturado šormadičat.*

8. Tutvustage kaaslastele kohta (linn, alev, küla), kust olete pärit (või kus elate praegu).

Eeldatav sisu: asula vanus, tema areng, märkimisväärsed faktid minevikust ja olevikust, teie lemmikpaigad, elanikkond, tuntud inimesed.

SÕNAVARA *Valks*

<i>čovalat</i>	helmed	<i>nuřamo</i>	kiik
<i>čudēms</i>	voolama	<i>odov</i>	uuesti
<i>čudī ved'</i>	voolav vesi	<i>oš</i>	linn, linnus
<i>dušman</i>	vaenlane	<i>oznoms</i>	palvetama
<i>eřavoms</i>	tarvitsema	<i>parolġadoms</i>	paranema
<i>eřšems</i>	olema, toimuma	<i>pačkodēms</i>	kohale jõudma
<i>ežem</i>	pink	<i>paršej</i>	siit
<i>fontan</i>	purskkaev	<i>peřt-pelks</i>	loodus, ümbrus
<i>ištāmo</i>	selline	<i>peškše</i>	täis
<i>jarmunka</i>	laat	<i>piřavt jonks</i>	piirjoon
<i>jomavtoms, ju-</i>	kaotama	<i>pokš-čarij</i>	suur ratas
<i>jutkoška</i>	vaba-, vaheaeg	<i>potso</i>	sees
<i>kalavtoms</i>	lammutama	<i>putoms</i>	kokku panema
<i>karšo</i>	vastu	<i>rakša</i>	loom
<i>kaštaz</i>	pärg	<i>šija</i>	hõbe
<i>keď</i>	nahk	<i>sirne</i>	kuld
<i>kelej, -ġadoms</i>	lai, laienema	<i>šizems</i>	väsima
<i>koškems</i>	kuivama	<i>sovams</i>	sisenema
<i>kudopotmo</i>	maja sisemus	<i>sovoň</i>	savi
<i>kuzems</i>	ülesse minema	<i>šupav</i>	rikas
<i>lemdēms</i>	nimetama	<i>sval</i>	alati
<i>lijakstomoms</i>	muutuma	<i>šačo</i>	kuju
<i>lijanaz</i>	linane riie	<i>ta-kodamo</i>	mingisugune
<i>lišmapřa</i>	allikas	<i>turēms</i>	sõdima
<i>luv</i>	tava, norm, viis	<i>ulča</i>	tänav
<i>maďēms</i>	magama minna	<i>uskoms</i>	viima, vedama
<i>načko tarka</i>	soo, raba	<i>ušodoms</i>	alustama
<i>mikšniča</i>	müüja, kaupmees	<i>vanstoms</i>	hoidma, valvama
<i>nal</i>	nool	<i>užeře</i>	kirves
<i>najman</i>	turg	<i>vak/so, -s, -sto</i>	kõrval, -e, -lt
<i>narmuň</i>	lind	<i>vaľma</i>	aken, vitriin
<i>ņevtēms</i>	näitama	<i>veise</i>	koos
<i>noldams</i>	vabaks laskma	<i>veľtāms</i>	katma
<i>nuřams</i>	kiikuma	<i>vidš</i>	-ni (kuni)

Lisa 1. Ülesannete ja harjutuste vastused

Ülevaade sõnavarast ja sõnaehitusest

Ülesanne 1:

śedej, san, moľems, kal, ej, śelme, nile, kolmo, vete, koto, śisem, kavkso, kemeń.

Ülesanne 2:

ilmaruum – kuu, öö, lumi, jää, täht, sügis; **ümbrus** – õhk, kivi, vesi, kala, mesi, pesa; **inimene** – tütar (tüdruk), čura (*lõuna-eesti*), sõsar (*lõuna-eesti*), ori, orb, inimene; **keha** – veri, süda, käsi, maks, sõrm, küünar; **loomad** – rebane, ott (karu), vasikas, põrsas, peni, siil; **taimed** – lepp, tamm, pihlakas, vaher, kuusk, pähkel.

Õppetükk 1

Harjutus 9:

Te univērsitēt. Nētnē studentt: kavto finnt, vejke vengra, kolmo estont. Te Professor Tamm, songak eston. Ilona avoľ eston, son vengra. Imrejak vengra. Ann paro student. Son korti anglań, ruzoń, finneń keľse, tonavtni vengrań keľ. Miń tonavtnēťano erźań keľ. Siń kortit' erźań keľse.

– Šumbratado! Tiń studenttado? – Avoľ. – Šumbratado! Tiń vengratado? – Avoľ. Miń avoľ vengratano. Miń nemeťtano.

– Koda eŗatado? – Parosto. – Koda eŗat? – Sastińeste. – Paro či!
– Nējemazonok.

Õppetükk 2

Harjutus 6:

eŗams + c); moľems + b); e); nējems + a); jakams + e); kortams + d).

Harjutus 8:

a) *Mon molán kudov. Teči mon kovgak a molán. Mon molán kinov. Tiñ jakatado kinov? Son eři velese. Kostoníado? Siñ tonavtnít' uñi-
versítetse. Koso ton tonavtnát? Miñ sodatano lamo morot. Ton
sodat kodamojak moro? Mon šormadan šorma. Meže ton
šormadat? Té mazij tarka. Kodamo mastorso eřat? Tiñ kortatado
lamo kelse. Kijak korti eržan kelse? Mon mezejak a nejjan. Meže
nejat? Siñ eržat. Kijeřado? Miñ eřatano parosto. Koda eřatado?*

b) *Veiko finn. Son tonavtni estonoñ kel' Tartuñ Uñiversítetse.
Veiko paro (vadřa) čora, son tonavtni parosto. Veiko korti esto-
noñ kelse. Son jaki Vengrijav, koso korti vengrañ kelse. Nej Veiko
tonavtni eržan kelgak. Son lovni eržan kelse. Tartuñ Uñiversítetse
tonavtni eržan tejter', Nataľ. Son tonavtni anglañ kel'. Nataľ eržan
veleste. Son mazij tejter'. Nataľt'-Veikot kortit' estonoñ, anglañ
kelse. Nej Veiko alamodo korti eržan kelsejak. Mon ruzan. Mon
Moskovstan. Mon tonavtnan estonoñ, finneñ kel't Tartuñ
Uñiversítetse.*

Õppetükk 3

Harjutus 4:

Küsimused: *Meže tejat mejle? Meže tejat čokšne? Ton jakat
teatrav? Molat kinov / bibliotekav? Šnars molat veleť?*

Harjutus 6: *korti; vanit'; maksan; teleñek; jakstere.*

Harjutus 7: *Kadři Mikkeñ marto studentt. Siñ a molit' teči uñiver-
síteteñ kafeterijav, toso lamo lomañt'. Siñ jarsit' Kadřin kudoso.
Kadři pidi kalon jam. Čokšne teatraso od opera. Mikk moli čit'
teatrañ bileteñ kassav. Son rami bileť.*

Teči Mikk molí velev. Son molí busso. Mikk a kuvat' ulí velese (a kuvat's molí velev) – kavtoška či (kavtoška čis). Son téji kudoň tévt'. Mari molí mašinaso ekskursijav. Teči ulí ekskursija Võru-maañ pelga.

Ton kuvat' ulát bibliotékaso teči? Koso jarsat čit' / čokšne? Ton lamo tévt' kudoso? Ton jakat téatrav? Teči ulát ekskursijaso? Teči molát velev?

Õppetükk 4

Harjutus 4:

kortit', mon, od, jakan, sñardo- sñardo, koda, sastiñeste, miñgak, tejtano, viřev, čokšne, pakśaso.

Harjutus 6:

Kize. Medkov. Mon molan Saaremaav, ulan toso kemeñška či. Te mazijdejak mazij tarka Estonijaso. Toso ulan jalgan kudoso. Miñ tejtano pireñ, pakśan tévt', čokšne aštetano lja od lomaññeñ marto. Miñ kunsolotano, moratano Saaremaan morot. Siře lomaññe morit' eś morost pek parosto. Saaremaan lomaññe kortit' eś kortavksso.

Õppetükk 5

Harjutus 4:

ñileće lomañeś, omboće čisteñt', ombo mastorso, kolmoće kursoś, vašeñće ijesteñt'.

Harjutus 7:

Eran Tartuso vašeñće ije. Tonavñhan Tartuñ Uñiversitetse, koso kemśisemge toženška studentt. Tese ulit' studentt Finlandijasto, Vengrijasto, Ruzoñ Mastorsto, Švećijasto, Germanijasto. Mon

tonavtñan finneñ-ugrañ kel't. Jakan finneñ, vengrañ, eržañ, mañiñ keleñ seminarov. Kunsolan lekčijat. Čokšne ojmsan kudoso, snardo-snardo jakan teatrav, kafeteřijav, điskotekav. Isak jalga marto jakiñek Tałlinnev. Ulñiñek ekskursijaso. Tałlinn Tartudo seđe pokš. Miñ nejiñek lamo mazij tarkat. Čit' jarsiñek kafeteřijaso. Miñ šimiñek pek tañteř kofija. Čokšne 7 čassto tujiñek mekev Tartuv. Kudoso ulñiñek 9 čassto. Vaniñek televizor, kortiñek šeñde, meže nejiñek Tałlinnse. Kizna mol'tano Finlandijav tonavtñeme finneñ kel'.

Öppetükk 6

Harjutus 4:

avañt' pačazo	čorañt' – kemenze	studěnttneñ seminarost
studěnteñt' jalgazo	teřteřeñt' čerenze	ejkakštneñ kudost
raškeñt' eřamozo	teťañt' ejkakšonzo	eržavañneñ pulajest
uřažeñt' parijazo	odirvañt' eřgenze	lomañtñeñ aršemast

Öppetükk 7

Harjutus 3:

Siñ umok ežt' jaka Saranov. Estontne Saranso a pek lamot. Ton eržat? – Avol', estonan. Mon mežejak a mařan eřamodoñt' Saranso. Ton umok eřat Saranso? – A (Avol') umok. Tiñ jakide Saranov? – Ežiñek.

Harjutus 5:

Mon snardojak ežiñ korta erža lomañ marto sonze kel'se. Tese kirjak a eři. Miñ kovgak teči a mol'tano. Siñ mežejak ežt' rama ombo mastorso. Mon kostojak a mujan seđe paro tarka. Son ež jaka kodamojak velev.

Õppetükk 8

Harjutus 1:

muškems, sevems, tonavtnems, sodams, večkems, maksoms, ramams, kandoms.

Harjutus 4:

Siñ morasiž morotñeñ. Son lovniñže jovkstneñ. Šormadsa šor-mant. Tejiti tevtneñ? Vikšnik panaroñt? Pañinek kšiniť.

Harjutus 6:

Čavo peke lamo tevť a tejat.

Čavo keď inžeks a moľat.

Čavo kesak štado a ašti.

Čavo pr̥a marto eřams a staka.

Čavo kudopotmo siřetñeñ mels a tuji.

Harjutus 8:

sodasak, sodasa, sodasi, tonavtnesink, kortams, večksiñ, korta-tano, moľems, čařkodeme, šormadoms.

Harjutus 9:

Štuđentneñ lamo tevest – čiť siñ jakit' lekćijava, šeminarga, čokšñe siñ kudosojak tonavtniť. Lamot jakit' tonavtneme eřva-kodamo keľť. Kijak a sodi sñaroška stuđentneñ jutkoškast. Vansiñek meže siñ tejiti kizna, sñardo siñ a jakit' uniřeršitetev. Lamot moľiti ombo mastorov, šeks siñ tonavtniřkak ľija keľť. Uľiti stuđentt, konat kizna važođiti. Kizeñ škasto stuđentneñ uľi škast aštẽms kudoraškest marto. Siñ veise eřiti veleñ kudosost, jakit' viřev, iñeveđeñ, ľejeñ čirev. Šokšña, tunda siť stuđenteñ čiť – od lomañtne vastoviti konćerteñ škasto, sportoñ zalso, jakit' nalkseme, kiřtẽme. Konat-konat ijeñ peřti jakit' veise moramo.

Õppetükk 9

Harjutus 2:

moľemste, -ź; avardeź, -mste; čijeź, -mste.

Harjutus 6:

<i>kuldor-kaldor</i>	käru liikumine
<i>losk-losk</i>	tuikamine
<i>peť-peť</i>	tilkumine
<i>dubor-dubor</i>	jalgadega trampimine
<i>kalck-kalck</i>	löömine (vastu puud)
<i>nock-nock</i>	lihaste tõmblemine
<i>čiv-čiv</i>	siristamine
<i>šolk-šolk</i>	loksumine
<i>kaštor-kaštor</i>	kohisemine
<i>a kuš-a kaš</i>	vaikus
<i>zeť</i>	mürin

Krandazoś ardi – kuldor-kaldor. Praź lopatńe piľgeńek alo – kaštor-kaštor. Kudoś čavo – a kuš-a kaš. Narmonń mori – čiv-čiv. Alašatńe ardiť – dubor-dubor. Vedeś čuďi – šolk-šolk. Viť keřit' – kalck-kalck.

Harjutus 7:

Moń meľ moroś tuś. Meľezenze te teveś eź tuje. Jarsamopeľś meľezenk tuś?

Mařavi, sinst meľest moľś. Čiś parol, ejkakštneń meľest eź moľe. Ombo mastorso melenk moľś? Moń uli /araś meľem ramams od mašina. Mińek araś meľeńek moľems kafeterijav. Kiń uli meľeze nejems od fiľmańť?

Õppetükk 10

Harjutus 2:

sovavliñ – sovinđerat teze /tozo;

tujevliñ – tujinđerat tov, tija /tuva;

jutavliñ – jutinđerat tov, tija /tuva;

moļevliñ – molinđerat tov, tija /tuva;

jakavliñ – jakinđerat tov, tija /tuva;

aštēvliñ – aštīnđerat tēse /toso;

ojmsevliñ – ojmsinđerat tēse /toso.

Harjutus 3:

sinđeraj šimemat – kečeš onot koso, šimt' ;

vačinđeraj peket' – panžakajīne onot kosot, jārsak;

sinđeraj udomat – tarkaš acaž – ažo, mađt' ;

šižinđerajt' piļget' – ežemeš čavo, ozak, ojmsik;

ulīnđeraj melet' – sovak klubs, toso sval eŗšit' studentt;

jutinđeraj udomat – sajť kiņiga, lovnok;

sovinđerat virs – ilak jomavto kiñt' ;

pidīnđerat jam – ila puto lamo sal.

Harjutus 5:

Mežeš mežeste tejež:

kečeš – čuvtosto,

koctoš – paršejste,

kiņigaš – koņovsto,

eŗgtīne – sulikasto,

panaroš – lijanazsto,

surksoš, pilekstne – sirñeste,

šulgamoš – šijasto,

kaštazoš – čecasto,

naloš – kšñiste,

kemīne – kedšte.

Lisa 2. Ersä–eesti sõnastik

A

<i>a</i>	ei (ole), mitte, eba-
<i>a pitñej, došova</i>	odav
<i>acamo, -t</i>	voodikraam
<i>acams</i>	katma
<i>ada, -do</i>	tule, lähme, mingem
<i>al</i>	muna
<i>alamo</i>	vähe
<i>alamodo</i>	veidi
<i>alamoška</i>	natuke, -ne
<i>alga</i>	alt kaudu
<i>alijams</i>	munema
<i>alkiñe</i>	madal, lühike
<i>alks</i>	alus, põhi
<i>alo</i>	all, alumine
<i>alo pe, kuro</i>	küla alumine ots, tänav
<i>altams</i>	lubadust andma
<i>altavks</i>	lubadus
<i>Amerika</i>	Ameerika
<i>andamo</i>	mees (<i>rahvaluules</i>)
<i>andoms</i>	süüa andma, söötma
<i>angla</i>	inglane
<i>anglañ kel</i>	inglise keel
<i>Anglija</i>	Inglismaa
<i>anok</i>	valmis
<i>anokstams</i>	valmistuma
<i>anšak</i>	ainult
<i>apak (teje)</i>	-ta (nt. tegemata)
<i>aparo</i>	halb, paha (mitte hea)
<i>arams</i>	astuma, kohta hõivama

araš, -t'
aravtoms
ardoms
ardtñems
aršema
aršems
art
artoma
artoms
ašine
ašo
ašolgadoms
aštēms
ažo, -do
azor, -ava
atā
atākš
atāvt
auditorija
ava
ava-, tēta-lēvks
ava-lomaņ
avardēms
avat-tējtērt'
avavt
avol'

baba, -j
bajaga
balāga, čēca
baņa, šlāmo kudo
bašams
bazar

ei ole, puudub
 asetama, panema
 sõitma
 sõitma (korduvalt)
 mõte, arvamus, soov
 arvama
 tikand, muster
 värvimine
 värvima, maalima
 valgeke
 valge
 valgeks muutuma
 olema, asuma
 mine, -ge
 peremees, -naine
 mees; vanamees
 kukk
 äi
 auditoorium
 naine, ema
 ema, isa moodi laps
 naisterahvas
 nutma
 ema tütreaga
 ämm
 ei, mitte

B

vanaema, -vokatiiv
 kirikukell
 lill
 saun
 vestlema
 turg

baška
bažams
beřaň, -ste
bibliotěka, lovnoma kudo
biľet
boďa, -j
buje
buka
bus
butra, -v

ćanav
ćarahman
ćerškova
ćetveršk
ćidardoms
ćiľdordoms
ćiľem
ćiľem pej
ćipaka
ćokov
ćolak (přa)
ćora
ćora-lomaň
ćoriňe
ćotmar

čack
čao, šao
čaćoma ije
čaćoms, šaćoms
čaćtoms, šaćtoms
čadived

eraldi
 soovima, lootma
 halb, halvasti
 raamatukogu
 pilet
 vanaisa, -vokatiiv
 sugukond, hõim
 härg
 buss
 soga, -ne

Ć

pääsuke
 rahe
 kirik
 neljapäev
 vastu pidama
 sädelema
 piip
 tarkusehammas
 kanapoeg
 ööbik
 rumal
 mees, poiss
 meesterahvas
 väike poiss
 kaigas

Č

läbi, kaudu
 nägu, välimus, kuju
 sünniaasta
 sündima
 sünnitama
 tulvavesi

<i>čadoms</i>	üle keema, voolama
<i>čakš, -ke</i>	pott, vaagen, tops
<i>čalgams</i>	peale astuma
<i>čama</i>	nägu, pale
<i>čapaks</i>	tainas
<i>čapamo</i>	hapu
<i>čapamolovso</i>	hapupiim, jogurt
<i>čarams</i>	pöörlema
<i>čarij</i>	ratas
<i>čarķodēma</i>	arusaamine
<i>čarķodēms</i>	aru saama
<i>čarķodiča</i>	arukas
<i>čas</i>	tund
<i>čavo</i>	tühi
<i>čavolgadoms</i>	tühjaks jääma
<i>čavoms</i>	lööma
<i>čejer</i>	hiir
<i>čelke, ked' čelke</i>	jalg, käsitöö
<i>čemen</i>	rooste
<i>čer, -t'</i>	juus, -ksed
<i>čerbulo (-pulo)</i>	pats (-saba)
<i>čevte</i>	pehme
<i>či</i>	päev, päike
<i>čijams</i>	kosima
<i>čijems</i>	jooksma
<i>čilišema</i>	päikesetõus, ida
<i>čin karšo</i>	päikese käes (ees)
<i>čine</i>	lõhn
<i>(čin, -nze) čop</i>	päev läbi, kogu päeva
<i>čir</i>	kõver, viltune
<i>čire, -se</i>	äär, ümbrus, -es
<i>čiste</i>	iga päev
<i>čit'</i>	päeval

čivaldo
čivalgoma
čokšne
čopoda, -sto
čopoda, topoda
čova
čoviñe
čovalat
čovar
čovor
čudems
čudi ved'
čudikerks
čumo
čumondoms
čuřka
čuro
čurosto
čuvoms
čuvto

davol
di
doktor
dokument, koñov
domka
dubor-dubor
dušman

ečke
ej
ejde
ejkakš

päevavalgus
 päikeseloojang, lääs
 õhtu
 pime, pimedal ajal
 tume
 peen, kõhn
 peenike
 helmed, klaaspärlid
 uhmer
 koos, läbisegi
 voolama
 voolav vesi
 oja
 süü
 süüdistama
 sibul
 harv, haruldane
 harva
 kaevama
 puu

D

torm
 ja
 doktor
 dokument, paber
 sügav
 jalaga trampimise heli
 vaenlane

E

paks
 jää
 imik
 laps

ejkakšči
 ej/s, -se, -ste
 ejžuro (-šuro)
 ekše
 ekšelāms
 eġe
 emež
 emežpirē
 eñaldo/ms, -ma
 eno
 eŕ
 eŕamo
 eŕams
 eŕaza
 eŕavi, -t'
 eŕavoms
 eŕge, eŕgt'
 eŕiċa
 eŕke
 eŕšems
 eŕža
 eŕžava
 eŕva
 eŕva čiste
 eŕva koso
 eŕva mež/e, -t'
 eš
 eston
 Estoñija
 ež
 ežem
 ezga
 eždems

lapsepõlv
 sisse, sees, seest
 jääpurikas (-sarv)
 jahe
 suplema
 süli
 köögivili
 köögiviljaaed
 paluma, palve
 noh, no nii
 nii
 elamine, elu
 elama
 elav, tugev
 on vaja, tarvis
 tarvitsema
 helmes, helmed
 elanik
 järv
 olema, toimuma
 ersa(lane)
 ersalanna
 iga
 iga päev
 igal pool
 igasuguseid asju
 oma
 eestlane
 Eestimaa
 ei (mineviku eitusverb)
 ase, pink
 kaudu, piki
 soojendama

ežems
Evropa

fakultet
filma
Finlandija
finn
folklor
fontan
foto
Francija
francuz (kranciz)

gajgems
-gak, -jak, -kak
gažet
Germañija (Jermañija)
gorñipov
guj, kuj

idēm rakša
idēmevs
idēmka
idēms
ije
ikele
ikelks
ila, -do
ilov
il'tams
il'vede/ms, -vks
inazor
Inēci

soojenema
Euroopa

F

teaduskond
film
Soome
soomlane
folkloor
purskkaev
foto
Prantsusmaa
prantslane

G

kõlisema, helisema
-gi, -ki
ajaleht
Saksamaa
vesiroos
uss, madu

I

metsloom
kurivaim
metslind (part)
päästma, kaitsma
aasta
ees, varem
esiosa
ära, ärge
vits
teele saatma
eksima, -mus
tsaar
kevad-, lihavõttepühad

in'ved'
info-lopa
in'zej
inže
inžen kudo
ir'deks, ir'dez
iredems
is'ak
isakoń, iseń
išta
ištamo
izams
izñams
Italiija

ja
jakams
jakstere
jakšamo
jala
jalaks
jalaťeke
jalga
jalgaksči
jalgo
jam
jan
jarmak
jarmunka, najman
jarsamopel'
jarsams
jažams
javoms

meri, ookean
infoleht
vaarikas
külaline
külalistemaja
ribi
purju jääma
eile
eilne
nii, nõnda
selline
äestama
võitma
Itaalia

J

noh, nii
käima
punane
pakane
aina, üha
noorem vend
siiski, ikka
sõber
sõprus
jalgsi
supp
teerada
raha
laat
söök, söögipoolis
sööma
jahvatama, lõhkuma
lahku minema, jagama

jolgaņa
jomavtoms (ju-)
jon
jon
jondol (-tol)
jorams
jorok
jortoms
jožo
jožov
jovks
jovtams
jovtņems
jukšems
jur
jutams (vakska)
jutko
jutkoška
jutkso

kačamo
kadoms
kafedra
kajams
kajams
kajga
kal
kaladoms
kalavtoms
kalgodo
kalmams
kalmo
kalmolango

kõhn, sale
kaotama
joon, külg, pool
osav, julge
välk
valmistama
oskus
heitma, viskama
tunne, tundmus
kaval, osav
muinasjutt
üttelema, teatama
jutustama
lahti harutama (siduma)
juur
mööda minema
vahe
vaba aeg, vaheaeg
seas, vahel

K

suits
jätma
õppetool
valama (vett)
maha, ära võtma
kannel
kala
kuluma, lagunema
lammutama
kõva
matma
kalm
kalmistu

<i>kaña</i>	kas (tõesti)
<i>kandoms</i>	kandma
<i>kañtvetka</i>	komm
<i>kapšams</i>	kiirustama
<i>kardams</i>	keelama, peatama
<i>kardaz</i>	hoov
<i>kardo</i>	laut
<i>kařel</i>	karjalane
<i>Kařelija</i>	Karjala
<i>kargo</i>	kurg
<i>karks</i>	vöö
<i>karmams</i>	hakkama
<i>kařsemapełt'</i>	jalatsid
<i>kařšems</i>	jalga panema
<i>karšo</i>	vastu
<i>karšo val</i>	vastuväide
<i>kařt'-prakstat</i>	viisud ja jalarätid
<i>karvo, karuv</i>	kärbes
<i>kasoms</i>	kasvama
<i>kastoms</i>	kasvatama
<i>kaša</i>	puder
<i>kařtom(o)</i>	ahi
<i>kažems</i>	kinkima
<i>kažne</i>	kingitus
<i>kažo</i>	õnnetus
<i>katka</i>	kass
<i>kavañams</i>	kostitama
<i>kavkso</i>	kaheksa
<i>kavto</i>	kaks
<i>kavtoldoms</i>	kõhklema, kahevahel olema
<i>kećams, keñardoms</i>	rõõmustama
<i>keče</i>	kann, kapp
<i>keď</i>	käsi, nahk

<i>kedks</i>	käevõru
<i>kekšems</i>	peitma
<i>keļ</i>	keel
<i>keļa</i>	olevat
<i>keļe</i>	laius
<i>keļej</i>	lai
<i>keļejgadoms</i>	laienema
<i>keļme</i>	kūlm
<i>keļmems</i>	külma saama, külmetama
<i>kem, -t'</i>	saabas, saapad
<i>kemema</i>	usk
<i>kemems</i>	uskuma
<i>kemeņ</i>	kümme
<i>keņarks</i>	rõõm
<i>keņeře</i>	küünar
<i>keņeřems</i>	küpsema, jõudma
<i>kenkš</i>	uks
<i>kenže</i>	küüs
<i>kepedems</i>	tõstma
<i>kepe-štapo</i>	paljajalu, alasti
<i>keř</i>	puukoor
<i>keřams</i>	lõikama
<i>keřks</i>	lõngakera
<i>kerš (peļ)</i>	vasak (pool)
<i>keskav</i>	kott
<i>kezeř</i>	tsaar
<i>kezeřeņ škaņe, -sto</i>	vanal ajal
<i>kež, -ej</i>	viha, -ne
<i>kev</i>	kivi
<i>kevkstema</i>	küsimus
<i>kevkstems</i>	küsima
<i>ki</i>	tee, rada
<i>ki lang/o, -so</i>	reisimine, -sel

<i>kijak</i>	keegi, ei keegi
<i>kijaks</i>	põrand
<i>kije</i>	kes
<i>kilej</i>	kask
<i>kiñ</i>	kelle oma
<i>kiñiga</i>	raamat
<i>kirda</i>	kord, -a
<i>kiřdems</i>	hoidma, säilitama
<i>kiře</i>	lõngakera
<i>kirga</i>	kael
<i>kirgapar'</i>	kurk (kurgu), neel, kõri
<i>kirvažems</i>	süttima
<i>kise</i>	jaoks
<i>kištēma</i>	tants
<i>kištēms</i>	tantsima
<i>kize</i>	suvi
<i>kizna</i>	suvel
<i>klub</i>	klubi
<i>kočkams</i>	korjama, välja valima
<i>koct</i>	kangas
<i>koda</i>	kuidas
<i>kodajak</i>	kuidagi, ei kuidagi
<i>kodamo</i>	milline
<i>kodamo</i>	kudumine
<i>kodams</i>	kuduma
<i>kofija</i>	kohv
<i>koj, -se</i>	tava; järgi, meelest
<i>koj-kona</i>	mõni
<i>kojme</i>	labidas
<i>koj-meže</i>	midagi
<i>kolams</i>	rikkuma
<i>kolmo</i>	kolm
<i>kolmoņgemeñ</i>	kolmkümmend

<i>komoro</i>	peotäis
<i>komś</i>	kakskümmend
<i>kona</i>	ots, laup
<i>koña</i>	milline (neist); kes, mis
<i>konaśkak</i>	mõni (nendest)
<i>koñdamo</i>	taoline, sarnane
<i>koñov</i>	paber; dokument, arve
<i>kopoř</i>	selg
<i>kor</i>	iseloom
<i>kořas</i>	järgi, vastavalt, suhtes
<i>kortams</i>	rääkima
<i>kortavks</i>	murre
<i>koške</i>	kuiv
<i>koškems</i>	kuivama
<i>koso</i>	kus
<i>kosojak</i>	kusagil, mitte kusagil
<i>kostojak</i>	kusagilt, mitte kusagilt
<i>kostoñ</i>	kust (pärit)
<i>košt</i>	õhk, aur
<i>koža, šupav</i>	rikas
<i>kozy</i>	kuhu, millesse
<i>kozojak</i>	kuhugi, mitte kuhugi
<i>kozoma</i>	köha
<i>kozoms</i>	kõhima
<i>kota</i>	king
<i>koto</i>	kuus
<i>kov</i>	kuu
<i>kov</i>	kuhu (mis suunas)
<i>kovgak</i>	kuhugi, mitte kuhugi
<i>kovol</i>	pilv
<i>krandaz, karandaz</i>	vanker
<i>kravtoms, pañems</i>	eemale ajama
<i>ksnav</i>	hernes

<i>kstij, kistij</i>	maasikas
<i>kši</i>	leib
<i>kšna, kšnañ karks</i>	nahariba, rihm
<i>(k)šnams</i>	kiitma
<i>kšni</i>	raud
<i>kučoms</i>	saatma (kirja)
<i>kudazor, -ava</i>	peremees, -naine
<i>kudikelks</i>	esik
<i>kudo</i>	kodu, maja
<i>kudopotmo</i>	maja sisemus
<i>kudoraške</i>	perekond, majarahvas
<i>kujar</i>	kurk (kurgi)
<i>kuloms</i>	surema
<i>kulov</i>	tuhk
<i>kuma(n)ža</i>	põlv
<i>kundams</i>	kinni võtma, püüdma
<i>kunsoloms</i>	kuulama
<i>kunška</i>	keskkoht; keskne
<i>kurgo</i>	suu
<i>kurgo meñel</i>	suulagi
<i>kuro</i>	ring, tänav
<i>kurok, -sto</i>	kiire, -sti
<i>kuz</i>	kuusk
<i>kužems</i>	ülesse minema
<i>kužo</i>	nurm, väljak, ring
<i>kutmordavks</i>	kallistus
<i>kutmořams</i>	kallistama, embama
<i>kuva</i>	kus, mille kaudu
<i>kuvajak</i>	kusagil, mitte kusagil
<i>kuvaka</i>	pikk
<i>kuva-kuva</i>	mõningates kohtades
<i>kuvalt</i>	järgi, kaudu
<i>kuvat', -s</i>	kaua, -ks

L Ļ

<i>lajšems</i>	itkema
<i>lakams</i>	keema
<i>lambamo</i>	magus
<i>lamo</i>	palju
<i>lamoči</i>	arv, arvukus
<i>lamokš'</i>	palju kordi
<i>lamoņesk</i>	mitmekesi (nemad)
<i>langa</i>	pealt
<i>lang/s, -so</i>	peale, peal
<i>laz</i>	laud, liist
<i>laznoms (pengt')</i>	puid lõhkuma
<i>lazoms</i>	lõhkuma
<i>latiž</i>	lätlane
<i>Latvija</i>	Läti
<i>lavš</i>	häll
<i>lavšo</i>	nõrk
<i>lavtov, -t</i>	õlg, õlad
<i>lēdēms</i>	tulistama; niitma
<i>lēj</i>	jõgi
<i>lēkčija</i>	loeng
<i>lēkšems</i>	hingama
<i>lēla</i>	vanem vend; lell, onu
<i>lēlat-sazort</i>	vend ja õde
<i>lēm</i>	nimi
<i>lēmbe</i>	soe
<i>lēmdēms, putoms lēm</i>	nimetama
<i>lēpe</i>	lepp
<i>lēzdams</i>	aitama
<i>lēze, lēzks</i>	abi, -vahend
<i>lēvks</i>	poeg (looma-, linnu-); laps
<i>lēja</i>	muu, teine
<i>lējakstomoms</i>	muutuma

lĭjanaz
lĭšems
lĭšems mir'deñeñ
lĭšma
lĭšmap'ra
lĭšme, alaša
lĭtov
Ľitva
lĭvtams
lomañ
łomźor
lopa
lotkams
lov, -ov
lovnoma
lovnomapel'
lovnoms
lovoms
lovso
luv

mad'ems
mad'st'ems
makso
maksoms
maksoms val
malaso, -v
mañams
mañej
manit'
mar
ma'rams
mari kel'

linane riie
 väljuma
 mehele minema
 kaev
 allikas
 hobune
 leedulane
 Leedu
 lendama
 inimene
 toomingas
 leht
 peatuma, lakkama
 lumi, -ne
 lugemine
 lugemispala
 lugema
 lugema (arvutama)
 piim
 tava, kord

M

pikali heitma
 magama panema,
 maks
 andma
 sõna andma
 lähedal, -le
 petma
 selge (päev)
 eelnevatel aastatel
 küngas
 kuulma
 mari keel

<i>marto</i>	-ga, kaasa(s)
<i>mastor</i>	maa, riik
<i>mašina</i>	auto
<i>maštoms</i>	oskama; hävitama
<i>maštovoms</i>	kõlbama
<i>maziči</i>	ilu
<i>mazij</i>	ilus
<i>mazijka</i>	kaunistus, mall
<i>mazilgavtoms</i>	kaunistama
<i>mafeđevems</i>	uinuma
<i>međ</i>	mesi
<i>mejelće</i>	hilisem, viimane
<i>mejelks</i>	järgmine
<i>mejle</i>	pärast
<i>mekev</i>	tagasi, uuesti
<i>mekevlank</i>	vastupidi
<i>mekev-vasov</i>	edasi-tagasi
<i>meks</i>	miks
<i>mekskak</i>	millegipärast
<i>mekš</i>	mesilane
<i>meļ</i>	meel
<i>meļ viťems</i>	tuju parandama
<i>meļat</i>	eelmisel aastal
<i>meļavks</i>	mure
<i>meļavtoms</i>	muretsema
<i>meļga</i>	järel(e), järgi
<i>meļmoļema</i>	tüdimus, igatsus
<i>meļs leđems</i>	meenuma
<i>meļs tujems</i>	meeldima
<i>meļsparo</i>	rõõm, rahulolu
<i>meņđams, meņčems</i>	painutama
<i>meņel</i>	taevas
<i>meņelks</i>	ilm

meñems
meřems
meště
meže
mežejak
mežeks
mežekskak
mijems
mikšnića
miñ
miñek
miñs
mirďe
moda
modamar
mokšava
mokšo
moľems
mon
moñ
mons
moramo
morams
morica
moro
moršekšñems
Moskov
mujems
muškems
muzika

pääsema
 ütlema
 rind
 mis
 midagi, ei midagi
 mille jaoks
 millekski, ei millekski
 müüma
 müüja, kaupmees
 meie
 meie oma
 meie (ise)
 abikaasa, mees
 maa(pind), muld
 kartul
 mokšalanna
 mokša
 minema
 mina
 minu oma
 mina (ise)
 laulmine
 laulma
 laulja
 laul
 laulma (korduvalt)
 Moskva
 leidma
 pesu pesema
 muusika

N Ñ

načko, ětke
načko, ětke tarka

märg
 soo, raba

načkoms
najman, jarmunka
ńaka
naksado
nal
nalkšems
nalkstams
nalkške
narams
nardamo
narmuń, -o-
navams
navolo
ńe, (-ńe)
ńed'
ńedlāči
ńej
ńejemazonok!
ńejems
ńemeć (jerman)
ńeške
ńeške-piře
ńeže
ńežedems
ńetks
ńevfema
ńevfems
ńi
ńikšems
ńile
ńilems
ńimilav, imbilav
nolams

märjaks saama
 laat
 nukk
 mädanenud
 nool
 mängima
 tüdinema
 mänguasi
 habet ajama
 käterätik
 lind
 vajutama (vette)
 libe, liimine, roiskuv
 need
 käepide, vars
 pühapäev
 nüüd
 nägemiseni!
 nägema
 sakslane
 mesipuu
 mesila
 tugi
 toetuma
 tüvi (taimedel)
 näitus
 näitama
 abikaasa, naine
 nuusutama
 neli
 neelama
 liblikas
 noolima, lakkuma

nolaža
noldams
nolgar'
nolgo
nolgo tulo
norov
norovava
nučka
nuđej
nujems
nula
numolo
nupoń
nuřamo
nuřams
nurdo
nuřk/a, -ińe
nurtams
nusmańa
nużaks, -či

obeżgan
od
odar
odava
ođiřva
odksči
odov
ods
odsto
oj
ojmams
ojme

libe (tee)
 vabaks laskma
 nolk
 tatt
 nolk
 viljakas
 viljakuse jumalanna, leivaema
 lapselaps
 pilliroost toru
 vilja lõikama
 narts, kalts, lapp
 jānes
 sammal
 kiik
 kiikuma
 saan, regi
 lühike
 valama (klaasi)
 kurb, murelik, hall (päev)
 laisk, -us

O

ahv
 uus, noor
 udar
 võõrasema
 noorik
 noorus
 uuesti, veel kord
 uuesti, teisiti
 noorelt
 või
 rahunema
 vaim, hing

<i>ojmšems</i>	puhkama
<i>okojniki</i>	ometi
<i>olgo, olgt</i>	õlg, õled
<i>ombo</i>	teine
<i>ombo mastor</i>	välismaa
<i>omboče</i>	teine (järgarvsõna)
<i>on</i>	uni
<i>ongoms</i>	haukuma
<i>onks</i>	mõõt, kaal
<i>onkstams</i>	mõõdma, kaaluma
<i>onsto- (+omastav)</i>	unes
<i>opańa</i>	umbne
<i>orgat</i>	pärm
<i>orgodems</i>	põgenema
<i>orma</i>	haigus
<i>ormalgadoms</i>	haigestuma
<i>ormamenks</i>	ravim
<i>oršamo(-pel)</i>	riietus
<i>oršams</i>	selga panema
<i>oš</i>	linn
<i>ozado</i>	istudes
<i>ozams</i>	istuma, võtma istet
<i>ožaz</i>	varblane
<i>ozks</i>	palve, palvetamine
<i>oznoms</i>	palvetama, -mine
<i>oža</i>	varrukas
<i>ožo</i>	kollane
<i>otel (inžen kudo)</i>	võõrastemaja
<i>ovto</i>	karu
<i>ovtolevks</i>	karupoeg
<i>ovtornik</i>	teisipäev
<i>ovtumar</i>	kibuvits

P

pača
pačiñe
pačkodems
pačtams val
pakša
pal
palams
paloms
panar
pando
pandoms
pandoms val
pañems
pañems kši
pango
pango
panžado
panžakaj
panžo/ms, -ž
parija
paro meñse
paro od ije!
paro Roštova!
par/o, -iñe
paroči
parolgadoms
parosto
paršej
paz
pazava
paťa
paťat-jalakst

rätik
 taskurätik
 kohale jõudma
 teatama
 põld
 pala, tükk
 suudlema
 põlema
 särk, tuunika
 mägi, küngas
 tasuma; lappima
 ütlemä (sõna), vastama
 ajama
 küpsetama leiba
 peakate, tanu
 seen
 lahti, avatud
 lahtine kartulipirukas
 avama, -tud
 mehe õde
 meeleldi
 head uut aastat!
 häid jõulupühi!
 hea, -ke
 headus
 paranema
 hästi
 siit
 jumal
 ikoon
 vanem õde, tädi
 õde noorema vennaga

<i>pe</i>	<i>ots</i>
<i>peća</i>	<i>reede</i>
<i>pečkems (kši, sivel)</i>	<i>lõikama (leiba, liha)</i>
<i>pej</i>	<i>hammas</i>
<i>pejdems</i>	<i>naerma</i>
<i>pejel</i>	<i>nuga</i>
<i>pek</i>	<i>väga</i>
<i>peke</i>	<i>kõht</i>
<i>pel; -pel</i>	<i>pool, -ik; -poolis</i>
<i>pelems</i>	<i>pelgama, kartma</i>
<i>pelems</i>	<i>puurima</i>
<i>pelev, jonov</i>	<i>poole</i>
<i>peleve</i>	<i>südaöö</i>
<i>pelka</i>	<i>põial</i>
<i>pelks</i>	<i>osa</i>
<i>penč</i>	<i>lusikas</i>
<i>penerva, urvine</i>	<i>noorema poja naine</i>
<i>pensija</i>	<i>pension</i>
<i>perka</i>	<i>ümber</i>
<i>perť</i>	<i>jooksul, läbi</i>
<i>perť-pelks</i>	<i>loodus, ümbrus</i>
<i>peškše</i>	<i>täis</i>
<i>pešte</i>	<i>pähkel</i>
<i>pezems prá</i>	<i>pead pesema</i>
<i>pežet'</i>	<i>patt</i>
<i>pet'-pet'</i>	<i>tilkumise heli</i>
<i>pevťeme</i>	<i>lõputu</i>
<i>piče</i>	<i>mänd</i>
<i>pičkams</i>	<i>tervenema</i>
<i>pidems (jam)</i>	<i>keetma (suppi)</i>
<i>pijems</i>	<i>keema, küpsema</i>
<i>piks</i>	<i>nõõr</i>
<i>pile</i>	<i>kõrv</i>

praka
prams
pravt
prev(t)
prevej
prevejči
prevejka
pši
pškadems
pulaj
pulo
purdams
puře
puřgiňe
puřnams
puřnavoms
puřomoms
pursoz
putoms (vejs)
putoms či
putoms emežt'
putoms ľem

rakams
rakša, idemrakša
ramams
rangoms, pižnems
raške
raštams
raužo
Rav
ředams
řestams

pirukas
 kukkuma
 ülemus, juhataja
 aju(d), mõistus, aru
 tark
 tarkus
 tarkpea
 kuum
 pöörduma, lausuma
 tagapõll
 saba
 pöörama
 mõdu
 kõu, mürin
 hakkama, koguma
 kogunema
 kokku tulema
 põrsas
 panema (kokku)
 määrama päeva
 istutama kõõgivilju
 nime panema

R

naerma laginal
 loom, metsloom
 ostma
 karjuma
 rahvas
 sünnitama, sündima
 must
 Volga
 märkama, nägema
 praadima

řeve
řiśme
řizks
řiznems
řivež
Roštova
rož
ruča
rudaz
rungo
ruz
ruzava
Ruzoń mastor

śado
sajems
sal
salams
salava
salmuks
salov
sams
san
sapoń
Saran(oš)
saraz
sasams
sastińeste
sasto, sastińeste
sazor
śatko
satoms
satoška

lammas
 kett
 mure, valu
 muretsema
 rebane
 jõulud
 rukis
 pealisrõivas, rüü, kate
 pori, muda
 rind, keha, kere
 venelane
 venelanna
 Venemaa

S Š

sada
 võtma
 sool
 salaja võtma
 salaja
 nõel
 soolane
 tulema
 soon
 seep
 Saran, Saransk
 kana
 järele jõudma
 tasakesi
 aeglaselt
 õde (vanem), sõsar
 säde
 piisama
 piisavalt

<i>še</i>	too
<i>sed'</i>	sild
<i>šedāms</i>	pilli mängima
<i>šedēj</i>	süda
<i>šeh(-tē)</i>	kõige
<i>šejede</i>	tihe
<i>šejedste</i>	tihti
<i>šejel</i>	siil
<i>šeks</i>	sellepärast
<i>šelge</i>	sülg
<i>šelgems</i>	sülitama
<i>šelme</i>	silm
<i>šel'mukšt</i>	prillid
<i>šelved'</i>	pisar
<i>seme</i>	hari
<i>señ</i>	sinine
<i>sepe</i>	sapp
<i>sepej</i>	mõru
<i>ser'</i>	kõrgus
<i>sera</i>	tammetõru
<i>serāda</i>	kolmapäev
<i>serēj</i>	pikk, kõrge
<i>serka</i>	säär
<i>šeske</i>	kohe
<i>šeske</i>	sääsk
<i>šezems</i>	katki rebima
<i>seznems</i>	viivitama, kõhklema
<i>setme</i>	vaikne, tasa
<i>šetne</i>	nood (too, <i>mitmus</i>)
<i>sevems</i>	ära sööma
<i>si ijeste</i>	tuleval aastal
<i>sij</i>	mäda
<i>šija</i>	hõbe

<i>šimems</i>	jooma
<i>siñ</i>	nemad
<i>sins</i>	nemad (ise)
<i>siře</i>	vana
<i>siředems</i>	vananema
<i>sirhe</i>	kuld
<i>šišem</i>	seitse
<i>šižems</i>	vāsima
<i>sivel</i>	liha
<i>skal</i>	lehm
<i>škamo(-m, omastav)</i>	üksi (mina)
<i>sňardo, žardo</i>	millal, kui
<i>sňardo-sňardo</i>	vahest, mõnikord
<i>sňarija, žarija</i>	üsna palju
<i>sňaro, žaro</i>	kui palju
<i>sňars, žars</i>	kui kauaks
<i>sodamojovks</i>	mõistatus
<i>sodams</i>	teadma, tundma
<i>sodaž, sodaviks</i>	tuntud
<i>sodoms</i>	siduma
<i>sokor</i>	pime (inimene)
<i>soks</i>	suusk
<i>šokś</i>	sügis
<i>šokśña</i>	sügisel
<i>solams</i>	sulama
<i>šolgoms</i>	sulgema
<i>šolmo</i>	tiib
<i>son</i>	tema
<i>soñś</i>	tema ise
<i>šorma</i>	kiri
<i>šormadoms</i>	kirjutama
<i>šormav</i>	kirju, mustriga
<i>sovams</i>	sisenema

<i>šovoņ</i>	savi
<i>šlādo</i>	seistes
<i>staka</i>	raske
<i>stakasto</i>	raskelt
<i>stamo</i>	õmblemine
<i>stams</i>	õmblema
<i>šlāms</i>	tõusma
<i>student</i>	üliõpilane
<i>stuvtoms</i>	unustama
<i>subuta</i>	laupäev
<i>sudo</i>	nina
<i>šudoms</i>	needma
<i>sudrāms</i>	kammima
<i>šukoņams</i>	kummarduma
<i>šukoro</i>	kukkel
<i>šuk-prā</i>	kummardus, tänusõna
<i>suks</i>	uss, tõuk
<i>sulej</i>	vari
<i>šulgamo</i>	sõlg
<i>sulika</i>	klaas, pudel
<i>šulmams</i>	siduma, sõlmima
<i>šulmavks, šulmo</i>	side
<i>šulmo</i>	sõlm
<i>suņdērks</i>	hāmarik
<i>sur</i>	sõrm
<i>surbrā</i>	sõrmeots
<i>surē</i>	lõng
<i>surks</i>	sõrmus
<i>šuro</i>	sarv
<i>suršeme</i>	kamm
<i>suskoms</i>	hammustama
<i>suv</i>	udu
<i>sval</i>	alati

šabra
ška
škastonzo
šlams
šlams-nardams
šolk-šolk
šožda, čožda
šukštorov
šumbra
šumbrači
Švečija
šved

naaber
aeg
õigel ajal
pesema
koristama
vee loksumise heli
kerge
sõstar
terve
tervis
Rootsi
rootslane

z ž ž

zal
zeme
žepe
zeřt'
zijan
zijñems
žojñems

saal
jõud, tuum, sisu
tasku
mürin
kahju, õnnetus
undama, vinguma
sulisema, kõlama

t t

tago
tago-sñardo
ta-kodamo
tandadoms
tañtej, -ste
tapams
tapams, porksams
tarad
targo, ñedľa
tarka
tarvaz
taštams

taas
kunagi
mingisugune
ehmuma
maitsev; maitsvalt
tapma
katki lööma, purustama
oks
nädal
koht
sirp
koguma, varuma

<i>tašto</i>	vana, kulunud
<i>te</i>	see
<i>teči</i>	täna
<i>tedēde</i>	tānavu
<i>tej</i>	siia
<i>tejems</i>	tegema
<i>tejteŕ, -ka</i>	tüdruk, tütar
<i>tej-tov</i>	siia-sinna
<i>teke</i>	sama
<i>tele</i>	talv
<i>telŕna</i>	talvel
<i>terdems</i>	kaasa kutsuma
<i>tese</i>	siin
<i>teste</i>	siit
<i>tesks</i>	märk
<i>tešte</i>	täht
<i>teŕat-čorat</i>	isa pojaga
<i>tija-tuva</i>	siin-seal
<i>tikše</i>	rohi, hein
<i>tiŕ</i>	teie
<i>tiŕs</i>	teie (ise)
<i>todov</i>	padi
<i>tokš</i>	tipp, latv
<i>tol</i>	tuli
<i>tolbaŕda (panda 'peenar')</i>	lõke
<i>tolga</i>	sulg
<i>tombams</i>	lööma, vigastama
<i>ton</i>	sina
<i>tonadoms</i>	selgeks saama, harjuma
<i>tonavtŕnems</i>	õppima
<i>tonavtoms</i>	õpetama
<i>toŕs</i>	sina (ise)
<i>topo</i>	kohupiim

<i>tosõ</i>	seal
<i>tõžeh, tiščä</i>	tuhat
<i>toṽ</i>	sinna
<i>toṽzuro</i>	nisu
<i>třams, třřams</i>	kasvatama (last)
<i>tujems</i>	lahkuma; tooma
<i>tumo</i>	tamm
<i>tunda</i>	kevadel
<i>tundo</i>	kevad
<i>tũřems</i>	sõdima
<i>turva</i>	huul
<i>tũs</i>	värv, välimus
<i>tũža</i>	pruun
<i>tuva</i>	sealt (kaudu, läbi)
<i>tuvo</i>	signa
<i>tuvtal</i>	põhjuss

U

<i>učõms</i>	ootama
<i>udalčë</i>	tagumine
<i>udalo, -v</i>	taga, taha(poole)
<i>udẽm</i>	aju
<i>udõma tarka</i>	magamiskoht
<i>udõms</i>	magama
<i>ujems</i>	ujuma
<i>ukštor</i>	vaher
<i>ulčä, kuro</i>	tänav
<i>ulẽma(-t)</i>	võib (-vad) olla
<i>ulẽms</i>	olema
<i>ulĩ-parõ</i>	varandus
<i>umar</i>	õun
<i>umõk, -õh</i>	ammu, -ne
<i>unĩversĩtet</i>	ülikool
<i>ur</i>	orav

urāž
urē
uroz
urva
urvaksto/ms, -ž
urviņe, peņērva
ušija
uskoms
ušo
ušodoms
uštoms
užēre
užo

vačoči
vačodo
vačoms
vadēms (ojse)
vadra
vadrasto
vaj
vajams
vajgel
vajgelbe (-pe)
vakan
vaks
vakska
vakss
vakssso
val
valaņa
valdo
valdomoms

vennanaine
ori
orb
minia
abielluma, -nud
noorema poja naine
saar
tooma, viima, vedama
ōhk, välisruum
alustama
kütma
kirves
oota, hūüdsōna

V

nālg
tühja kõhuga
tühjaks minema, tühi (kõht)
määrima (võiga)
hea, kena, tubli
hästi, kenasti, tublisti
oi, oh
vajuma, uppuma
hääļ
verst, kilomeeter
kauss, vaagen
vaks (pikkusmõõt)
mööda
juurde, kõrvale
juures, kõrval; lähedal
sōna
sile
valgus; valge, hele
valgeks saama

<i>valgoms</i>	maha, alla astuma
<i>valks</i>	sõnastik, sõnaraamat
<i>valma</i>	aken, vitriin
<i>valmeřevks</i>	vanasõna
<i>valoms, valnoms</i>	valama, kastma
<i>valske (marto)</i>	homme (hommikul)
<i>vana</i>	vaat, nõnda
<i>vańks</i>	puhas
<i>vannoms</i>	läbi, üle vaatama
<i>vanoms</i>	vaatama
<i>vanoms mel</i>	hoolima, hoidma
<i>vanstoms</i>	hoidma, valvama
<i>vanta!</i>	vaata, kuule!
<i>vařa</i>	võru, auk
<i>varaka</i>	vares
<i>varčams</i>	proovima; tulla vaatama
<i>varma</i>	tuul
<i>varštams</i>	pilku heitma
<i>vašeńće</i>	esimene
<i>vařńa</i>	algul, esmalt
<i>vasolbaba</i>	vanaema (ema poolt)
<i>vasolo, -v</i>	kaugel, -le
<i>vasońbejłt' (-p-)</i>	käärid
<i>vastoma</i>	kohtumine
<i>vastomazonok!</i>	kohtumiseni!
<i>vastoms</i>	kohtama
<i>vařo</i>	varss
<i>vaz</i>	vasikas
<i>važo</i>	tööline, sulane
<i>vazoděms</i>	töötama
<i>ve</i>	öö
<i>ve(jke) melse</i>	üksmeelselt
<i>večkema</i>	armastus

<i>večkems</i>	armastama
<i>večkēviks</i>	armas, kallis, austatud
<i>ved'</i>	vesi
<i>vedģev (-keve)</i>	veski
<i>vejke</i>	üks
<i>vejket'</i>	samasugused, ühesugused
<i>vejkse</i>	ühaksa
<i>vejse</i>	koos
<i>veļavtoms</i>	pöörama, tagasi tulema
<i>vele</i>	küla
<i>veļks</i>	(piima) koor
<i>veļmēms</i>	taastuma, ärkama
<i>venč</i>	paat
<i>vengra</i>	ungarlane
<i>Vengrija</i>	Ungari
<i>vepele</i>	eemal
<i>ver'</i>	veri
<i>veře (pe), verks</i>	ülemine (ots), ülaosa
<i>veřev</i>	ülesse
<i>veřga</i>	üleval, kõrgel
<i>veřgiz</i>	hunt
<i>veše</i>	kõik
<i>vešemeze</i>	kõik kokku
<i>vešt'</i>	üks kord, korra
<i>vešt'kak</i>	mitte kordagi
<i>vešems</i>	paluma, nõudma
<i>vešņems</i>	otsima
<i>veženčē</i>	noorem
<i>vet'</i>	öösel
<i>vetāms</i>	vedama, saatma
<i>vetāms pŗa</i>	käituma
<i>vetē</i>	viis
<i>vetiča</i>	juht, giid

<i>vetke</i>	tšuvašš
<i>vide</i>	sirge, õige
<i>videms</i>	külvama
<i>vidme</i>	seeme
<i>vid's</i>	-ni (kuni)
<i>vid'ste</i>	otseselt, avameelselt
<i>vij</i>	jõud
<i>vijev, -ste</i>	tugev, tugevasti
<i>vikš'nems</i>	heegeldama, tikkima
<i>vikš'nevks</i>	tikand
<i>vir'</i>	mets
<i>viška, višiņe, viškiņe</i>	väike
<i>viž'dems</i>	häbenema
<i>vižks, -š-</i>	häbi
<i>vit' (peļ)</i>	parem (pool)
<i>vitēms</i>	parandama
<i>vitēv, vit' peļev</i>	paremale

Lisa 3. Eesti–ersa sõnastik

A

aasta	<i>ije</i>
abi, -vahend	<i>leze, lezks</i>
abielluma, -nud	<i>urvaksto/ms, -ž</i>
abikaasa, mees	<i>mirde</i>
abikaasa, naine	<i>ni</i>
aed, tara	<i>pire, piravks</i>
aeg	<i>ška</i>
aeglaselt	<i>sasto, sastiñeste</i>
ahi	<i>kaštom(o)</i>
ahv	<i>obežgan</i>
aina, üha	<i>jala</i>
ainult	<i>anšak</i>
aitama	<i>lezdams</i>
ajaleht	<i>gažet</i>
ajama	<i>pañems</i>
aju (<i>anat.</i>)	<i>uđem</i>
aju(d), mõistus, aru	<i>přev(t)</i>
aken, vitriin	<i>valma</i>
alati	<i>sval</i>
algul, esmalt	<i>vašna</i>
all, alumine	<i>alo</i>
allikas	<i>lišmapřa</i>
alt kaudu	<i>alga</i>
alumine küla ots, tänav	<i>alo pe, kuro</i>
alus, põhi	<i>alks</i>
alustama	<i>ušodoms</i>
Ameerika	<i>Amerika</i>
ammu, -ne	<i>umok, -on</i>
andma	<i>maksoms</i>

andma sõna
 andma süüa, söötma
 armas, kallid, austatud
 armastama
 armastus
 arukas
 aru saama
 arusaamine
 arv, arvukus
 arvama
 arvamus
 ase, pink
 asetama, panema
 astuma, kohta hõivama
 astuma maha, alla
 astuma peale
 auditorium
 auto
 avama, -tud

maksoms val
andoms
večkeviki
večkems
večkema
čar'kođića
čar'kođems
čar'kođema
lamoči
aršems
aršema
ežem
aravtoms
arams
valgoms
čalgams
auditorija
mašina
panžo/ms, -ž

B D

buss
 doktor
 dokument, paber

bus
doktor
dokument, koňov

E

edasi-tagasi
 eelmisel aastal
 eelnevatel aastatel
 eemal
 eemale ajama
 ees, varem
 esiosa
 eestlane
 Eestimaa

mekev-vasov
melat
manit'
vepele
kravtoms, pañems
ikele
ikelks
eston
Estonija

ehmuma
 ei (ole), mitte, eba-
 ei, mitte
 ei ole, puudub
 ei (*mineviku eitusverb*)
 ei (nt. tegemata)
 eile
 eilne
 eksima
 eksimus
 elama
 elamine, elu
 elanik
 elav, tugev
 eluaeg, sajand
 ema tütrega
 ema, isa moodi laps
 embama, kallistama
 eraldi
 ersa(lane)
 esik
 esimene
 esmaspäev
 Euroopa

film
 folkloor
 foto
 -ga, kaasa(s)
 -gi, -ki

habet ajama
 haigestuma

tandadoms
a
avol
araś, -t
ež
apak (teje)
iśak
iśakoń, išeń
ilvedems
ilvedevks
eřams
eřamo
eřića
eřaza
pinge
avat-tejtērt
ava-, tēta-lēvks
kutmořams
baška
erza
kudikelks
vašeńće
pońdeľńik
Evropa

F G

filma
folklor
foto
marto
-gak, -jak, -kak

H

narams
ormalgadoms

haigus
 hakkama
 hakkama, koguma
 halb, halvasti
 halb, paha (mitte hea)
 hammas
 hammustama
 hapu
 hapupiim, jogurt
 hari
 harv, haruldane
 harva
 haukuma
 hea, -ke
 hea, kena, tubli
 headus
 head uut aastat!
 heegeldama, tikkima
 heitma pilku
 heitma, viskama
 helmed, klaaspärlid
 helmes, helmed
 hernes
 hiir
 hilisem, viimane
 hind
 hingama
 hinnaline, kallis
 hobune
 hoidma, säilitama
 hoidma, valvama
 homme (hommikul)
 hoolima, hoidma

orma
 karmams
 purnams
 beŗaŗ, -ste
 aparo
 pej
 suskoms
 řapamo
 řapamolvso
 seme
 řuro
 řurosto
 ongoms
 par/o, -iŗe
 vadŗa
 paroŗi
 paro od ije!
 vikŗŗems
 varŗtams
 jortoms
 řovalat
 erŗe, erŗŗ'
 ksnav
 řeŗeŗ
 meŗeŗŗe
 piŗŗe
 ľekŗems
 piŗŗeŗ
 ľiŗme, alaŗa
 kiŗŗems
 vanstoms
 valske (marto)
 vanoms meŗ

hoov
 hunt
 huul
 hõbe
 häbenema
 häbi
 häid jõulupühi!
 häll
 hämarik
 härg
 hästi
 hästi, kenasti, tublisti
 hääl

iga
 iga päev
 igal pool
 igasuguseid asju
 ikoon
 ilm
 ilmaratas
 ilu
 ilus
 imik
 infoleht
 inglane
 inglise keel
 Inglismaa
 inimene
 isa pojaga
 iseloom
 istudes
 istuma, istet võtma

kardaz
 ver'giz
 turva
 šija
 viždems
 vižks, -š-
 paro Roštova!
 lavs
 suñderks
 buka
 parosto
 vadřasto
 vajgeľ

I

eřva
 eřva čiste
 eřva koso
 eřva mež/e, -t'
 pazava
 mehelks
 pokš-čarij
 maziči
 mazij
 ejd'e
 info-lopa
 angla
 anglañ keľ
 Angľija
 lomañ
 teťat-čorat
 kor
 ozado
 ozams

istutama kõõgilju
Itaalia
itkema

ja
jahe
jahvatama, lõhkuma
jalaga trampimise heli
jalatsid
jalg
jalga panema
jalgsi
jaoks
jooksma
jooksul, läbi
jooma
joon, külg, pool
juht, giid
jumal
jutustama
juus, -ksed
juur
juurde, kõrvale
juures, kõrval; lähedal
jõgi
jõud
jõud, tugevus; kindlus
jõud, tuum, sisu
jõulud
jalg, käsitöö
jänes
järel(e), järgi
järele jõudma

putoms emežt'
Italija
lajšems

J

di
ekše
jažams
dubor-dubor
kaššemapel't
pilge
kaššems
jalgo
kise
čijems
peřt'
šimems
jon
vetiča
paz
jovthems
čer, -t'
jur
vakss
vakssso
lej
vij
nařde
zeme
Roštova
čelke, keđ čelke
numolo
mełga
sasams

järgi, kaudu
järgi, vastavalt, suhtes
järgmine
järv
jätma
jää
jääpurikas (-sarv)

kael
kaev
kaevama
kaheksa
kahju, õnnetus
kaigas
kaks
kakskümmend
kala
kallistama, embama
kallistus
kalm
kalmistu
kamm
kammima
kana
kanapoeg
kandma
kangas
kann, kapp
kannel
kaotama
Karjala
karjalane
karjuma

kuvalt
koñas
mejēks
eške
kadoms
ej
ejžuro (-šuro)

K

kirga
lišma
čuvoms
kavkso
zijan
čotmar
kavto
komš
kal
kutmošams
kutmordavks
kalmo
kalmolango
suršeme
sudšams
saraz
čipaka
kandoms
koct
keče
kajga
jomavtoms, ju-
Kašelija
kašel
rangoms, pižnems

kartul	<i>modamař</i>
karu	<i>ovto</i>
kas (tõesti)	<i>kaña</i>
kask	<i>kilej</i>
kass	<i>katka</i>
kasvama	<i>kasoms</i>
kasvatama	<i>kastoms</i>
kasvatama (last)	<i>třams, tırřams</i>
katki lõõma, purustama	<i>tapams, porksams</i>
katki rebima	<i>šežems</i>
katma	<i>acams</i>
kaua, -ks	<i>kuvat', -s</i>
kaudu, piki	<i>ezga</i>
kaugel, -le	<i>vasolo, -v</i>
kaunistama	<i>mazilgavtoms</i>
kaunistus, mall	<i>mazijka</i>
kauss, vaagen	<i>vakan</i>
kaval, osav	<i>jožov</i>
keegi, ei keegi	<i>kijak</i>
keel	<i>keľ</i>
keelama, peatama	<i>kardams</i>
keema	<i>lakams</i>
keema üle, voolama	<i>čadoms</i>
keema, küpsema	<i>pijems</i>
keetma (suppi)	<i>piděms (jam)</i>
keha, kere	<i>rungo</i>
kell (kiriku-)	<i>bajaga</i>
kelle oma	<i>kiñ</i>
kera (lõnga-)	<i>kiře</i>
kerge	<i>šožda, čožda</i>
kes	<i>kije</i>
keskkoht; keskne	<i>kunška</i>
kett	<i>rišme</i>

kevad
kevadel
kevad-, lihavõttepühad
kibuvits
kiik
kiikuma
kiire, -sti
kiirustama
kiitma
king
kingitus
kinkima
kinni võtma, püüdma
kiri
kirik
kirju, mustriga
kirjutama
kirves
kivi
klaas, pudel
klubi
kodu, maja
koer, peni
koguma, varuma
kogunema
kohale jõudma
kohe
koht
kohtama
kohtumine
kohtumiseni!
kohupiim
kohv

tundo
tunda
Ineči
ovtumař
nuřamo
nuřams
kurok, -sto
kapřams
(k)řnams
kota
kařne
kařems
kundams
řorma
čerкова
řormav
řormadoms
užeře
kev
sulika
klub
kudo
piře, kiska
tařtams
purnavoms
pačkoděms
šeske
tarka
vastoms
vastoma
vastomazonok!
topo
kofija

kollane	<i>ožo</i>
kolm	<i>kolmo</i>
kolmapäev	<i>šeřada</i>
kolmkümmend	<i>kolmoŋgemen'</i>
komm	<i>kaŋtvetka</i>
koor (puu-)	<i>keř</i>
koor (piima-)	<i>velks</i>
koos	<i>vėjse</i>
koos, läbisegi	<i>čovor</i>
kord, -a	<i>kirda</i>
kordagi (mitte)	<i>veřtkak</i>
koristama	<i>řlams-nardams</i>
korjama, välja valima	<i>kočkams</i>
kosima	<i>čijams</i>
kositama	<i>kavaŋams</i>
kott	<i>keskav</i>
kuduma	<i>kodams</i>
kudumine	<i>kodamo</i>
kuhu (millesse)	<i>kozo</i>
kuhu (mis suunas)	<i>kov</i>
kuhugi, mitte kuhugi	<i>kozajak, kovgak</i>
kui kauaks	<i>řnars, řars</i>
kui palju	<i>řnaro, řaro</i>
kuidagi, ei kuidagi	<i>kodajak</i>
kuidas	<i>koda</i>
kuiv	<i>kořke</i>
kuivama	<i>kořkems</i>
kukk	<i>ařakř</i>
kukkel	<i>řukoro</i>
kukkuma	<i>prams</i>
kuld	<i>sirňe</i>
kuluma, lagunema	<i>kaladoms</i>
kummarduma	<i>řukoŋams</i>

kummardus, tänusõna
 kunagi
 kurb, murelik, hall (päev)
 kurg
 kurivaim
 kurk (kurgi)
 kurk (kurgu), neel, kõri
 kus
 kus, mille kaudu
 kusagil, mitte kusagil
 kusagilt, mitte kusagilt
 kust (pärit)
 kustutama
 kutsuma (kaasa)
 kuu
 kuulama
 kuulma
 kuum
 kuus
 kuusk
 kõhklema
 kõhn, sale
 kõht
 kõige
 kõik
 kõik kokku
 kõlbama
 kõlisema, helisema
 kõrge
 kõrgus
 kõrv
 kõrvarõngad
 kõu, mürin

šuk-pra
tago-sńardo
nusmańa
kargo
idemevs
kujar
kirgapar
koso
kuva
kosojak, kuvajak
kostojak
kostoń
maďśtems
terďems
kov
kunsoloms
mańams
pśi
koto
kuz
kavtoldoms
jolgańa
peke
śeh(-te)
veśe
veśemeze
mašťovoms
gajgems
seřej
ser
pilė
pilekst
purgińe

kõva
 kõver, viltune
 käepide, vars
 käevõru
 käima
 käituma
 kärbes
 käsi
 käterätik
 käärid
 kõha
 kõhima
 kõõgivil
 kõõgiviljaaed
 küla
 külaline
 külalismaja
 külm
 külma saama, külmetuma
 külvama
 kümme
 küngas
 küpsema; jõudma
 küpsetama leiba
 küsima
 küsimus
 kütma
 küünar
 küüs

kalgodo
 čir
 ned'
 kedks
 jakams
 vetams pra
 karvo, karuv
 ked'
 nardamo
 vasonbejelt' (-p-)
 kozoma
 kozoms
 emez
 emezpire
 vele
 inže
 inžen kudo
 kelme
 kelmems
 videms
 kemeñ
 mar
 keñerems
 pañems kši
 kevkstems
 kevkstema
 uštoms
 keñere
 kenže

L

laat
 labidas
 lahku minema; jagama

najman, jarmunka
 kojme
 javoms

lahkuma; tooma	<i>tujems</i>
lahti harutama (siduma)	<i>jukšems</i>
lahti, avatud	<i>panžado</i>
lahtine kartulipirukas	<i>panžakaj</i>
lai	<i>keļej</i>
laienema	<i>keļejgadoms</i>
laisk, -us	<i>nužaks, -či</i>
laius	<i>keļe</i>
lammas	<i>ŗeve</i>
lammutama	<i>kalavtoms</i>
laps	<i>ejkakš</i>
laps (imik)	<i>ejde</i>
lapselaps	<i>nučka</i>
lapsepõlv	<i>ejkakšči</i>
laskma vabaks	<i>noldams</i>
laud, liist	<i>laz</i>
laul	<i>moro</i>
laulja	<i>moriča</i>
laulma	<i>morams</i>
laulma (korduvalt)	<i>moršekšnems</i>
laulmine	<i>moramo</i>
laupäev	<i>subuta</i>
laut	<i>kardo</i>
Leedu	<i>Ļitva</i>
leedulane	<i>ļitov</i>
lehm	<i>skal</i>
leht	<i>lopa</i>
leib	<i>kši</i>
leidma	<i>mujems</i>
lendama	<i>ļivtams</i>
lepp	<i>ļepe</i>
libe (tee)	<i>nolaža</i>
libe, liimine, roiskuv	<i>navolo</i>

liblikas	<i>nimiļav, imbiļav</i>
liha	<i>sivel</i>
lill	<i>baļaga, čēča</i>
linane riie	<i>ļijanaz</i>
lind	<i>narmuņ, -o-</i>
linn	<i>oš</i>
loeng	<i>lēkcija</i>
loodus, ümbrus	<i>peŗt-pelks</i>
loom, metsloom	<i>rakša, idemrakša</i>
lubadus	<i>altavks</i>
lubadust andma	<i>altams</i>
lugema	<i>lovnoms</i>
lugema (arvutama)	<i>lovoms</i>
lugemine	<i>lovnoma</i>
lugemispala	<i>lovnomapel</i>
lumi, -ne	<i>lov, -ov</i>
lusikas	<i>penč</i>
lōhkuma	<i>lazoms</i>
lōhkuma (puid)	<i>laznoms (pengt')</i>
lōhn	<i>čīne</i>
lōikama (puid)	<i>keŗams</i>
lōikama (leiba, liha)	<i>pečkems (kši, sivel')</i>
lōikama (vilja)	<i>nujems</i>
lōke	<i>tolbańda (panda 'peenar')</i>
lōng	<i>suŗe</i>
lōngakera	<i>keŗks</i>
lōpetama	<i>pradoms</i>
lōputu	<i>pevtēme</i>
lābi, kaudu	<i>čačk</i>
lāhedal, -le	<i>malaso, -v</i>
Lāti	<i>Latvija</i>
lātlane	<i>latiŗ</i>
lōōma	<i>čavoms</i>

lööma, vigastama
lühike, väike
lupsma (lehma)

M

maa(pind), muld
maa, riik
maasikas
madal, lühike
magama
magamiskoht
magus
maitsev, maitsvalt
maja sisemus
majarahvas, perekond
maks
mari keel
matma
meel
meeldima
meeleldi
meenuma
mees, poiss
mees, vanamees
meesterahvas
mehele minema
meheõde
meie
meie (ise)
meie oma
meri, ookean
mesi
mesila
mesilane

tombams
nurk/a, -ine
potavtoms (skal)

moda
mastor
kstij, kistij
alkiine
udoms
udoma tarka
lambamo
tañ'ej, -ste
kudopotmo
kudoraške
makso
mañiñ kel
kalmams
meñ
meñs tujems
paro meñse
meñs leñdems
ćora
aťa
ćora-lomañ
lišems mirđeñeñ
parija
miñ
miñś
miñek
iñeved'
med'
ñeške-piře
mekš

mesipuu	<i>ňeške</i>
mets	<i>viř</i>
metslind (part)	<i>iděmka</i>
metsloom	<i>idem rakša</i>
midagi	<i>koj-meže</i>
midagi, ei midagi	<i>mežejak</i>
miks	<i>meks</i>
millal, kui	<i>sňardo, źardo</i>
mille jaoks	<i>mežeks</i>
millegipärast	<i>mekskak</i>
millekski, ei millekski	<i>mežekskak</i>
milline	<i>kodamo</i>
milline (neist); kes, mis	<i>kona</i>
mina	<i>mon</i>
mina (ise)	<i>monś</i>
mine, -ge	<i>ažo, -do</i>
minema	<i>moľems</i>
mingisugune	<i>ta-kodamo</i>
minia	<i>uřva</i>
minu oma	<i>moň</i>
mis	<i>meže</i>
mitmekesi (nemad)	<i>lamoňesk</i>
mokša	<i>mokšo</i>
mokšalanna	<i>mokšava</i>
Moskva	<i>Moskov</i>
muinasjutt	<i>jovks</i>
muna	<i>al</i>
munema	<i>alijams</i>
mure	<i>meľavks</i>
mure, valu	<i>řizks</i>
muretsema	<i>meľavtoms, řiznems</i>
murre	<i>kortavks</i>
must	<i>raužo</i>

muu, teine
 muusika
 muutuma
 mõdu
 mõistatus
 mõni
 mõni (nendest)
 mõningates kohtades
 mõru
 mõte, arvamus, soov
 mõõt, kaal
 mõõtma, kaaluma
 mäda
 mädanenud
 mägi, kungas
 mänd
 mängima
 mänguasi
 märg
 märjaks saama
 märk
 märkama, nägema
 määrama päeva
 määrima (võiga)
 mööda
 mööda minema
 mürin
 müüja, kaupmees
 müüma

naaber
 naerma
 naerma laginal

ĩija
 muzika
 ĩijakstomoms
 puře
 sodamojovks
 koj-kona
 konaškak
 kuva-kuva
 sepěj
 aršema
 onks
 onkstams
 sij
 naksado
 pando
 piče
 nalkšems
 nalkške
 načko, ĩetke
 načkoms
 ĩešks
 ředams
 putoms či
 vaděms (ojse)
 vakska
 jutams (vakska)
 zeřť
 mikšńića
 mijems

N

šabra
 pejďems
 rakams

nahariba, rihm	<i>kšna, kšnañ karks</i>
nahk	<i>ked'</i>
naine, ema	<i>ava</i>
naisterahvas	<i>ava-lomañ</i>
narts, kalts, lapp	<i>nula</i>
natuke, -ne	<i>alamoška</i>
need	<i>ñe, (-tñe)</i>
needma	<i>šudoms</i>
neelama	<i>ñilems</i>
neli	<i>ñile</i>
neljapäev	<i>četverk</i>
nemad	<i>siñ</i>
nemad (ise)	<i>sins'</i>
-ni (kuni)	<i>vids</i>
nii	<i>eř</i>
nii, nõnda	<i>išta</i>
nimetama, nime panema	<i>ļemđems, putoms ģem</i>
nimi	<i>ģem</i>
nina	<i>sudo</i>
nisu	<i>tořzuro</i>
noh, nii	<i>ja</i>
noh, no nii	<i>eno</i>
nolk	<i>nolgar'</i>
nood (too, <i>mitmus</i>)	<i>šetñe</i>
nool	<i>nal</i>
noolima, lakkuma	<i>nolams</i>
noorelt	<i>odsto</i>
noorem	<i>veženće</i>
noorem vend	<i>jalaks</i>
noorema poja naine	<i>peñeřva, uřviñe</i>
noorik	<i>odiřva</i>
noorus	<i>odksči</i>
nuga	<i>pejel'</i>

nukk
 nurm, väljak, ring
 nutma
 nuusutama
 nõel
 nõrk
 nädal
 nägema
 nägemiseni!
 nägu, pale
 nägu, välimus, kuju
 näitama
 näitus
 nälg
 nõör
 nüüd

odav
 oi, oh
 oja
 oks
 olema
 olema, asuma
 olema, toimuma
 olevat
 oma
 ometi
 on vaja
 oota (*hüüdsõna*)
 ootama
 orav
 orb
 ori

ńaka
kužo
avarđems
ńikšems
salmuks
lavšo
targo, ńedľa
ńejems
ńejemazonok!
čama
čačo, šačo
ńevťems
ńevťema
vačoči
piks
ńej

O

a piitńej, došova
vaj
čudikerks
tarad
uľems
aštľems
eťšems
keľa
eš
okojńiki
eťavi, -ť
užo
učoms
ur
uroz
uře

osa
oskama; hävitama
oskus
ostma
ots
ots, laup
otseselt, avameelselt
otsima

paat
paber; dokument, arve
padi
painutama
pakane
paks
pala, tükk
paljajalu, alasti
palju
palju kordi
paluma, palve
paluma, nõudma
palve, palvetamine
palvetama
panema (kokku)
panema jalga
panema magama
panema nime
parandama
paranema
parem (pool)
pats (-saba)
patt
pea

pelks
maštoms
jorok
ramams
pe
koña
vidšte
vešñems

P

venč
koñov
todov
meñdams, meñčems
jakšamo
ečke
pal
kepe-štapo
lamo
lamokš'
eñaldo/ms, -ma
vešems
ozks
oznoms
putoms (vejs)
kařšems
maďšťems
putoms ľem, ľemďams
viťems
parolgadoms
viť (peľ)
čerbulo (-pulo)
pežeť
přa, piřa

peakate, tanu
 peale, peal
 pealistrõivas, rüü, kate
 pealt
 peatuma, lakkama
 peen, kõhn
 peenike
 pehme
 peitma
 pelgama, kartma
 pension
 peotäis
 perekond
 peremees, -naine
 peremees, -naine
 pesa
 pesema
 pesema pead
 pesema pesu
 petma
 pihlakas
 piim
 piip
 piirama, tõkestama
 piisama
 piisavalt
 pikali heitma
 pikk
 pikk, kõrge
 pilet
 pilli mängima
 pilliroost toru
 pilv

pango
 lang/s, -so
 ruča
 langa
 lotkams
 čova
 čoviñe
 čevće
 kekšems
 peļems
 penšija
 komoro
 kudoraške
 azor, -ava
 kudazor, -ava
 pize
 šļams
 pezems pŗa
 muškems
 maņams
 pižol
 lovso
 čīlem
 piŗams
 satoms
 satoška
 mađems
 kuvaka
 seřeј
 biļet
 šedams
 nuděj
 kovol

pime (inimene)
 pime, pimedal ajal
 pirukas
 pisar
 poeg (looma-, linnu-); laps
 poja (noorema) naine
 pool, -ik; -poolis
 poole
 pori, muda
 pott, vaagen, tops
 praadima
 prantslane
 Prantsusmaa
 prillid
 proovima; tulla vaatama
 pruun
 puder
 puhas
 puhkama
 punane
 purju jääma
 purskkaev
 purustama
 puu
 puud (*endisaegne massiühik*)
 puurima
 põgenema
 põhjus
 põld
 põlema
 põlv
 põrand
 põrsas

sokor
 čopoda, -sto
 praka
 šelved'
 ľevks
 urvine
 pel'; -pel'
 peľev, jonov
 rudaz
 čakš, -ke
 řestams
 francuz (*kranciz*)
 Francija
 šelmukšt
 varčams
 tuža
 kaša
 vańks
 ojmšems
 jakšteře
 iředems
 fontan
 porksams
 čuvto
 pondo
 peľems
 orgodems
 tuvtal
 pakša
 paloms
 kuma(n)ža
 kijaks
 pursoz

päev, päike
 päev läbi, kogu päeva
 päeva määrama
 päeval
 päevavalgus
 pähkel
 päike; päev
 päikese käes
 päikeseloojang, lääts
 päikesetõus, ida
 pärast
 pärm
 pääsema
 päästma, kaitsma
 pääsuke
 põial
 pöörama
 pöörama, tagasi tulema
 pöörduma, lausuma
 pöörlema
 pühapäev
 pühkima, kuivatama

raamat
 raamatukogu
 raha
 rahe
 rahunema
 rahvas
 raske, -lt
 ratas
 raud
 ravim

či
 (čín, -nze) čop
 putoms či
 čit'
 čivaldo
 pešte
 či
 čín karšo
 čivalgoma
 čilíšema
 mejle
 orgat
 meñems
 idems
 čanav
 pelka
 purdams
 velávtoms
 pškadems
 čarams
 nedláči
 nardams

R

kiñiga
 biblioteka, lovnoma kudo
 jarmak
 čarahman
 ojmams
 raške
 staka, -sto
 čarij
 kš'ni
 ormameñks

rebane
 reede
 reisimine, -sel
 ribi
 riietus
 rikas
 rikkuma
 rind
 rind, keha, kere
 ring, tänav
 roheline
 rohi, hein
 rong
 rooste
 Rootsi
 rootslane
 rukis
 rumal
 rõõm
 rõõm, rahulolu
 rõõmustama
 rätik
 rääkima

saabas, saapad
 saama aru
 saan, regi
 saar
 saatma (kirja)
 saatma (teele)
 saba
 sada
 Saksamaa

rivež
peča
ki lang/o, -so
iŗdez, iŗdeks
oršamo(-peļ)
koža, šupav
kolams
mešte
rungo
kuro
piže
tĩkše
pojezd
čemeň
Švečija
šved
rož
čolak (pŗa)
keņarks
meļsparo
kečams, keņardoms
pača
kortams

S

kem, -t'
čarķodēms
nurdo
ušija
kučoms
ilťams
pulo
šado
Germaņija (Jermaņija)

sakslane	<i>ńemeć (jerman)</i>
salaja	<i>salava</i>
salaja võtma	<i>salams</i>
sama	<i>ćeke</i>
samasugused, ühesugused	<i>vejkeť</i>
sammal	<i>nupoń</i>
sapp	<i>sepe</i>
Saran, Saransk	<i>Saran(oš)</i>
sarv	<i>śuro</i>
saun	<i>bańa, śłamo kudo</i>
savi	<i>śovoń</i>
seal	<i>toso</i>
sealt (kaudu, läbi)	<i>tuva</i>
seas, vahel	<i>jutkso</i>
see	<i>će</i>
seeme	<i>vidme</i>
seen	<i>pango</i>
seep	<i>sapoń</i>
sees	<i>pot(mo)so</i>
seest	<i>pot(mo)sto</i>
seestpoolt	<i>potmova</i>
seisma, seistes	<i>śtams, śtado</i>
seitse	<i>śišem</i>
selg	<i>kopoř</i>
selga panema	<i>orśams</i>
selge (päev)	<i>mańej</i>
selgeks saama, harjuma	<i>tonadoms</i>
sellepärast	<i>śeks</i>
selline	<i>iśtamo</i>
sibul	<i>čurka</i>
side	<i>śulmavks, śulmo</i>
siduma	<i>sodoms</i>
siduma, sõlmima	<i>śulmams</i>

sigā
siia
siia-sinna
siil
siin
siin-seal
siiski, ikka
siit
siit sinna
sild
sile
silm
sina
sina (ise)
sinine
sinna
sirge, õige
sirp
sisemus
sisenema
sisse
sisse, sees, seest
soe
soga, -ne
soojendama
soojenema
sool
soolane
Soome
soomlane
soon
soovima, lootma
sugukond, hõim

tuvo
tėj
tėj-tov
šejeļ
tēse
tija-tuva
jalatēke
paršej
tēste tov
sed'
valaņa
šēļme
ton
toņš
señ
tov
vide
tarvaz
potmo
sovams
pot(mo)s
ej/s, -se, -ste
ļembe
butra, -v
eždēms
ežems
sal
salov
Finlandija
finn
san
bažams
buje

suits	<i>kačamo</i>
sulama	<i>solams</i>
sulg	<i>tolga</i>
sulgema	<i>šolgoms</i>
sulisema, kōlama	<i>žojñems</i>
suplema	<i>ekšēlams</i>
supp	<i>jam</i>
surema	<i>kuloms</i>
suu	<i>kurgo</i>
suudlema	<i>palams</i>
suulagi	<i>kurgo meñel</i>
suur	<i>pokš, inē</i>
suusk	<i>soks</i>
suvel	<i>kizna</i>
suvi	<i>kize</i>
sõber	<i>jalga</i>
sõdima	<i>tūrēms</i>
sõitma	<i>ardoms</i>
sõitma (korduvalt)	<i>ardññems</i>
sõlg	<i>šulgamo</i>
sõlm	<i>šulmo</i>
sõna	<i>val</i>
sõnastik, sõnaraamat	<i>valks</i>
sõprus	<i>jalgaksči</i>
sõrm	<i>sur</i>
sõrmeots	<i>surbrā</i>
sõrmus	<i>surks</i>
sõstar	<i>šukštorov</i>
sāde	<i>šatko</i>
sādelema	<i>čildordoms</i>
sārk, tuunika	<i>panar</i>
säär	<i>šerka</i>
sääsk	<i>šeške</i>

söök, söögipoolis
 sööma
 sööma, närima, purema
 süda
 südaöö
 sügav
 sügis, -el
 sülg
 süli
 sülitama
 sündima
 sünniaasta
 sünnitama
 sünnitama, sündima
 süttima
 süü
 süüa andma, söötma
 süüdistama

taastuma, ärkama
 taevas
 taga, taha(poole)
 tagapõll
 tagasi, uuesti
 tagumine
 tainas
 talv
 talvel
 tamm
 tammetõru
 tants
 tantsima
 taoline, sarnane

jarsamopel
jarsams
pořems
šedej
peleve
domka
šoks, -na
šelge
eľe
šelgems
čačoms, šačoms
čačoma ije
čačtoms, šačtoms
raštams
kirvažems
čumo
andoms
čumondoms

T

veľmems
meňel
udalo, -v
pulaj
mekev
udalće
čapaks
teľe
teľna
tumo
seřa
kištēma
kištēms
koňdamo

tapma	<i>tapams</i>
tara	<i>piřavks</i>
tark	<i>převej</i>
tarkpea	<i>převejka</i>
tarkus	<i>převejči</i>
tarkusehammas	<i>čilem pej</i>
tarvis	<i>eřavi, -t'</i>
tarvitsema	<i>eřavoms</i>
tasakesi	<i>sastiņeste</i>
tasku	<i>žepe</i>
taskurätik	<i>paćiņe</i>
tasuma; lappima	<i>pandoms</i>
tatt	<i>nolgo</i>
tava, kord	<i>luv</i>
tava; järgi, meelest	<i>koj, -se</i>
teadma, tundma	<i>sodams</i>
teaduskond	<i>fakultēt</i>
teatama	<i>pačtams val</i>
tee, rada	<i>ki</i>
teerada	<i>jan</i>
tegema	<i>tejems</i>
teie	<i>tiņ</i>
teie (ise)	<i>tiņš</i>
teine	<i>ombo</i>
teine (järgarvsõna)	<i>omboče</i>
teisipäev	<i>ovtorņik</i>
tema	<i>son</i>
tema ise	<i>soņš</i>
terve	<i>šumbra</i>
tervenema	<i>pičkams</i>
tervis	<i>šumbrači</i>
tihe	<i>šejede</i>
tihti	<i>šejedste</i>

tiib
 tikand, muster
 tilkumise heli
 tipp, latv
 toetuma
 too
 tooma, viima, vedama
 toomingas
 torm
 tsaar
 tšuvašš
 tugev, -asti
 tugi
 tuhat
 tuhk
 tuju parandama
 tule, lähme, mingem
 tulema
 tulema kokku
 tuleval aastal
 tuli
 tulistama; niitma
 tulvavesi
 tume
 tund
 tunne, tundmus
 tuntud
 turg
 tuul
 tõstma
 tõusma
 täht
 tähtpäev

šolmo
art
peť-peť
tókš
ņēžedēms
še
uskoms
ļomžor
davol
kezeŗ
vetke
vijev, -ste
ņeže
ťožen, tišča
kulov
meľ vitēms
ada, -do
sams
puromoms
si ijeste
tol
ļedēms
čadived
čopoda, topoda
čas
jožo
sodaž, sodaviks
najman, jarmunka
varma
kepedēms
štāms
ťeštē
pokš či

täis
 täituma
 täna
 tänav
 tänavu
 töötama
 tüdimus, igatsus
 tüdinema
 tüdruk, tütar
 tühi
 tühja kõhuga
 tühjaks minema, tühi olema (kõht)
 tüvi (taimedel)

peškše
topodems
teči
ulča, kuro
tedede
važodems
meľmoľema
nalkstams
tejfer, -ka
čavo
vačodo
vačoms
nelks

U

udar
 udu
 uhmer
 uinuma
 ujuma
 uks
 umbne
 undama, vinguma
 unes
 Ungari
 ungarlane
 uni
 unustama
 usk
 uskuma
 uss, madu
 uss, tõuk
 uuesti, teisiti
 uuesti, veel kord

odar
suv
čovar
mateđevems
ujems
kenkš
opaňa
zijņems
onsto- (+omastav)
Vengrija
vengra
on
stuvtoms
kemema
kemems
guj, kuj
suks
ods
odov

uus, noor

vaarikas

vaat, nõnda

vaata, kuule

vaatama

vaatama läbi, üle

vaba aeg, vaheaeg

vabastama, laskma

vaenlane

vahe

vaher

vahest, mõnikord

vaikne, tasane

vaim, hing

vajuma, uppuma

vajutama (vette)

vaks (*pikkusmõõt*)

valama, kastma

valama (klaasi)

valama (vett)

valge

valgeke

valgeks muutuma

valgeks saama

valgus; valge, hele

valmis

valmistama

valmistuma

vana

vana, kulunud

vanaema (ema poolt)

vanaema, -vokatiiv

od

V

iňzej

vana

vanta!

vanoms

vannoms

jutkoška

noldams

dušman

jutko

ukštor

sńardo-sńardo

seíme

ojme

vajams

navams

vaks

valoms, valnoms

nurťams

kajams

ašo

ašiňe

ašolgadoms

valdomoms

valdo

anok

jorams

anokstams

siře

tašto

vasolbaba

baba, -j

vanaisa, -ema
 vanaisa, -vokatiiv
 vanal ajal
 vananema
 vanasõna
 vanem vend; lell, onu
 vanem õde, tädi
 vanker
 varandus
 varblane
 vares
 vari
 varrukas
 varss
 vasak (pool)
 vasikas
 vastu
 vastu pidama
 vastupidi
 vastuväide
 vedama, saatma
 vee loksumise heli
 veidi
 vend ja õde
 venelane
 venelanna
 Venemaa
 vennanaine
 veri
 verst, kilomeeter
 vesi
 vesiroos
 veski

pokšt'at-babat
 bod'a, -j
 keze'reñ škañe, -sto
 si'red'ems
 valme'revks
 l'ela
 pa'ta
 krandaz, karandaz
 ul'i-paro
 o'zaz
 varaka
 su'lej
 o'za
 vašo
 kerš (pe'l)
 vaz
 karšo
 čid'ardoms
 mekevlank
 karšo val
 ve'tams
 šol'k-šol'k
 alamodo
 l'elat-sazort
 ruz
 ruzava
 Ruzoñ Mastor
 ur'až
 ve'r
 vajgel'be (-pe)
 ved'
 gor'hipov
 ved'gev (-kev)

vestlema	<i>bašams</i>
viga	<i>il'vedevks</i>
viha, -ne	<i>kež, -ej</i>
vihm	<i>pižeme</i>
vihma sadama	<i>pižems</i>
viis	<i>veŕe</i>
viisud ja jalarätid	<i>kaŕt'-prakstat</i>
viivitama, kõhklema	<i>sezne^sms</i>
viljakas	<i>norov</i>
viljakuse jumalanna, leivaema	<i>norovava</i>
vill; tõug, iseloom	<i>pona</i>
villane lõng	<i>ponasuŕe</i>
vits	<i>il'ov</i>
Volga	<i>Rav</i>
voodikraam (madrats, linad jmt.)	<i>acamo, -t</i>
voolama	<i>čudems</i>
voolav vesi	<i>čuđi ved'</i>
või	<i>oj</i>
võib (-vad) olla	<i>ul'ema(-t)</i>
võitma	<i>iz'ņams</i>
võru, auk	<i>vaŕa</i>
võtma	<i>sajems</i>
võtma maha, ära	<i>kajams</i>
võõrasema	<i>odava</i>
võõrastemaja	<i>otel' (inžen' kudo)</i>
väga	<i>pek</i>
vähe	<i>alamo</i>
väike	<i>viška, višiņe, viškiņe</i>
väike poiss	<i>čoriņe</i>
välismaa	<i>ombo mastor</i>
väljuma	<i>lišems</i>
välk	<i>jondol (-tol)</i>
värv, välimus	<i>tūs</i>

värvima, maalima
värvimine
väsima
vöö

õde (vanem), sõsar
õde noorema vennaga
õhk, aur
õhk, välisruum
õhtu
õigel ajal
õlg, õlad
õlg, õled
õmblema
õmblemine
õnnetus
õpetama
õppetool
õppima
õun

äestama
äi
ämm
ära, ärge
ära sõõma
ärkama
äär, ümbrus, -es

öö, -sel
ööbik

artoms
artoma
šizems
karks

Õ

sazor
paʃat-jalakst
košt
ušo
čokšne
škastonzo
lavtov, -t
olgo, olgt
stams
stamo
kažo
tonavtoms
kafedra
tonaviñnems
umarʹ

Ä

izams
aʃavt
avavt
iʃa, -do
sevems
sirgožems
čire, -se

Ö

ve, -tʹ
čokov

üheksa
üks
üks kord, korra
üksi (mina)
üksmeelselt
ülemine (ots), ülaosa
ülemus, juhataja
ülesse
ülesse minema
üleval, kõrgel
ülikool
üliõpilane
üMBER
üsna palju
ütleva
ütleva, teatama
ütleva (sõna), vastama

Ü

vejksē
vejke
vešt'
škamo(-m, omastav)
ve(jke) mēse
vēre (pe), vērs
přavt
vērev
kužems
vērga
unīversitēt
studēt
peřka
sřarija, žarija
meřems
jovtams
pandoms val

Tartu Ülikooli
Paul Ariste soome-ugri
põlisrahvaste keskuse üllitised
on sari, milles ilmub eri
keeltes õppevahendeid,
uurimusi, üldharivaid jm.
teoseid uurali rahvaste keelte
ja kultuuride alalt.

ISBN 978-9985-4-0693-9

